

ENGELANDVAARDERS

STRIJDERS

K. NOREL

FORCE

STRIJDERS

Ze houden vol in rook en onder vlammen.

K. NOREL

ENGELANDVAARDERS

STRIJDERS

Illustraties van G. D. Hoogendoorn

Vijfentwintigste druk

N.V. UITGEVERIJ A. ROELOFS VAN GOOR • AMERSFOORT

BIJ DE VIJFENTWINTIGSTE DRUK

Graag wil ik aan de jonge generatie iets vertellen over de omstandigheden, waaronder dit tweede deel van Engelandvaarders is geschreven.

Na het eerste boek, waarin de avonturen van Evert Gnodde en Jan Koekman in het bezette Nederland beschreven werden, gevolgd door hun dramatische oversteek, moest een tweede deel verhalen van hun avonturen in Engeland en hun triomfantelijke terugkeer in het bevrijde vaderland. En natuurlijk moest ook dit deel direct na de oorlog verschijnen.

In de nazomer van 1944 meende ik dat ik niet kon wachten, geen dag en geen nacht. De Duitse legers in Frankrijk waren verslagen. Engelsen en Canadezen stormden voor België naar onze grenzen. De bevrijding stond vlak voor de deur.

Ons volk wist bijna geen bijzonderheden. De kranten waren spreekbuizen van Hitler, alle radio's waren opgevorderd. Maar de illegale blaadjes dwarrelden door het land, en ik had mijn radio niet ingeleverd. In een diepe kast, achter jassen en mantels, luisterde ik naar Radio-Oranje en naar de B.B.C. Daar volgde ik van minuut tot minuut de strijd om de Waalbrug en de slag om Arnhem. En heet van de naald schreef ik onder hoge druk.

Zo is Strijders tot stand gekomen, althans in eerste opzet. Mijn eigen spanning, hoop en vrees, mijn bittere teleurstelling over de tegenslag bij Arnhem en tegelijk mijn onverwoestbaar geloof in de eindoverwinning trillen in het verhaal.

DE SCHRIJVER

HOOFDSTUK I

Matroos bij Harer Majesteits Marine

Een schetterende reveille doet Evert Gnodde wakker schrikken. Hij wrijft zijn ogen uit en staart naar de zoldering van een kooi en naar geel geverfde wanden. Dit is het vooronder van het bewakingsvaartuig niet. En die reveille is heel wat anders dan het klingelende belletje, dat hem anders altijd uit zijn kooi riep. Hij hoort ook niet de snauwende bevelen van de Duitse korporaal. Dit hoornsignaal, waar heeft hij dat ooit meer gehoord? Gedachten aan zijn jongensjaren, toen hij pas op vaders botter voer, woelen door zijn kop.

In een kooi aan de overkant duikt een ragebol op; in een andere vliegen dekens omhoog en naar de grond. Twee jongens glijden uit hun hoge kooien naar de vloer en porren hun maats: 'Hé jô, d'r uit!! 't Is overal!'

Evert probeert zich op te richten, maar deze kooi heeft een lagere zoldering, dan die hij op de Duitse schuit gewend was. Hij stoot zich aan een balk, zodat er sterretjes voor zijn ogen dansen. 'Blijf jij maar liggen, Urker,' zegt een der jongens, die het eerste uit de kooi gesprongen zijn. 'Jij bent ziek, je moet straks voor de dokter.'

Evert aait met zijn hand langs z'n hoofd, deels vanwege de pijn, die hij bij de kopstoot opliep, deels om zich te herinneren wat er gebeurd is en hoe hij hier is verzeild. Onvervalst Nederlands hoort hij aan alle kanten om zich heen. Geen woord Duits.

En die reveille van daarstraks heeft hij die jaren geleden niet gehoord op het wachtschip in Den Helder?

Hun schuit, de Duitse schuit, waarop hij diende, lag te Scheveningen. Zij, z'n vriend en hij, hadden wacht in de gevangenis. Zij hebben een gevangene uit zijn cel gehaald. In het berghok hebben zij de dominee in een Duitse soldatenjas gestoken en naar de schuit gebracht. Toen zijn zij uitgevaren. Naar Engeland wilde hij. Er kwamen vreemde schepen aan. Duitse schepen waren het en de soldaten, die hij in het vooronder had opgesloten, zijn uitgebroken. Er is gevochten op het dek. En toen, toen... Nu weet Evert het niet meer. Hij weet alleen dat hij erg moe was, en ook heel blij...

Er duikt een hoofd op naast zijn kooi, een gezicht dat blinkt van zeep en water. Dat is Jan Koekman, zijn vriend.

'Hoe gaat het makker. Bekomen van de verrassing?'

Evert kijkt hem vragend aan. Verrassing? Hij heeft een vaag besef dat er iets moois was. Maar wat is 't?

'We zijn er immers, jô. We zijn in Engeland.'

Nu glundert Evert. Dat is het. Ze zijn in Engeland. Maar waarom zegt men dat hij ziek is? En hoe komt het dat 't zo dwarrelt in zijn kop?

Jan Koekman is verdwenen, maar hij komt terug met brood en thee. 'Hier, eet en drink,' zegt hij. 'Thee, echte thee, zoals wij in jaren niet gedronken hebben. Dat kikkert je weer op.'

'Wat was er eigenlijk met me,' vraagt Evert.

'Je was moe kerel, doodmoe, anders niks. En 't was warempel geen wonder ook. Eerst op wacht, toen op de brug. En hoe lang heb je op die brug gestaan? Dagen en nachten. Ik kon nog af en toe eens pitten. De dominee kon het gas en de olie wel regelen. Maar jij stond study aan 't roer, en jij had de verantwoording of het zaakje lukken zou. Nou, het is fijn gelukt. En eet jij nou maar gauw dat bordje leeg, dan ben je met een paar uur boven Jan.'

Evert eet en drinkt. Het is fijne, geurige thee. Die alleen al maakt een ziek mens beter. Als het ontbijt binnen is, kruipt hij zijn kooi uit, voorzichtig om zijn hoofd niet voor de tweede maal te stoten. Een beetje duizelig voelt hij zich nog wel, maar als hij langs het trapje met de koperbeslagen treden naar boven is geklommen, en de zeewind hem om de oren blaast, voelt hij zich aanstonds heel wat beter. En als er voor de dokter wordt geblazen, vindt hij het helemaal niet nodig zich te melden. Maar een korporaal haalt hem op, en de dokter voelt zijn pols. 'Een beetje overspannen,' constateert hij. Hij geeft hem vrij van dienst.

Ook Jan heeft die dag vrij; Evert en hij mogen gaan waarheen zij willen.

Hun eerste gang is naar de cantine om formulieren voor Rode Kruisbrieven, en daarna zitten ze elk over zo'n formulier gebogen, zwaar peinzend hoe ze in vijf en twintig woorden naar Holland kunnen schrijven dat ze gezond en wel in Engeland zijn aangekomen, en hoe ze tegelijk zich kunnen zuiveren van de

blaat dat zij, vurige vaderlanders, gediend hebben bij de Duitse Kriegsmarine.

Als de brieven op de bus zijn, drentelen zij samen langs de kade. Een drukke oorlogshaven is het, waar zij zijn terechtgekomen. Er varen schepen in en uit. De meeste voeren de Engelse vlag, maar er zijn ook verscheidene met de Nederlandse driekleur in top. Oude bekenden zijn daarbij. Mijnenleggers, mijnenvegers en torpedoboten, die Evert vroeger in Den Helder heeft gezien. Er zijn ook trawlers uit IJmuiden en motorloggers uit Vlaardingen en Scheveningen, thans uitgerust met kanonnen en luchtdoelmitrailleurs, die hulpschepen van de marine zijn geworden. Maar daarnaast zien de jongens tal van nieuwe schepen, meest van klein slag, die veel weg hebben van de Duitse snelboten. Het zijn motortorpedo- en motorkanoneerboden, weet Evert, in Engeland gebouwd voor de Nederlandse marine. En niet alleen te water waait de driekleur. Ook op de gebouwen aan de kade wappert de Nederlandse vlag en Hollandse bevelen klinken zowel aan de wal bij een troep marcherende matrozen, als in sloepen, waarin twaalf jongens op de riemen zitten. Hoeveel fleuriger klinkt dat Nederlandse 'Haal op... gelijk' dan het blaffende Duits, waaraan zij in het laatste jaar gewend geweest zijn. En hoe heerlijk is het thans overal het feestelijke rood-wit-blauw te zien, nadat zij zich zo lang aan het hakenkruis geërgerd hebben. Deze ontplooiing van Nederlandse kracht zie je met vreugde en blijde hoop. Ze lopen, ofschoon, het helder en zonnig weer is, in olieassen, omdat ze hun Duitse uniformen aan niemand willen laten zien, en het enige wat hen op deze eerste dag in Engeland kwelt is het hunkerend verlangen het marineblauw te mogen dragen en een plaats te krijgen op een der schepen van de Nederlandse vloot; om mee te vechten voor de vrijheid van hun land.

Onder het middagschafte komt een kwartiermeester op hen toe. 'Evert Gnodde en Jan Koekman, jullie moeten aanstonds bij de kolonel komen.'

Jan en Evert gaan met een vrolijk hart. Zij hebben niets te vrezzen van de kolonel. De loftuiting die zij gekregen hebben van de commandant van de boot, die hen hier in de haven heeft gebracht, zal hij nog aandikken en hij zal hun een plaats bezorgen bij Harer Majesteits Marine.

De kolonel is een nog jonge man. Hij zit te werken aan een

schrijfbureau en kijkt niet op bij het binnentreden van de jongens. Toen de korporaal hen aandiende, heeft hij slechts een vluchtig handgebaar gemaakt.

Evert en Jan zijn gewend aan wachten. Duitse officieren hebben hen wel uren laten staan. Zij wachten rustig tot de kolonel zich tot hen richten zal. Een tikje trots. Hun harten popelen van verwachting. Als de kolonel zich eindelijk opricht schrikt Evert van zijn strenge blik. Daar ligt eerder een dreiging in dan lof.

'Zo, zijn jullie de krijgsgevangenen,' begint hij koel.

Krijgsgevangenen?? Evert meende dat...

'De Duitse krijgsgevangenen,' verduidelijkt de kolonel zijn woorden.

'Wij zijn Nederlanders,' roept Evert onthutst uit.

De kolonel schudt het hoofd. 'Iemand in die uniform,' zegt hij, wijzend op de Duitse soldatenkleding van Jan en Evert, 'is geen Nederlander. Jullie bent in vreemde krijgsdienst gegaan. Daardoor heb je je Nederlanderschap verloren. In dienst van de vijand heb je je begeben. Dat is landverraad.' Streng en hard is zijn stem.

Evert wordt wit als een doek. 'Wij deden dat om hier te kunnen komen,' roept hij uit. 'Omdat wij wilden vechten voor de Koningin.'

Een ironisch lachje plooit de lippen van de officier. 'Omdat je vóór de Koningin wou vechten, vocht je tégen haar,' spot hij. Evert krijgt het gevoel of hij voor zijn eer en leven moet vechten. 'Wij wilden nooit voor de Duitsers vechten. Wij zijn altijd tegen hen geweest. Vraagt u maar aan dominee Van Velden.'

'Die heb ik gesproken,' antwoordt de kolonel koel.

Evert wordt wanhopig. Heeft de dominee dan niet verteld hoe het met hen stond? Heeft hij niet gezegd dat zij zijn ondergedoken, omdat zij het vertikten een hand voor de Duitsers uit te steken, hoe zij op alle mogelijke manieren geprobeerd hebben naar Engeland te komen, en hoe alles is mislukt, totdat zij eindelijk dienst namen bij de Duitse marine, omdat dat de enige weg was om tot hun doel te raken?

'Jullie hebt gekonvoieerd voor de Duitsers,' zegt de kolonel. 'Oorlogshandelingen heb je verricht tegen je eigen land en tegen onze bondgenoten. Wanneer ik jullie behandel als Duitsers en als krijgsgevangenen, behandel ik je zeer genadig.'

'Maar wij hebben toch een Duits schip veroverd,' valt Jan harts-tochtelijk in. 'Wij hebben u gevangenen bezorgd.'

'Dat is een verzachtende omstandigheid,' geeft de kolonel toe. 'Daarom wou ik jullie als krijgsgevangenen beschouwen en niet als landverraders.'

Een verzachtende omstandigheid? Evert staat er verslagen bij. Is het niet meer? Is het niet het klinkende bewijs, dat zij alles riske-ren wilden voor hun vaderland, en dat zij ook wat *deden* voor het vaderland?

'Als krijgsgevangenen heb je het hier niet zo kwaad,' schijnt de kolonel hen te willen troosten. 'Die krijgen bij ons genoeg te eten, en ze lopen geen gevaren. Als krijgsgevangene ben je van de oorlog af.' 'Maar ik wil niet van de oorlog af,' roept Evert uit. 'Wij willen er juist *in*. Daarom hebben wij alles gedaan om hier te komen. Daarvoor hebben wij zelfs deze vervloekte uniform aangetrokken, en de verachting van onze vrienden, van onze ouders, van...' – hier slikt Evert een paar woorden in – 'van iedereen op ons genomen. Wij willen vechten. Zet ons maar vooraan in 't gevecht.'

De kolonel staat op. Het koele en strenge is opeens verdwenen uit zijn ogen. Hij steekt de jongens de hand toe, een hand waar een mouw met vier brede gouden banden achter is. 'Nu zie ik, dat ik best vlees in de kuip heb,' zegt hij met warmte in zijn stem. 'Kranige kerels zijn jullie. Ik wens je geluk met hetgeen je hebt gedaan. Van dit ogenblik af behoor je tot de Koninklijke Nederlandse Marine. Zorgen jullie maar gauw dat je dat Duitse pakje ruilt voor een fatsoenlijke matrozenuniform.' Hij drukt op een bel, waarna de korporaal verschijnt. 'Bring hen naar de officier van administratie,' gelast hij, 'en vraag mijnheer of die wil zorgen dat deze beide mannen vandaag nog in de sterkte worden opgenomen en gekleed.'

Samen met de korporaal verlaten zij het vertrek.

'Ik heb in doodsangst gezeten,' bekent Jan aan Evert, als zij buiten zijn. En die zat even gloeiend in de rats.

'Ik dacht dat we op het allerminst in het concentratiekamp belanden zouden.'

'Jullie staan in blakende gunst,' onthult de korporaal. 'Een hand geven aan een gewoon matroos doet de kolonel haast nooit, en met loftuitingen is hij verbazend zuinig.'

Die middag wandelen Evert en Jan weer langs de kade, maar nu hebben zij geen oliejasen aan om hun kleren te bedekken. Ze dragen een blauwe matrozenkiel met brede braniekraag en een muts met linten. Zo moest men hen in Nederland kunnen zien; zo moest Evert wandelen op Urk met Alie Romkes aan zijn arm! Wat zou zij trots zijn op haar jongen.

Uit de tuin van het commandementsgebouw komt een officier wandelen. De schildwacht presenteert voor hem het geweer. Het is de kolonel. Jan en Evert willen met een stramme militaire groet passeren. Maar hij houdt hen aan. 'Zo zie je d'r beter uit,' lacht hij. 'En hoe bevallen deze kleren jullie?'

'We zijn er trots op,' antwoordt Evert.

'Draagt ze met ere,' zegt de kolonel.

Nu moesten de jongens feitelijk doorgaan, maar Evert waagt het om van deze uitgezochte gelegenheid gebruik te maken voor een vraag. 'Wij hebben nog een vriend,' zegt hij. 'Zou die ook bij de marine mogen komen?'

'De dominee,' veronderstelt de kolonel, dat hij bedoelt. 'Wou je daar ook een matroos van maken?'

'Ik bedoel een ander, kolonel. Ik bedoel Walter!'

'Een Duitser?'

'Ja,' zegt Evert.

Het gelaat van de kolonel wordt stroef. 'De Duitsers zijn onze vijanden.'

'Maar hij heeft zich volkomen goed gedragen. Hij haat het Hitlerregime, en hij heeft ons geholpen bij het veroveren en het houden van de schuit.'

'Het kan niet,' beslist de kolonel. 'Onze marine is alleen toegankelijk voor Nederlanders.'

'Moet hij dan naar een krijgsgevangenenkamp?' vraagt Evert verontrust.

'Ik zie geen andere weg.'

'Wordt hij dus opgesloten bij de Duitsers, die hij zelf mee gevangen heeft genomen?'

De kolonel begrijpt dat dit moeilijkheden geven zou.

'Ik zal zorgen dat dat niet gebeurt,' belooft hij. 'Hij zal een bevoorrechte behandeling genieten.'

Die avond gaan Jan en Evert passagieren. Hoe anders wandelen

zij hier dan zij 't laatste jaar in Holland deden. In het bezet gebied werd een Hollands sprekende in Duitse uniform overal met de nek aangezien. Je kon nergens zitten gaan of de mensen schoven uit je buurt, behalve een slag van volk, met wie Jan en Evert zich schaamden om te gaan. Hier lopen zij met de borst vooruit, trots op hun blauwe kielen en hun mutsen. De Engelse burgers zijn vriendelijk tegen hen, en de Engelse meisjes gemeenzaam met de Hollandse matrozen.

Hoe anders wordt hier ook voor de militairen gezorgd dan daar-ginds.

Daar was je aangewezen op het Wehrmachtsheim, waar je overal en altijd op de harde kop van Hitler staarde, en waar op de leestafel enkel Goebbelaanse propaganda lag, waarvan een Nederlander walgde.

Hier is een Militair tehuis met een vriendelijke vader, en een hartelijke moeder, die de matrozen behandelen alsof ze hun eigen kinderen zijn. Hier worden bij de piano Nederlandse liederen gezongen. Het Wilhelmus of het liedje van Jan Koppelstok, of de Zilvervloot en Sarie Marijs. Hier worden ook christelijke liederen gezongen. 'Er ruist langs de wolken' en 'Scheepje onder Jezus' hoede'. Everts ogen worden vochtig als hij deze liederen voor het eerst na lange tijd weer zingt. Ze herinneren hem zo sterk aan thuis. Tot driemaal toe laten Jan en Evert zich een kop chocola inschenken. Wat smaakt cacao toch heerlijk als je het in drie jaar niet geproefd hebt, en wat zijn Engelse sigaretten lekker. Als je zolang het Consi-bocht gerookt hebt, is een North-State een verrukking. Alleen wat zijn die sigaretten zwaar! Na twee of drie krijgen de jongens hoofdpijn en gaat het hun een beetje draaien in de maag. Jan legt een peukje aan kant, en als Evert dat ziet, volgt hij aanstonds zijn voorbeeld, ofschoon zijn sigaret maar half is opgerookt.

'Gooien jullie in Holland zo met tabak?' vraagt een matroos.

'Eh... nee...' zegt Jan, en verder komt hij niet.

Maar de matroos heeft het al ontdekt. 'Je bent allebei wit om de neus. Jullie kunnen niet meer tegen een goeie sigaret.'

Jan en Evert lachen smalletjes en kijken toe, terwijl hun kame-raad een nieuwe Player opsteekt en diep inhaleert.

Zij hebben voor vandaag genoeg gerookt. Ze komen echter gauw weer bij en dan kletsen ze gezellig met hun nieuwe kameraden.

De Engelandvaarders zitten in het midden van een grote kring, en de anderen vragen hun alles over het vaderland, waarvan de meesten reeds vier jaar en sommigen, die in '40 zowat aan het einde van een Indische term waren, veel langer nog gescheiden zijn. Zij willen weten hoe de Nederlanders het hebben onder het nazi-juk. En Evert en Jan vertellen hoe de Nazi's burgers op straat zetten, en arbeiders tot slaven maken; hoe zij het beste voedsel voor zich opeisen, en de rommel voor de Nederlanders laten; hoe zij hun kamers en barakken gloeiend stoken, terwijl de Nederlandse vrouwen en kinderen verkommeren van kou. Over de martelingen in gevangenissen en concentratiekampen vertellen zij en over het rauwelings neerschieten van Nederlanders op straat en in hun woningen.

Dit verhaal van Nederlands lijden onder de tyrannie van Hitler maakt de matrozen grimmig. Best mogelijk dat hun eigen familieleden gemarteld of vermoord zijn. Zij ontvangen af en toe een Rode Kruisbrief. Maar wat kan geschreven worden in vijf en twintig woorden, die de censuur moeten passeren? De een heeft bericht ontvangen, dat zijn vader weg is en de ander dat een broer is overleden. Waar vader heen is, in de gevangenis of in een concentratiekamp, stond er niet bij en kon er ook niet bijstaan, omdat de censuur het schrappen zou. En of de broer is overleden door een Duitse kogel wordt evenmin vermeld. Deze onzekerheid jaagt, na verhalen over willekeur en wreedheden, de onrust bij de jonge strijders aan en doet de begeerte opvlammen om de slagboom van Duits geweld, die tussen hen en Holland ligt, snel uit de weg te ruimen.

Pas tegen het avondappèl verlaten Jan en Evert het Tehuis. Op straat is het dan aardedonker. De verduistering is in Engeland even streng als aan de overkant van de Noordzee en in de vreemde stad staan de beide vrienden hulpeloos in de nacht. Hun nieuwe makkers kennen de weg naar de haven echter op hun duimpje. 'Koersen jullie maar in ons zog,' zeggen zij. Samen met hun kameraden komen zij op tijd en veilig op het wachtschip, waarop de nieuwe matrozen van Harer Majesteits Marine voorlopig zijn geplaatst.

'Aantreden!' commandeert de korporaal van de mariniers aan het kleinste klasje, dat hij ooit gehad heeft, en Jan en Evert ko-

men in looppas aangerend, zoals hun dat geleerd is.

Het valt bij hun instructeur in verkeerde aarde. 'Je hoeft hier geen Duitse fratsen te vertonen,' foetert hij. 'Overdoen, op z'n Hollands.'

Zij doen het op z'n Hollands over en zij moeten die dag allerlei bewegingen vaak overdoen. Elk ogenblik foetert de korporaal op Duitse fratsen die zij moeten afleren. Hij is tenslotte rood van kwaadheid op de Duitsers, die zulke zotte exercities hebben.

Dat afleren van de Duitse manieren en het aanleren van Nederlandse commando's en handgrepen is echter ook zowat het enige wat hij hun leren moet. Want ze kunnen exerceren en met een geweer omgaan, en met de inwendige dienst zijn zij redelijk op de hoogte.

Na een dag of wat kan hij hen reeds presenteren aan de commandant van het wachtschip met de melding dat zij nu een paar redelijke Hollandse matrozen zijn.

'Heb je nog voorkeur voor een bepaalde dienst,' vraagt de commandant aan Jan en Evert.

'Graag bij de snelboten,' zeggen beiden.

De commandant fronsd het voorhoofd. 'Schnellbooten is Duits, Van M.T.B.'s en M.K.B.'s spreken wij.'

'Dan graag op een M.T.B., kolonel.'

'Dat is een zware dienst, hoor, en gevaarlijk ook.'

'Daarom juist,' verklaren de jongens.

Dit bevalt de commandant. 'Als er een plaats open komt, zal ik aan je denken,' belooft hij.

'Mogen wij dan samen op één boot?' vraagt Evert.

'Jullie hebben noten op je zang. Zo'n schuit heeft niet veel koppen. Er zijn niet dadelijk twee plaatsen vrij.'

'Hij in de machinekamer en ik bij de dekdiensd,' pleit Evert. 'Bij de Duitsers kregen we dat zelfs gedaan,' voegt hij er bij.

De commandant glimlacht. 'Dan kan een Nederlandse commandant het toch niet minder doen, hè,' geeft hij zich gewonnen. 'Ik zal proberen of ik het zo passen kan.'

Zolang ze op het wachtschip zitten, hebben de jongens waldienst. Ze exerceren met een grote troep op de kade en op het plein van het commandementsgebouw. Ze houden schietoefeningen met het geweer en met de mitrailleur op een schietbaan aan

het strand. In de haven roeien ze in marinesloepen en daarbij houden de Hollanders er erg van om tegen Engelse sloepen om het hardst te roeien. Dat is zwaar werk, want de Engelse matrozen kunnen roeien en zij laten zich niet licht de loef afsteken door de Nederlanders. Het wachtschip heeft ook dikwijls wacht te leveren, niet alleen voor posten aan de wal, maar ook bij de schepen omdat de bemanningen na zware dienst op zee veelal verlof hebben, wanneer hun schuit een poosje binnen is. Zo schilderen Jan en Evert dikwijls bij een schip en zij doen dat in de vlotte pas en met de kwieke wendingen, die bij de Koninklijke Marine regel zijn.

Tot dusver heeft Evert gedacht dat de Duitse Wehrmacht, ze mocht dan vijand wezen, in alles ten voorbeeld kon worden gesteld aan de Nederlandse, maar hij ervaart dat de Koninklijke Marine van de Kriegsmarine niets te leren heeft. Het gaat hier met minder drukte en lawaai en zonder hanepas, maar zeker even vlot en kwiek. De discipline is niet zo strak en vooral niet zo kadaverachtig, maar in haar soepelheid is ze toch stellig even stevig. En wat de orde en de zindelijkheid aangaat, het wachtschip is een oud kavalje, nog uit de zeiltijd, maar elke hut blinkt er, in het volksverblijf vindt men geen stofje en van de dekken, die dag aan dag gezwabberd worden, kan men wel eten.

Scheeps- en waldienst en de wachten nemen vele uren in beslag, maar desondanks hebben Jan en Evert hun vrije tijd.

Op een wandeling ontmoeten zij een officier. Zij groeten, zoals een marineman zijn meerdere moet groeten, maar deze officier brent niet als tegengroet het militair saluut. Hij komt met uitgebreide armen op hen toe.

Evert en Jan staan een ogenblik beduusd. Welke officier is zo familiair tegen matrozen?

'Ha, vrienden,' roept de officier, en dan wordt de verwondering van Jan en Evert er een van een ander soort. Dit is dominee Van Velden! Hoe is die een-twee-drie marineofficier geworden?

'Dachten jullie dat ik het minder deed dan jullie?' vraagt hij, lachend om hun verwonderde gezichten.' 'Jullie bij de marine, ik ook hoor.'

Ze begrijpen er niets van. Zij waren al matroos. Een dominee kan toch niet in een handomdraai zeeofficier worden? Dan evenwel ontdekt Evert op de kraag van de officiersjas een gou-

den kruis, gevat in palmtakken. 'U bent veldprediker geworden,' begrijpt hij.

'Vlootpredikant,' verbetert dominee. 'Het mooiste werk dat een Nederlandse dominee tegenwoordig kan doen. Gaan jullie mee naar het Tehuis?'

Die avond zit in het Tehuis een grote kring matrozen om de dominee heen. Hij kan vertellen en hij kan anderen aan het praten brengen ook. Opgewekt wordt er gekeuveld en heftig tegen de dominee gedebatteerd door jongens, die aan godsdienst en aan de kerk niet doen. Jan Koekman glimlacht stilletjes, als die jongens zo vurig tegen dominee Van Velden ingaan, en vooral wanneer de dominee hun antwoordt. Hij pakt hen net zo aan als hij indertijd hem aangepakt heeft, vriendelijk, luchtig, een beetje redetwistend, maar helemaal niet zijn best doend naar het schijnt, hen van hun standpunt af te brengen, en op een gegeven ogenblik het gesprek over de godsdienst plompverloren afbrekend door zijn vinnigste tegenstander uit te nodigen nu eens een potje te biljarten.

En dan trekt hij zowaar zijn fraaie officiersjas uit, en staat in zijn overhemd tussen de matrozen in, niet als een officier en ook niet als een dominee, maar als een makker onder makkers. Hij praat geen woord meer over godsdienst, doch hanteert de queue vaardiger dan de matrozen dachten dat een zwartrok het zou kunnen. En tussen het spel door tapt hij moppen, die de jongens doen schateren. Deze dominee is het tegenbeeld van een zemeelaar.

Als dominee Van Velden tegen sluitingstijd voorstelt, dat zij samen zullen zingen, kijken sommigen een beetje sip, omdat zij niet van psalmen houden, maar hij geeft het Wilhelmus op, en dan zingt iedereen natuurlijk daverend en staande mee. Zij begrijpen allen best dat 'Mijn schild en mijn betrouwen' zachter gezongen moet worden dan het eerste couplet. 'Oorlof mijn arme schapen', dat de dominee ook nog vraagt te zingen, kennen allen niet, doch er gaan snel boekjes rond, en onder het zingen daarvan zijn er wie het treft hoe dit oude lied uit de Spaanse tijd precies past voor de Duitse tijd, die zij beleven. Onmiddellijk na het zingen vouwt de dominee de handen en niemand loopt dan weg. Er is zelfs geen die niet zijn ogen sluit. Dominee Van Velden denkt in het gebed aan de ouders en broers en zusters van de jongens en

aan hun meisjes thuis. Hij denkt aan het Vaderland in nood en aan de jongens hier, die wellicht morgen in het vuur gaan. Hij bidt om christelijke moed, om stervensmoed ook, als die nodig wezen mocht.

Na het bidden is het zeer stil in de zaal. De dominee moet zelf het sein tot heengaan geven.

Eer hij het Tehuis verlaat loopt de man, die het felste heeft gedebatteerd, op dominee Van Velden toe en drukt hem de hand. 'Ik dank u,' zegt hij warm.

'Tot weerziens, makker,' antwoordt de dominee.

Evert en Jan wandelen samen naar het wachtschip. 'Wat een verschil,' zegt Jan, 'deze avond en een avond in het Duitse Wehrmachtsheim. Zoiets als dit is daar volslagen onbestaanbaar. Hier voel je je thuis.'

'Jij ook?' vraagt Evert iet of wat verwonderd.

'Jij niet dan?'

'Ik wel,' antwoordt Evert, 'maar ik ben hierbij opgevoed. Met jou staat het anders.'

'Dit is Nederlands,' zegt Jan met overtuiging. 'Elke Nederlander houdt hiervan.'

HOOFDSTUK II

Van 't wachtschip naar de M.T.B.

Het leven in de havenstad is fleurig en gezellig, maar dit is toch niet wat Jan en Evert zich van hun dienst bij de Marine hebben voorgesteld. Om voor hun Vaderland te vechten zijn zij naar Engeland gevaren en in plaats van te vechten, leiden zij hier een goed leventje. Zijn zij nu overbodig? Kan men hen in de strijd voor het Vaderland niet eens gebruiken? 'Heb ik,' vraagt Evert zich soms af, 'heb ik hiervoor nu de schande van de Duitse uniform gedragen, gebroken met mijn vader, en moeder en Alie zoveel verdriet bezorgd? Had ik niet beter thuis kunnen blijven of althans in de Wieringermeer als onderduiker?'

Zijn teleurstelling gaat knagen aan zijn levenslust. Hij heeft in de oefeningen niet meer het plezier van het begin. Soms zit hij in het Tehuis met Vrij Nederland in zijn hand afwezig voor zich uit te staren. Jan tracht hem op te monteren. 'Jij weet toch ook wel,' zegt hij, 'dat in de oorlog niet ieder in de frontlijn staat en dat je nooit voortdurend in het gevecht bent. Onze tijd komt heus wel.' 'Als het dan maar een beetje gauw is,' gromt Evert.

Des middags na afloop van de dienst brengt de kwartiermeester gewoonlijk de orders van het bureau. Hij leest dan dikwijls namen af van mannen, die van het wachtschip overgaan naar de varende schepen. De laatste tijd worden er ook namen afgelezen van mannen, die na Evert en Jan op het wachtschip zijn gekomen, deze gaat naar een fregat, die naar een mijnenveger.

'Alweer niet,' moppert Evert telkens. 'Wij komen nooit aan de beurt.'

Jan klopt hem op de schouder. 'Onze eigen schuld, makker. Wij moeten wachten omdat wij zoveel noten op de zang hadden. Wij tweeën op een M.T.B., dat is niet aanstonds pas.'

Evert is het wachten moe. 'Zouden wij dan maar niet gaan zeggen, dat het ons niet schelen kan op wat voor schuit we komen?'

'Waar beland je dan?' vraagt Jan. 'Op een korvet of op een mijnenveger, moet je denken. Mijnenveger is een saaie dienst en op een korvet doe je konvooiwerk. Daar hebben we bij de Duitsers lang genoeg in gezeten. Neen, laat ons wachten op een M.T.B., daarin zit meer muziek.'

Evert is het ermee eens. Hij is liever op een M.T.B. die de vijand opzoekt onder zijn eigen kust, dan dat hij op een korvet achter een konvooi aanhobbelt, kris kras over de Atlantische Oceaan, zonder dat je ooit een haven binnenloopt. Maar hij wil varen. Zo lang aan wal en nietsdoen, dat is geen leven voor een Urker. Hij moet een wiebelend dek onder de benen en werk omhanden hebben.

'Heb nog een dag of wat geduld,' raadt Jan. 'Onze beurt komt wel.'

Zij lopen hun wachtjes, doen hun exercities en zien de motorboten uitvaren en weer binnenkomen in een wolk van schuim, dat hun boegen omhoog werpen en hun schroeven opwoelen. Bij het binnenlopen zijn ze soms gehavend en gedeukt, zijn er vaak gewonden en doden aan boord, en er is ook wel eens een schip minder in de flottielje dan de vorige avond uitvoer. Maar het risico aan het varen op de M.T.B. verbonden, schrikt Evert niet af. Hij weet uit ervaring hoe deze musketen van de zee telkens Duitse konvooien overvallen en teisteren, en hij hoort er thans opnieuw van. In het donker besluipen zij de konvooien om dan op het onverwachts hun torpedo's te lanceren en hun granaten op de Duitse schepen af te vuren. Evert gloeit bij het verhaal van een geslaagde overval, en des te jaloerser kijkt hij de volgende morgen een flottieltje na, die in een wolk van schuim het zee-gat uitgaat, de vijand tegemoet.

Opnieuw verloopt een volle week. Telkens worden na de dienst namen afgelezen voor plaatsing op de schepen. Jan en Evert worden niet genoemd.

'Jullie hebben maar een lijn,' benijdt hen een matroos, die, nadat hij amper een week aan wal geweest is, op een korvet geplaatst wordt.

'Een lijn?' vraagt Evert schamper. 'Je versaggerijnt hier aan de wal.'

De ander kan zo'n stemming niet begrijpen. 'Je moet maar, zoals ik, twintig maanden op een schuit gezeten hebben altijd met konvooien mee, zonder ooit een haven aan te doen. Zelfs onze olie en victualie namen wij op zee van andere schepen over. Ik heb voorlopig m'n bekomst van het zoute water.'

'Ben jij een zeeman?' smaalt Evert. 'Er is niets mooier dan op zee.'

'Wou je mijn plaatsje soms graag overnemen?' vraagt de ander. 'Zal ik op het bureau voor je gaan vragen?'

'Wij willen samen varen, zie je,' krabbelt Evert terug, op Jan wijzend.

'O, er is op een korvet allicht nog een plaatsje vrij in de machinekamer.'

Maar ze gaan er niet op in. Zij wachten toch maar liever op de motorboten. En zij mopperen voortaan minder luid als plaatsing uitblijft.

Dan, op een avond, leest de kwartiermeester hun namen af. Evert Gnodde en Jan Koekman geplaatst op de M.T.B. 66. Zij moesten zich dadelijk melden in de kazerne van de dienst der motorboten. Vannacht reeds met de 66 varen.

Evert staat beduusd als hij de order hoort. Het komt nu toch nog onverwacht. En het gaat zo haastig in zijn werk. Doch Jan danst van plezier en grijpt zijn makker bij de kraag van zijn matrozenkiel. 'Kerel, hoe kun je nu kijken of je je laatste oortje hebt versnoept? Nou is het wachten, waarover jij zo gruwelijk hebt gemopperd immers afgelopen? En kun je nu geen tien tellen?'

En dan raakt Evert over zijn verbouwereerdheid heen. Het dringt tot hem door dat hij eindelijk op een M.T.B. komt, dat hij de Noordzee opgaat en op Duitsers jagen zal.

Hij danst met Jan en ze zijn zo uitgelaten dat de kwartiermeester, die nog andere orders uit moet delen, zichzelf niet kan verstaan vanwege het lawaai. Een knetterend bevel maakt snel een einde aan hun kromme sprongen.

Zij verdwijnen van het dek naar het volksverblijf, zoeken al hun bullen bij elkaar, poetsen wat er gepoetst moet worden en naaien losse knopen vaster aan hun kleren. Als de bakmeester inspectie heeft gehouden, stoppen zij hun plunjezakken vol en stappen de hoge loopplank van het wachtschip af naar de kazerne van de M.T.B.'s.

Daar worden ze door een matroos, die een vinger op de mond legt om te beduiden dat ze doodstil moeten wezen, naar een zaal gebracht waar alles slaapt, en zij moeten ook direct gaan slapen; om elf uur zal het overal zijn, en om twaalf uur vannacht gaat de flottielje varen.

Zij liggen weldra in hun kooi, doch slapen wil niet. Daarvoor is

het bed te vreemd, de tijd van slapen te ongewoon en de emotie veel te groot. Zij woelen beiden, gooien zich nu op de ene en dan op de andere zijde, en kunnen de slaap onmogelijk vatten. Op het slot beginnen ze fluisterend samen te praten.

Als een matroos van de wacht op de zaal komt om de mannen, die vannacht moeten varen, uit hun bed te porren, hebben zij nog geen oog dicht gedaan.

Andere matrozen van de 66 zijn hun gids naar de boot, die aan de duistere kade ligt. Ze schuifelen aan hun hand de loopplank over. Aan dek brandt slechts een flauw blauw lampje, maar onderin is licht. De commandant is nog niet aan boord. De schipper wijst de beide nieuwelingen plaats en werk. Jan als hulp in de machinekamer, Evert voor de dienst aan dek. Ze komen beiden in de plaats van twee anderen, die door Duitse kogels zijn getroffen, de ene ligt in het hospitaal, de andere is dood. Het wordt zo tussen neus en lippen door gezegd. De mensen op de M.T.B.'s zijn met de dood vertrouwd. Maar Evert huivert even.

Na enkele ogenblikken stapt de commandant, een luitenant ter zee der tweede klasse, aan boord.

'Allen present?' vraagt hij de schipper.

'Allen, commandant,' rapporteert die.

Dan klinkt een gedempte fluittoon uit het duister; het sein van de flottieljecommandant om te vertrekken. De motor in de boot gaat grommen.

Terwijl Evert een lijn inpalmt, die aan de wal is losgegooid, ziet hij een donkere schaduw midden in de haven snel naar voren glijden. Dat is de flottieljeleider. De 66 glijdt mee in de file, die vaag door wit schuim wordt getekend.

In de haven gaat alles in een vlot doch rustig tempo. Maar buitengaats wordt de snelheid opgevoerd. De 66 springt als een hert op de golven. Telkens vangt de boeg zeer harde stoten op, en als de bodem op een golf rug ploft, schokt alles in de boot omhoog. En toch lopen ze nu nog slechts een dienstvaart van 25 mijl. Wat zal het dan zijn als de flottielje bij het bespringen van de vijand of in 't gevecht op topsnelheid van 45 knopen loopt?

'Heb jij wel eens aan 't roer gestaan?' vraagt de commandant aan zijn nieuwe dekmatroos.

'Ik ben in het burgerleven visser,' antwoordt Evert en daarmee weet de commandant genoeg.

Hij zet hem aan het stuurrad. 'Je hoeft zijn heklucht en als je dat niet zien kunt zijn hekgolf maar in het oog te houden,' zegt hij, op de voorligger wijzend. 'Ik zorg wel dat we op de goede afstand blijven.' Hij houdt zijn hand op het instrument dat het toerental van de machine regelt.

Te roer staan op een M.T.B. is heel wat anders dan op een botter, al of niet omgebouwd tot Duits bewakingsvaartuig. Haarscherp luistert dit schip naar het roer, de kleinste wending van het stuurrad doet het reeds uit zijn koers schieten. Overigens is het werk van de roerganger zeer eenvoudig. Evert hoeft zelfs niet naar het kompas te kijken. Als hij het hek van de 65 maar in het oog houdt. Maar dat moet dan ook zonder een seconde onderbreking. Als hij absent was op het ogenblik, dat de 65 koers veranderde, zou de flottielje aanstonds uit elkaar liggen.

Ze varen enkele uren in één richting. Noord-oost, ziet Evert op het kompas. Thans zwenken ze iets over bakboord. De richting is nu noord-noord-oost. Dit wordt een speurtocht onder de Nederlandse kust. In de korte ogenblikken dat hij de 65 even los durft laten tuurt Evert naar het oosten. Daar ligt Nederland. Er is niets te zien. De vuren zijn gedoofd en het is te donker om de kust te onderscheiden. Evert weet echter waar ze zich bevinden. Dit is hetzelfde vaarwater, dat hij een half jaar geleden heeft bevaren, maar toen in de scheve positie van een Hollander in Duitse dienst. Nu is het beter.

De marconist duikt, de koptelefoon om de oren, uit zijn hut op en drukt de commandant een briefje in de hand, dat deze leest bij het zwakke licht boven het kompas.

'Voorligger loslaten,' zegt hij tot Evert. 'Koers noord-noord-oost, mitrailleurschutters en konstabels op hun post.'

De flottielje zwermt op hetzelfde ogenblik uiteen. Zij gaan ten aanval.

De commandant van de 66 speurt scherp vooruit. 'Zie jij wat?' vraagt hij Evert. Die ziet echter niets dan een paar vage witte vlekken op het donkere water: de hekgolven van hun zusterschepen. Geen vrachtboten of schepen van de Duitsers kan hij vinden.

Opeens flitst op een M.T.B. een zoeklicht aan. Een forse koopvaarder ligt in de kegel. Het zoeklicht flapst direct weer uit, doch er is tijd genoeg geweest om er een torpedo uit te jagen.

Everts ogen boren in het donker. Daar doemt een schaduw voor hun boeg op. 'Schip vooruit!' roept hij.

Het zoeklicht van de 66 flitst aan. De bundel vangt een Duits escorteschip. De commandant drukt op een knop van het dashboard en uit de stuurboordbuis springt een torpedo. Onmiddellijk is het licht weer uit en tegelijk maakt de 66 een snelle zwaai. Een zware ontploffing rommelt in de verte.

Telkens schieten lichten aan en uit. Voortdurend rommelen explosies, donderen kanonnen, blaffen mitrailleurs. Iedere boot van de flottielje heeft een prooi besprongen.

Ginds is men evenwel ook wakker. Van hoge masten maaien felle bundel over zee, en zodra een M.T.B. in zulk een kegel wordt gevangen, dondert het geschut en sproeien kogels uit de Duitse mitrailleurs.

De 66 heeft na het lanceren van de torpedo een wijde boeg gemaakt en rent nu weer op het konvooi aan voor een tweede aanval. Op topsnelheid snijdt de boot in een wolk van schuim door het water. Het hek wordt diep omlaag getrokken door de zuiging en alles schokt en slingert. De commandant, de afstandmeter voor ogen, tuurt fel vooruit. Het zoeklicht flapt weer aan. Een druk op de knop. De tweede torpedo springt in zee en rent naar een Duits schip, terwijl de 66 snel afbuigt om het vuur van de tegenstander te ontlopen.

Plotseling knippert Evert met de ogen. Een hevig licht verblindt hem.

'Hard stuurboord,' bijt de commandant hem toe en Evert geeft een ruk aan het rad, die de boot in zijn ijzende vaart bijna doet kapseizen. Het zoeklicht van de vijand schijnt Evert nu niet meer in de ogen. Inplaats daarvan komt het achterin. Maar zij raken het niet kwijt. De 66 ligt in een schel en onbarmhartig licht. 'Hard bakboord,' gelast de commandant nu weer, en nogmaals zwenkt de boot met zware slagzij. Zigzaggend probeert hij aan de vijand te ontkomen.

Het zoeklicht houdt de 66 echter vast, en de vijand schiet fel. Voor en aan weerszij spuiten fonteinën op, veroorzaakt door granaten. Evert hoort harde tikken tegen het boord, er fluiten kogels om zijn oren, het glas van het kompas vliegt kletterend kapot.

'Zo hebben wij het eergisteren ook gehad,' gromt de comman-

dant, meer tot zichzelf dan tegen Evert. 'Ze schijnen ons te moeten hebben.'

Er klinken steeds meer harde tikken tegen het boord, een luchtkoker slaat aan brokken. Zij varen in een hagelbui van kogels en granaten. Eergisteren zijn twee man in zulk een bui getroffen. Gaat nu de hele boot er aan?

Zij raken niet uit het zoeklicht weg, maar de 66 wordt nu toch minder fel beschoten. De kogels en granaten vallen door de groeiende afstand meer verspreid. Zij ontlopen het Duitse vuur. Evert haalt ruimer adem. 'Dat is voorbij,' verzucht hij.

'Juich niet te gauw,' waarschuwt de commandant. Nog eens slaan scherpe tikken op de scheepswand en vlak daarop klinkt uit de radiohut een gil. De marconist is, zittend voor zijn toestel, getroffen door een kogel uit een mitrailleur.

Het is een van de laatste treffers. Als de 66 nogmaals zwenkt, is hij uit de greep van het zoeklicht los.

Bij de marconist is het gelukkig slechts een vleeswond. Een stevig verband stelt het bloeden, en daarna is hij fit genoeg om weer zijn toestel te bedienen. Twee man zijn ondertussen bezig de gaten te dichten, die de kogels in het boord geslagen hebben, en die de boot zoveel water deden maken dat de motorpomp het niet verzwelgen kon.

En dan gaat de 66 er opnieuw op af. De torpedo's zijn verschoten, maar de boot heeft ook kanons. Misschien kan hulp geboden aan een vriend in nood.

Het is niet moeilijk het konvooi thans weer te vinden. Twee grote schepen staan in lichtelaai.

Doch eer de boot weer op het terrein van het gevecht is, brengt de marconist een order van de flottieljecommandant: Het gevecht afbreken en verzamelen bij de vlag.

Waar die vlag is, kan men zien aan lichtkogels, die de flottieljeleider in series afvuurt.

De 66 meldt zich weldra. Sommige boten zijn er reeds, andere volgen. Twee schepen ontbreken nog.

De leider roept de wegblijvenden per radio op. Aan boord van de 66 luistert men mee naar antwoord. Maar dat blijft uit.

Weer seint de flottieljeleider: 68 en 72 zich melden bij de vlag! Nu komt er antwoord, een zwak en onregelmatig sein. Een behoorlijk radiogram komt niet door. Maar men hoort althans dat

iemand een teken van leven tracht te geven. Kort daarna gaan in de verte rode kogels op. Een schip vraagt hulp.

'Commandant 66 wordt verzocht hulp te bieden,' seint de flottieljeleider.

De 66 vaart op de rode ballen aan, die af en toe in nieuwe series worden opgelaten. Het is de 72, die hulpeloos ronddrijft, getroffen als ze is door een granaat in de machinekamer. Drie doden heeft ze en vier gewonden. Bovendien heeft de vleugellamme boot nog schipbreukelingen aan boord van de 68, die dicht in haar nabijheid in brand geschoten en gezonken is.

De 66 neemt de aangeschoten boot op sleeptouw en keert dan naar het gros terug. De thuisreis wordt aanvaard.

Evert kan nu weer sturen op het deklicht van het schip, dat voor hem ligt. De navigatie is gemakkelijk, maar koers houden valt niet mee, want de 72 heeft, behalve dat zijn motor uitgeschakeld is, ook schade aan het roer en giert bijwijlen lelijk. Ook is het met deze lastige sleep heel moeilijk de flottielje bij te houden. Zij zakken af en in de duisternis kan Evert zijn voorligger al moeilijker in de gaten houden.

'Kan u niet bijhouden,' laat de commandant van de 66 aan de flottieljeleider seinen.

'Vaar dan op eigen gelegenheid,' luidt het antwoord.

'Koers west-zuidwest,' geeft de commandant aan Evert op.

't Kompas is stuk, commandant,' zegt de roerganger verlegen.

De jonge luitenant lacht. 'Is een Urker zeeman voor dat gat te vangen?' vraagt hij spottend.

Evert voelt zijn wangen gloeien. Hij kijkt naar de sterren en ziet de noordster dadelijk staan. In een algemene westelijke richting kan hij dus wel koersen. Maar zuiver west-zuid-west te sturen zonder kompas, uitsluitend op de sterren, dat is hem te machtig. De officier wijst hem een sterrebeeld aan de westelijke hemel. 'Houd dat het eerste uur maar over stuurboordsboeg,' zegt hij, 'dan vaar je goed.'

Als na dat uur het aangewezen sterrebeeld te ver verschoven is, wijst de commandant een ander, waarop Evert koersen kan.

Hij doet dat trouw. Maar als de dag begint te lichten en de sterren gaan verbleken, is hij zijn richtsnoer kwijt. Hij vraagt de commandant hoe hij nu koersen moet en die haalt uit zijn kleine hut een noodkompas.

'Als u dat nu vannacht gegeven had!' roept Evert uit.

'Wil jij dan niet wat van de sterrenhemel leren?' vraagt de commandant hem.

Evert bloost. 'Ja, o ja, commandant. Heel graag.'

Het is hoog en breed dag als de 66 met zijn kreupele broer op sleeptouw de haven binnenloopt.

De andere schepen liggen al lang aan de kade; de dekken zijn gezwabberd. Nieuwe torpedo's en granaten zijn aan boord genomen. Ze kunnen zo weer op een nieuwe jacht uit.

'Hoe is je onze tocht bevallen, Urker?' vraagt de commandant.

'Best, commandant,' antwoordt Evert.

'Niet afgeschrokken door het lawaai, toen ze ons zo lelijk in de kijker hadden?'

'Die schrik is al weer uit de leden.'

De commandant klopt hem op de schouder. 'Ik denk dat wij het samen zullen kunnen vinden,' zegt hij.

Everts hart zwelt bij die pluim. Hij is blij dat hij op deze boot gekomen is.

Maar als brancards komen om de gewonden van de 72 te halen, als er jongens van boord gedragen worden met lijkleek gezicht, in dikke, bloeddoordrenkte zwachtels, als er doodkisten aan boord en later weer aan wal gedragen worden, voelt Evert zijn kleur wegtrekken. Dat zijn jongens net als hij. Zij zijn gisteren even moedig uitgevaren. Nu gaan die gewonden naar het hospitaal, en de anderen worden begraven in de Nederlandse hoek van het zeemanskerkhof.

Over de 66 hebben de granaten ook gefloten. Het kompas, geen voet van hem vandaan, is verbrijzeld door een kogel. De dood is rakelings langs hem heengegaan.

Geef ons moed om te vechten voor ons vaderland en als het daartoe komen moet ook stervensmoed, bad dominee Van Velden in het Tehuis.

Moed om te vechten heeft hij wel. Maar om te sterven? Daarvoor is nog iets anders nodig. Evert weet niet of hij die moed bezit.

HOOFDSTUK III

Averij in de machinekamer

De M.T.B.'s en M.K.B.'s zijn kleine en lichte scheepjes en ze hebben slechts een handvol volk aan boord. Een paar mannen in de machinekamer, enkele matrozen voor de dekdienst en enkele kanonnières. Meer volk kan trouwens ook niet op zo'n schuit verkeren, want de geringe ruimte onderdeks wordt haast volledig ingenomen door machines. Er is amper ruimte om te slapen en voor een fiks kombuis is er geen plaats.

Er is weinig comfort aan boord en bij ruw weer hebben de scheepjes vaak een harde dobber. De dienst is zwaar. Maar jonge zeelui die van varen houden, die het niet erg vinden als zij tijdens een tocht bij stormweer door elkaar geslingerd worden als boter in een karnton en die niet blikken of blozen onder een onverwachte hagelbui van kogels, hebben schik in deze dienst.

Evert houdt ervan; Jan ook. 'Er zit muziek in,' zegt Jan en daarbij doelt hij behalve op de jacht op Duitse schepen ook op de machine, die hij nu bedienen moet. Een karretje om te zoenen, noemt hij haar. Destijds op het Duitse scheepje, meende hij al dat hij een knappe motor had. Maar wat was zo'n machine, die de schuit een slakkensnelheid van 8 knopen gaf, in vergelijking tot de motor in de M.T.B., die de 66 met een vaart van 40 knopen over het water rennen doet? Een man met een technische knobbel kan op deze boot zijn hart ophalen.

Na de eerste tocht, die Jan en Evert hebben meegemaakt, moet de 66 naar de werf om de gaten te laten dichten, die de Duitse mitrailleurs er in geslagen hebben en om een nieuw kompas te doen opstellen. In oorlogstijd werkt een Engelse scheepswerf echter vlug. Reeds na twee dagen ligt de schuit weer klaar om uit te varen. Van de blessuren is geen ander spoor te zien, dan dat de verf op de plaatsen, waar eergisteren gaten waren, frisser is dan elders. De marconist is even snel genezen als de boot. Wanneer op de avond van de derde dag de boot weer uitvaart, zit hij ook op zijn vaste plaats te tikken met de morsesleutel.

Het regent en een stevige bries uit het noordwesten komt dwars in. De zee is ruw en de dwarse golven doen de boot zwaar rollen. Evert die weer aan het roer staat, heeft moeite op de been te blij-

ven en het valt hem verre van gemakkelijk het zwakke rode lichtje vóór hem in het vizier te houden, want de boot wordt door wind en water telkens uit de koers gedrukt.

Het wordt een tocht zoals de vorige. Eerst gaat het in de richting van de Nederlandse kust, die ze bereiken ter hoogte van de Schelde, en daarna naar het noorden. Verscheidene uren varen ze in diepe duisternis. Soms laat de flottieljeleider zijn zoeklicht speurend schijnen, maar in de bundels wordt niets dan bruisend schuim gevangen. Het wordt een lange jacht, waarop zich nergens wild laat zien. Tot het grauwen van de morgen varen ze zonder een vijand te ontmoeten. Ze zijn, ziet Evert bij het lumieren van de dag, dwars van Petten. Nu kunnen ze niet verder jagen. Als het vol dag wordt, zullen ze van de wal af worden waargenomen en dan liggen ze onder het bereik van de kustartillerie. Ze moeten zee in steken en teruggaan naar hun basis.

Intussen is de wind voortdurend aangehaald. De stijve bries is storm geworden. Bij het optornen langs de Nederlandse kust met de wind wat voorlijker dan dwars, had de boot voortdurend last van brekers. Nu op de terugtocht de zee van stuurboordzijde achterin komt, rolt de 66 als een blikje in de branding en weten de mannen soms amper of ze op hun hoofd of op hun benen staan.

De matroos, die kok en hofmeester tegelijk moet wezen, kan onmogelijk koffie zetten. Toen hij het probeerde vloog zijn ketel van het komfoor. Een slok water is alles wat de mannen kunnen drinken. Het brood blijft haast onaangeroerd. Zolang men meer op zijn hoofd dan op zijn benen staat, heeft niemand trek aan eten.

Ondanks dat het volop dag geworden is, is het een toer om verband te houden. De voorligger is vaak achter een waterberg verdwenen en op het ogenblik dat Evert hem weer in de gaten krijgt, neemt de 66 soms zoveel water over dat hij enkel schuim ziet.

Pas in het oppertje van de Engelse wal kan men ademhalen en dan wordt de kok aanstonds bestormd door hongerige mannen, die willen eten.

'Nu nog zo best bevallen?' vraagt de commandant, wanneer zij in de haven liggen, aan Evert, die zijn baadje staat uit te wringen.

'Deze keer slecht,' bekennt die hartgrondig.

Dit valt de commandant tegen. **'Ben jij zo bang voor stormweer? Ik dacht dat Urker v...'**

'Dat beetje storm was net niks,' houdt Evert zich groot.

De commandant meesmuilt. **"t Was windkracht 10. Maar wat is je dan slecht bevallen?"**

'Dat wij geen Duitser op 't lijf gevallen zijn,' zegt Evert grimmig.

'Jij bent vechtlustig,' lacht de commandant.

'Dat word je, commandant, als je onder de bezetting hebt geleefd.'

Het is bij de M.T.B.'s 's nachts vissen en 's daags netten drogen. De avond na die stormnacht vaart de flottielje al weer uit. De storm is nu uitgewoed, de zee is afgeslecht en de lucht is glad geworden. Een heldere maan hangt aan de hemel en de oversteek dwars over de Noordzee is nu een pleziervaart. Het zicht over het lichtbewogen water, dat in het maanlicht glinstert, is zo ruim, dat aan het speurend oog van de flottielje geen Duits konvooi ontkomen kan.

Ter hoogte van de Hoek waarschuwt Evert de commandant.

'Zie ik daarginds geen zwarte stippen?'

Die richt zijn kijker. Inderdaad, daar varen schepen.

De radio rinkelt reeds. De flottieljeleider beveelt een onverwijde snelle aanval omdat het konvooi mogelijk voor de Nieuwe Waterweg bestemd is en dan gauw binnen de pieren zou zijn.

De boten zwermen uit om een breed front te vormen. Deze manoeuvre wordt in de kalme dienstvaart uitgevoerd, omdat men zich niet dadelijk bloot wil geven. Zolang te hevig zog hen niet verraad, zijn de kleine, laag op het water liggende boten niet gauw zichtbaar in het schemerlicht van de maan.

Daar geeft de commandant het sein **'Valt aan!'**

Nu bekommert niemand zich er meer om of hij gezien wordt, ja of neen. Onder hoge ruggen van wit zog rennen de honden op het wild af.

De commandant van de 66 heeft zijn prooi gekozen. Een bewakingsvaartuig vooraan in het konvooi. De torpedo is op 2000 meter afgesteld. Door zijn afstandsmeter houdt de commandant de Duitse boot in het vizier en als de afstand 2 km is, drukt hij op de knop, die het projectiel uit zijn buis doet springen.

Een schuimbaan vliegt op het doel af. Evert kan het resultaat niet zien, omdat de 66 onmiddellijk na het lanceren een zwaai maakt.

Het is zoals de flottieljecommandant vermoedde. Het konvooi houdt op de Hoek aan om te trachten zich te bergen in de Waterweg.

Doch de jagers laten hun prooi niet los. Als de 66 opnieuw positie kiest, ziet Evert dat de boot, die daar straks hun doel was, zinkende is. Hun schot is raak geweest!

De commandant heeft nu een tanker uitgekozen. In volle vaart stuift de 66 naar zijn tweede prooi. Evert heeft de schoorsteen van de tanker recht over de boeg. Nog even, dan krijgt die z'n blauwe boon. Plotseling gooit Evert het roer om. Het gaat zo onverwachts en hevig, dat een schutter van achter zijn mitrailleur weggeslingerd wordt tegen de verschansing. Maar het was nodig, want een andere motorboot rende recht op hen toe.

'Stomme kerel,' scheldt de commandant op zijn collega, maar de uitval besterft op de lippen. Er hagelen kogels op het dek.

De andere boot is geen collega; hij is vijand; het is een Duitse snelboot. En hij is niet alleen. Er komt uit de Waterweg een hele reeks van hoge ruggen aangestormd: snelboten in wolken van wit schuim. En de 66 is van alle M.T.B.'s 't dichtste bij de Hoek. 'Daar zitten wij netjes tussen,' gront de commandant.

Zij ondervinden dat. Een tweede snelboot gaat de 66 ook te lijf. De aanval op het konvooi wordt onderbroken, want de flottielje heeft de handen nu meer dan vol om zich zijn aanvallers van het lijf te houden. Fel vuurt de 66 terug. Al zwenkend en zwaaiend tracht hij beurtelings zijn vijanden te ontglippen en dan weer aan te vallen. De kogels fluiten en de lichtspoormunitie maakt vurige bogen in de lucht. Het water wordt wild van het gewoel van snelle schroeven. Een dubbele overnacht heeft de flottielje aangegrepen. 'Terugtrekken,' seint de flottieljeleider.

Na gevechtscontact met schepen van elk ander type is het voor de M.T.B.'s gemakkelijk zich aan de strijd te onttrekken. Zelfs destroyers kunnen in snelheid niet tegen hen op en ze bieden door hun kleinheid zo weinig trefvlak dat zij, als ze zich slechts even uit de voeten kunnen maken, voor het vuur van de grote schepen haast onkwetsbaar zijn.

Doch de snelboten kunnen zij niet van zich afschudden. Met de-

zelfde vaart stormen zij hen achterna. De 66 heeft de beide Duitse boten, die het van meet af op haar muntten, in haar zog.

Een matroos, weggeschoten van achter zijn mitrailleur, ligt te kreunen op een bank in de kajuit. Een konstabel heeft een schotwond in de rug en is naar de bank in de kajuit gedragen. Men weet niet of hij leeft of dood is.

Zij lopen klappen op, maar ze delen er ook uit. Een van de Duitse boten achter hen maakt onverhoeds een vreemde zwaai, alsof de man aan het stuur de kluts kwijt is.

'De roerganger getroffen,' mompelt Evert bij een blik naar achteren.

Doch een ander grijpt ginds snel het roer. De boot herstelt zich en rent opnieuw al schietend in hun zog.

In de machinekamer is de spanning tijdens het gevecht niet minder hevig dan aan dek. Toen de telegraaf het sein van: Uiterste vermogen! gaf, schakelde de korporaal-machinist aanstonds de hulpmachines in en kwam de olieman, die rust in de kajuit had, onmiddellijk toegeschoten. Het daverde en dreunde in de machinekamer en telkens kwamen nieuwe seinen. Halve kracht! Stop! Achteruit! Volle kracht vooruit! Snelheid opvoeren, opvoeren! In de machinekamer voelt men de schok van wegschietende torpedo's; hoort men het ontploffen van granaten en de harde tikken van inslaande kogels, en merkt men even duidelijk als aan dek, dat de 66 er lelijk tussen raakt.

De korporaal zit aan de handles, de olieman en Jan lopen voortdurend de kleppen en de kranen langs. Soms fluit een kogel langs hun hoofd; die gaat dwars door het schip, één raampje van een patrijspoort vliegt aan splinters.

'Sneller, sneller,' seint de commandant.

De korporaal haalt uit zijn machine wat er uit te halen is. Alles schokt en schudt en de motor raast met daverend geweld.

Weer rikketikken kogels. Jan duikt instinctief omlaag, scherp luisterend of de motor niet getroffen wordt. Gelukkig! geen gerrammel of geknars.

Daar klinkt een gil. De korporaal valt op de vloer. Een schotwond in de rug.

De olieman neemt onverwijld zijn plaats in, terwijl Jan te zamen

met een dekmatroos de gewonde wegdraagt. Als hij terugkomt staat de olieman te krimpen voor de motor, getroffen in de schouder. Ondanks de pijn probeert hij vol te houden, doch het gaat niet. Hij zakt bewusteloos in elkaar.

Nu staat Jan alleen in de machinekamer. Thans is hij verantwoordelijk voor de motor; voor het schip. Van hem hangt nu voor een groot deel af, of zij ontkomen zullen aan de vijand, die hun op de hiel zit, of naar de kelder gaan.

De motor doet het best. Er is geen hapering of mankement. Jan smeert de assen en let op alle klepjes. Zwaar en zuiver gonst hij. De commandant komt bij de koekoek. 'Kun je 't redden?'

'Best, commandant,' antwoordt Jan trots.

Een ogenblik daarna kijkt een matroos naar binnen. 'Jô, we winnen. De Duitsers zakken af.'

Jan gloeit van vreugde. Dat is te danken aan 't gesmeerde lopen van de motor; dat doet hij!

Buiten schot zijn ze evenwel nog niet. Een nieuw salvo treft de boot. De kogels vliegen dwars door de machinekamer. Jan blijft ongedeerd en de machine ongeschonden. Ze drinkt haar olie gulzig en gonst al luider. Jan klopt op het blanke staal, zoals een ruiter zijn paard goedkeurend op de hals klopt. 'Je doet het best, m'n jongen.'

Weer knetteren er schoten. En nu knarst en knerpt het plotseling verschrikkelijk in de machinekamer. Een kogel is door het lopend werk gevlogen. De motor slaat met schrille schokken af.

De schrik slaat Jan om 't hart. Averij! Lelijke averij. En hij, het hulpje in de machinekamer, die van de motor nog haast niets weet, staat daar alleen voor.

Met een vaal gezicht en handen, bevend van de schrik, onderzoekt hij de machine. Een kamrad en een pal zijn stukgeschoten. Hij kijkt in de reservekast. Er zijn onderdelen. Maar eer die in de motor zijn gezet en deze dan weer loopt!

De commandant komt kijken. 'Kun je 't klaren?'

'Ja, commandant,' antwoordt Jan resoluut.

Snel en zeker slaat hij de schroefsleutel om een moer en drukt met kracht. Tevergeefs. De moer zit vast doordat de stang verbogen is. Dit is nieuwe tegenslag. Eerst moet die stang weer recht worden gebogen, daarna pas kan de moer er af. En op het dek ratelen de mitrailleurs en knetteren de geweren.

Een matroos steekt zijn hoofd in de machinekamer. 'Heb je de boel haast klaar?' vraagt hij. Jan scheldt hem weg.

Wanneer de deur weer opengaat, trapt hij hem razend dicht. Doch nu is het de commandant. Met een rood hoofd en aan iedere haar een druppel zweet, laat Jan hem binnen. Hij voelt zich doodongelukkig, volstrekt buiten staat de motor weer aan de gang te brengen, en nu geheel uit 't lood geslagen, omdat hij zijn commandant tegen het hoofd gestoten heeft.

'Kan de korporaal niet komen?' vraagt hij, 'of de olieman?'

De commandant schudt het hoofd. 'De een ligt buiten westen. De ander kan geen lid verroeren. Red je het niet?'

'Nooit op tijd!' roept Jan wanhopig.

Doch de commandant klopt hem kalmerend op de schouder. 'Houd je kalm, jô, en overhaast je niet. Je speelt het best klaar. We zullen ons intussen de Duitsers wel van 't lijf houden.'

Dan gaat hij weer naar boven.

Jan werkt. De verbogen stang krijgt hij weer recht. De moer raakt los. Het kapotte kamrad en de afgebroken pal haalt hij uit de machine.

Het gaat nu aardig goed. Maar hoe lang heeft het oponthoud al niet geduurd en hoe lang zal het nog duren eer de boel weer loopt? Hoe lang kunnen ze het daarboven nog volhouden tegen de snelboten, die met een hulpeloos drijvend schip spelen als een kat met een verlamde muis?

Jan zet het nieuwe kamrad op zijn plaats. De pal ook. Hij schroeft de moeren aan. Het euvel is hersteld. Als nu de motor starten wil! Contact!

De machinekamer is vol van een daverend, vreugdevol geronk.

Jan ziet het aan met innige voldoening. Zijn bezweet en vuil gezicht straalt. Doch dan ploft hij op zijn werkbank neer, doodop van doorgestane spanning. Hij kan niet meer.

Nog daveren de ontploffingen van granaten en slaan met harde klappen kogels in op het dek. Maar de motor giert en gonst en de boot springt van golf op golf.

Met innig genoegen kijkt Jan, achterover tegen de wand van de machinekamer leunend, van zijn werkbank naar de motor. Hij loopt als gesmeerd en de boot vliegt door het water. Zij winnen nu weer op de vijand; het schieten klinkt nu ver verwijderd. Geen kogels slaan meer in.

Opnieuw komt een matroos voor het koekekgat. 'We zijn ze kwijt!' juicht hij.

Jan straalt van vreugde. Hij, matroos-stoker tweede klas, een blauwe maandag op een M.T.B., heeft de boel weer aan de gang gekregen. Hij heeft de schuit gered...

HOOFDSTUK IV

Schipbreukelingen

Een donderend lawaai... gekraak... gerommel... Jan voelt zich opgeheven en weer neergesmaakt. Een felle tocht zuigt plotseling door de machinekamer. Het licht flapt uit. Water stroomt met kracht naar binnen. Jan springt op. Hij staat tot het middel in het water. Hij trapt de deur van de machinekamer open, doch het water sleurt hem weg. Vergeefs tracht hij zich vast te grijpen aan het scheepsboord. Een touw glipt uit zijn handen. Het volgende ogenblik ligt hij in zee en zwenkt wanhopig, terwijl vlakbij de 66 in de diepte zinkt.

Jan ziet iets drijven op de golven. Hij zwemt erheen. Het is het reddingsvlot, leeg. Hij grijpt een van de lussen en werkt zich op

Samen zitten zij op het wankel vlot.

het vlot. Dan kijkt hij in het rond. Dichtbij is nog een zwemmer. Als de drenkeling toezwemt, trekt hij hem naast zich. Het is de commandant. Samen zitten zij op het wankle vlot, terwijl de Duitse boten, in wolken van schuim voortbijstuiven en rondom hen wrakhout van de 66 drijft.

Met de kleine riemen, die aan het vlot bevestigd zijn, roeit Jan, op zoek naar drenkelingen. Was ginds geen hoofd? Wordt daar geen hand omhooggestoken? Hij roeit erheen. Het is een man, die nog tracht te zwemmen, maar die bijna geen kracht meer heeft. Hij zinkt weg. Diep buigend over de rand van het vlot weet de commandant de zinkende nog juist te grijpen.

De drenkeling is bewusteloos. Jan moet helpen het slappe lichaam op het vlot te trekken. Dan zien ze dat hij gewond is; uit het sluike haar vloeit bloed.

De commandant knipt zijn zaklantaarn aan om de wond te kunnen onderzoeken. Jan keert het lichaam om.

“t Is Evert!” roept hij uit.

De commandant weet hoe hij eerste hulp verschaffen moet aan drenkelingen. Hij legt Evert voorover neer, het hoofd opzij en houdt de tong vast. ‘Druk jij op zijn rug,’ gelast hij. Jan doet het en eën golf water stroomt uit Everts mond. Dan legt de de commandant hem op zijn rug en past kunstmatige ademhaling toe. Spoedig komt hij bij. Van het ingeslikte water heeft hij weldra geen last meer. Maar hij is nog duizelig. Het bloed vloeit uit de wond in zijn achterhoofd.

Op een reddingsvlot van een oorlogsschip is allerlei voorhanden. De commandant haalt een verbandtrommel van de bestemde plaats, wast de wond uit en windt vervolgens een dikke zwachtel om Everts hoofd.

Terwijl de commandant met Evert bezig is, zoekt Jan naar andere drenkelingen. Als hij op het donkere water iets ziet, dat op een zwemmer lijkt, roeit hij er heen, maar telkens blijkt hij zich vergist te hebben. ‘t Is enkel wrakgoed, wat er rond drijft. Zij drieën zijn de enige overlevenden. En zijn zij wel gered? Op een klein vlot drijven zij in volle zee, in een gebied waarin de Britse vloot slechts vluchtig doordringt en van waaruit de M.T.B.-flottielje juist door de vijand is verdreven. Er is drinkwater op het vlot, een aantal blikjes noodrantsoenen en zelfs ook brandewijn, die door de commandant met vrucht wordt aangewend om

Evert op te kikkeren. Maar de koude doet hen rillen in hun natte kleren en tegen deze kunnen zij zich niet beschermen. Evert ligt te klappertanden. Als hij, verzwakt door bloedverlies, lang op het open vlot moet verkeren, wordt dit zijn dood.

Zij hebben noodsignalen bij zich. Als straks de Duitse boten terugkeren naar de Hoek, kunnen zij daarmee hun aandacht trekken.

'Wou u dat doen?' vraagt Jan, als de commandant die uitweg oppert. 'Wou u dat wij ons overgaven?'

'Om hem,' zegt de commandant, op Evert wijzend.

Evert heeft tot nu toe bijna niet gesproken. Hij voelde zich te moe en lag meest met gesloten ogen. Maar nu richt hij zich op. 'Niet doen,' zegt hij verbeterd. 'Nooit overgeven.'

Na een poos horen ze geronk, dat snel aanzwelt; een lange file snelboten, in schuim gehuld, jaagt hen voorbij. De mannen op het vlot houden zich stil en blijven ongezien. Als de Duitsers weg zijn, zetten ze het mastje op, dat zich op 't vlot bevindt, en hijsen ze het zeiltje.

De nachtelijke uren kruipen. Al erger rijpt de kou. Evert is weer in bewusteloosheid weggezakt. De anderen beuken telkens hun verstijfde armen. Ruimte om zich te vertreden is er niet op het kleine vlot. De zee is eenzaam. Behalve het ruisen van de golven hoort men niets. Geen gedruis van schroeven, geen stampen van machines. Als de maan ondergaat wordt het stikdonker.

Eindelijk begint de dag te grauwen. Een streep licht vertoont zich in het oosten. Straks rijst de zon en dan kan men mijlen ver zien over de groene zee met blanke kuiven.

Op een maartdag kan de zon hel en vrolijk schijnen, terwijl de wind venijnig is. Zo is het vandaag. De zon helpt niets tegen de koude, die de mannen op het vlot in merg en been gedrongen is. Jan tracht op te staan, maar z'n benen zijn verstijfd en zijn voeten klompen ijs geworden. Dus gaat hij weer zitten, ineengedoken als een ziek vogeltje, dommelend. De commandant zit ook te knikkebollen aan zijn roer. De schuit zeilt zuidwest.

Slapen is een uitkomst. De slaap doet de tijd verglijden en de ellende vergeten. Als je droomt, kun je denken, dat je warm bent, dat je thuis bent, dat het vrede is. Als je droomt, kun je ook zo overglijden in de dood.

'Hei, ahoi! Schipper ahoi!'

Suf kijkt Jan naar de commandant, die staat te roepen en te schreeuwen en met een vlag zwaait.

'Een schip, Jan!' zegt de commandant vrolijk. 'Da's onze redding.'

Jans gedachten werken langzaam. Een schip? Redding? Het dringt tot zijn versufte hersenen niet door wat dit betekent.

'Ga staan, jô,' roept de commandant, 'en zwaai mee. Hij moet ons zien.'

Jan richt zich met veel moeite op. Zijn stijve benen kan hij nauwelijks rechten en zijn rug is krom. De eerste pogingen zijn tevergeefs en als hij eindelijk overeind komt, wankelt hij. Maar tenslotte staat hij toch.

Daar is een zeil, een visserspink. Ze zeilt dwars van hun vlot. Als dollen zwaaien de commandant en Jan met zakdoeken; ze schreeuwen zich de kelen stuk.

Maar de schuit zeilt door. Blijkbaar zien de vissers het vlot niet en natuurlijk horen ze hun stemmen niet. Wat zijn zwakke mensenstemmen op de wijde zee? De commandant koerst in de richting van de schuit, maar dat helpt weinig. Een plomp vlot loopt niet hard voor een onnozel lapje zeil.

Moedeloos laat Jan zijn zakdoek zakken. Maar de commandant wuift door en hij maant Jan vol te houden. En dan trekt die zijn jas uit en houdt hem boven het hoofd. Eindelijk... 'Kijk, kijk!' roept de officier verheugd. 'Ze draaien bij.'

Het schip komt op het vlot aan.

Het is een Goerees vissersvaartuig, een hoogaars op garnalenvangst. De visser gooit een lijn uit, die Jan met een 'Goeie morgen' opvangt.

'Nederlanders!' roept de schipper aan het roer verrast. 'Landslui zowaar!' Dat had hij niet gedacht. 'Zou je die kerels niet eens helpen?' gebiedt hij ongeduldig aan zijn knechts, die te verrast zijn om dadelijk aan te pakken en niet zien dat de mannen op het vlot zo stijf en verkleumd zijn, dat ze hun gewonde makker amper kunnen optillen. Doch op de aanmaning van hun schipper springen ze op het vlot en dragen de gewonde aan boord. Ze helpen ook de commandant en Jan om op hun schip te komen.

'Naar het vooronder!' stuurt de schipper de geredden. Hij geeft het roer aan een knecht en gaat zelf ook omlaag; hij stookt de kachel op. 'Want jullie sterven van de kou,' zegt hij.

Evert ligt op een bank. Met een scheut brandewijn tracht de schipper hem uit zijn bewusteloosheid op te wekken. Maar Evert reageert er amper op. Geholpen door zijn oudste knecht ontkleedt de schipper hem. Daarna legt hij hem in zijn eigen kooi.

Er zijn aan boord geen droge kleren. Maar deze schipper is vindingrijk en zeer hulpvaardig. Hij trekt zijn eigen blauwe trui en pilow broek uit. 'Trek aan,' zegt hij tot de marine-officier.

Die kijkt bevreemd. 'Maar u dan?' vraagt hij.

De schipper haalt een oliepak te voorschijn en schiet dat aan. 'Zo red ik mij.'

En dan trekt de commandant de visserskleren aan, terwijl de knecht voor Jan zijn trui en broek geeft.

'En nu jullie ook te kooi,' beveelt de schipper.

'Zo?' vraagt de commandant en hij kijkt naar zijn broek waarop de schubben kleven.

'Wel wis en drie,' verklaart de schipper. 'We zijn hier niet bij moeder thuis.'

De drenkelingen kruipen onder de dekens. Lekker warm is het daar. Behaaglijk schurkt Jan zich.

De schipper schenkt twee kommen vol koffie. 'Drink op,' zegt hij. Als Jan even aarzelt omdat de koffie heet is, drijft de schipper hem aan: 'Vooruit, zo heet als het kan, dat doet je goed. Of lust je soms geen surrogaat? Jullie worden lekkerbekken daar in Engeland.'

Zij drinken. Jan voelt het hete vocht verwarmend in zijn binnenste. Dan verdwijnt de schipper naar het dek en als hij een uur later terugkomt in het vooronder om te kijken hoe zijn patiënten het maken, slapen de commandant en Jan als ossen.

Als Jan weer wakker wordt, ziet hij in de kooi aan de overkant van het vooronder Evert rechtop zitten, stomverwonderd om zich heen kijkend en nog verbaasder als hij Jan overeind ziet komen, gestoken in een blauwe schipperstrui. 'Hoe hebben we het nou?' vraagt hij zijn makker.

'Hoe heb *ik* het nou?' vraagt Jan, op zijn beurt verbaasd dat Evert, naar 't schijnt springlevend, rechtop in zijn kooi zit. 'Ik dacht dat je het hoekje om was.'

'Ik heb barstende hoofdpijn,' bekennt Evert.

De schipper komt het vooronder binnen. 'Wil je wel eens haastig op één oor gaan liggen,' berispt hij Evert. En tot Jan: 'Niet met

hem praten, alsjeblijft. Een man met een hersenschudding heeft rust nodig.'

Hij giet olie in een pan en gaat vis bakken op het kacheltje. De schollen sissen in de pan en na een poos ligt er een fikse stapel goud gebakken vissen op een schotel.

'Trek?' vraagt hij aan de mannen in de kooien.

En of! zij watertanden. Hij wil hun het eten te kooi geven, maar de commandant en Jan zijn lekker doorgewarmd en voelen zich voldoende opgekikkerd om er uit te komen en aan tafel te eten. Evert krijgt zijn scholletje te kooi.

Jan voelt zich wat verlegen als hij tegenover de commandant in het smal vooronder zit te eten. Op de M.T.B.'s was weliswaar ook slechts één ruimte om te eten, maar daar aten de commandant en de officieren altijd eerst, en daarna de matrozen. De commandant zet hem evenwel op zijn gemak. 'Geneer je niet. We zitten nu met recht in hetzelfde schuitje.' Ze eten gretig. Evert ook. Maar na het eten wordt die onrustig. Hij woelt in zijn kooi en na een poosje komt hij overeind.

'Gaan we nu weer naar Holland?' vraagt hij.

'Wou jij dat dan niet graag?' schertst de commandant van de 66. 'Zó niet,' zegt Evert, 'zó niet. Ze nemen ons gevangen.'

De commandant ziet er geen ander gat in. De schipper gaat natuurlijk naar een Nederlandse haven en dan moet hij hen overleveren aan de Duitsers. Krijgsgevangenschap is in elk geval verkiezlijker dan verdrinken of omkomen van kou.

'Maar dat wil ik niet,' roept Evert uit. 'Nooit meer in handen van de Nazi's. Ik kruip nog liever weer op het vlot.'

De commandant glimlacht om Everts felheid. Hij mag die fanatieke Engelandvaarders wel. Je kunt aan hen zien hoe verbeterde Duitse onderdrukking kalme Nederlandse jongens maakt.

'Als we het deden,' schertst hij, 'dan deden wij het samen, Jan en ik. Een zieke kan niet op zo'n vlot verkeren.'

'Ik wil mee,' roept Evert uit. 'Ik wil met jullie mee.' Hij richt zich op om uit het bed te springen, doch valt kreunend van pijn weer achterover.

De commandant gaat naar hem toe. 'Maak je niet ongerust,' troost hij. 'Wij blijven bij elkaar, zoveel als het aan ons ligt. Ga jij nu rustig slapen. Als je gauw beter bent, kun je des te eerder weer met ons naar Engeland terug.'

'Gaan we dan naar Engeland?' vraagt Evert met schitterende ogen.

'Welzeker,' antwoordt de officier. En op die toezegging gaat Evert rustig slapen.

Doch Jan ziet de commandant met vragende ogen aan. 'Weet u nu wel een uitweg?'

De commandant mist thans de zekerheid, die hij zopas aan de dag legde tegenover Evert. 'We moeten zien er een te vinden,' zegt hij enkel.

Ze gaan naar boven. De hoogaars trekt zijn net langs de Goeree-se duinen. In een grote ketel koken de garnalen.

'Hoe lang blijf je vissen, schipper?' vraagt de commandant.

'Dit is de laatste trek,' antwoordt deze.

'En dan?'

'Naar huis, meneer.'

'En wij?' vraagt de marine-officier.

De schipper krabt zich achter het oor. 'Als ik Engelsen verstop en de Duitsers krijgen me te pakken, krijg ik de kogel, meneer.'

'Wij zijn geen Engelsen,' valt Jan in.

De schipper kijkt hem loens aan. 'Dacht je dat de Duitsers mij geen blauwe boon zouden geven, als ze jou bij me vonden in plaats van een Engelsman?'

Jan zegt er niets op. Hij weet terdege dat actieve Nederlandse strijders door de Duitsers met Engelsen en Amerikanen over één kam geschoren worden. De schipper zou zijn leven in de waagschaal zetten als hij hen verborg.

Het net wordt voor de laatste maal gelicht. Gedurende enkele ogenblikken springen de garnaaltjes op het dek. Dan worden ze gestort in het kokend water van de ketel.

De schuit zeilt onderwijl naar Stellendam.

De schipper schijnt een humeurige man. Mopperend en grommend ijsbeert hij over de schuit. Van de vriendelijkheid, die hij straks aan de dag legde is niets meer over. Bij het naderen van de haven valt hij nijdig tegen zijn passagiers uit. 'Verdwijen als de weerlicht in het vooronder.' Zij doen het en nauwelijks zijn ze daar of de schipper smijt hun de uniformen, die op de plecht te drogen hingen, achterna.

Jan kijkt zijn commandant met vragende ogen aan. Straks was de schipper een gul en hartelijk man en heeft hij alles gedaan om

hen te helpen na de ontbering op het vlot. Nu snauwt en grauwet hij. En wat is hij van plan? Naar 't schijnt wil hij hen op staande voet aan de Duitsers overleveren.

De commandant is evenmin op zijn gemak.

Ze naderen de haven. Je kunt het voelen aan de rustige beweging van het schip. Weldra is het stampen helemaal voorbij en glijden ze langzaam over effen water. Ze lopen de haven in.

Schipper Leynse steekt zijn hoofd in het vooronder. 'Kiezen op mekaër nou; anders krijg ik gemier met de Duitsers.' Meteen is hij weer weg.

De commandant is opgelucht. 'Die man valt mee,' zegt hij tegen Jan. 'Hij levert ons niet uit!'

De schuit schiet aan. Ze horen klompen klossen op de plecht. De vis wordt aan de wal gesjouwd.

Schipper Leynse komt nog eens in het vooronder, nu om brood, melk en boter te brengen. 'Daar staat koffie,' wijst hij op een trommeltje; en hier is de watertank. Zet jullie zelf maar, eet smakelijk en houdt je koest. Als het donker is, kom ik jullie halen.'

'Wil je Engelsen...' begint Jan, maar de visser onderbreekt hem. 'Jullie zijn geen Engelsen en geen Hollandse marinemannen ook. Vissers ben je, doodgewone vissers... Ik zit een beetje met u, meneer,' onderbreekt hij zichzelf tegen de commandant. 'Die knaap daar in de kooi is op en top een visserman en deze' – hij wijst op Jan – 'kan er ook best voor doorgaan. Maar u bent veel te veel een heer.'

'Vandaag ben ik anders hard bezig een visser te worden,' lacht de commandant, wijzend op zijn trui en broek, terwijl hij water op het vuur zet en het kacheltje opport.

Doch schipper Leynse vindt die vissersmanieren van de marine-officier maar zo zo. 'Het zal in elk geval zaak zijn, dat u zich goed gedekt houdt,' meent hij.

De commandant belooft dat graag en schipper Leynse verdwijnt, na een extra stuk verduisteringspapier in de koekoek te hebben aangebracht.

Bij het licht van een kleine olielamp wachten zij de avond af. Aan de haven wordt het stil.

Klompen klossen op de steiger en rommelen daarna op de plecht.

Dat moet de schipper zijn. Doch na de klompen volgen andere stappen. Zij horen schoenen boven hun hoofd, zware mannen-schoenen. Wie is er met de schipper meegekomen? Niet een van de knechts. Die lopen ook op klompen. Politie soms?

Jan verbleekt. Bij het binnenkomen van de schipper speurt hij argwanend wie er na hem volgt. Het is een heer.

'De dokter,' licht de schipper in. 'Vertrouwd als goud, hoor,' laat hij er op volgen tegen Jan, wiens achterdocht nu smelt. 'Hij komt naar onze zieke kijken.'

De dokter buigt zich over Evert heen, maakt het verband los, bekijkt de wond en voelt de pols. 'Lichte hersenschudding,' constateert hij. 'De wond betekent niet veel en de narigheid op dat vlot heeft hij best doorstaan. Een paar dagen bedrust, dan is hij de oude weer.'

De dokter heeft zijn werk gedaan. Maar hij gaat nog lang niet weg. Deze gelegenheid om mensen die kersvers van de overkant genomen zijn, te kunnen spreken, is veel te uitgezocht. En dit zijn nog wel Nederlanders, eigen marinelui. Hij wil van alles weten. Over de verliezen en de vernietiging van de vloot, over de Nederlandse luchtmacht in Engeland en in het Verre Oosten; over het leven in de vrije wereld en over de invasie, vooral over de invasie, wanneer en waar die komen zal. Als hij na lang, meest met de commandant, te hebben gesproken, eindelijk opstaat, houdt schipper Leynse hem bij zijn jas vast. 'Die beide jongens kan ik best onderbrengen,' zegt hij, 'maar deze meneer...' Hij zit nog steeds met die commandant.

'Die wordt *mijn* gast,' valt de dokter aanstonds in. 'Een vriend van me, een logé... Ik hoef er niet eens om te liegen als de Duitsers nieuwsgierig zouden zijn.'

Evert strompelt, half lopend, half gedragen tussen Jan en schipper Leynse de wal op. De dokter en de commandant verdwijnen voor hen uit in het duister. In het vissershuis wordt Evert door vrouw Leynse dadelijk in bed gestopt. Jan is deze avond in de woonkamer van de schipper het middelpunt van een stel knapen en meisjes, die hem, een man van de marine, uit zee opgevist, beschouwen als een wereldwonder.

HOOFDSTUK V

Alie krijgt een brief

‘Waar zit jouw Engelandvaarder nou weer?’ vraagt de oude postbode aan Alie Romkes, terwijl hij haar een brief aanreikt.

De kleuren vliegen naar haar wangen, zodat de zilveren spelden van haar muts schitteren temidden van fel rood. Ze vergeet de brief aan te pakken, zo verbijsterd staart ze op het couvert.

Het is zijn schrift, het grote ronde handschrift, dat ze altijd onmiddellijk herkent. Maar het is geen Rode Kruisbrief. Een grote witte envelop is het en er zit een postzegel op met de kop van Michiel de Ruyter.* Die brief is hier in het land gepost. En Evert zit in Engeland...

‘Wou je ’m niet hebben, zus?’ vraagt Theun.

‘Ja, ja...’ Ze grijpt de brief. ‘Ja... maar... hij zit in Engeland.’

‘Daar hééft ie tenminste gezeten,’ antwoordt Theun, die precies weet hoeveel Rode Kruisbrieven met strookjes van de Engelse en Duitse censuur hij Alie heeft gebracht. ‘Hij houdt nogal van zwerven, die man van jou. Misschien schrijft hij dat hij komende zondag thuis komt.’

Hij stapt het dwergtuintje voor het huis van Romkes, waarin anderhalve goudsbloem bloeit, uit en laat de deurbel van de bakkerswinkel aan de overkant van het straatje rinkelen. Daar heeft Theun niet lang werk, want voor de bakker zijn er alleen een paar brieven van de Meelcentrale. Dat is post, waar geen muziek in zit, zoals in die voor het meisje, dat vroeger brieven kreeg van de Duitse veldpost, toen uit Engeland en nu – hij heeft het poststempel nauwkeurig opgenomen – uit Rotterdam.

Alie staat als Theun de bakkerswinkel uitkomt nog altijd met een hoofd als een pioen en een hart, dat zeer onrustig klopt, te staren op de envelop. Evert in Holland. Hoe kan dat?

‘Sta je daar nog, zus?’ vraagt Theun, terwijl hij een nieuw pak brieven uit zijn grote tas opdiept. ‘Heeft ie je de bons gegeven soms? Eh..., ch...’ – hij komt dichterbij en kijkt haar schelms uit zijn ooghoek aan – ‘Alie, mag ik vanavond met je uit?’

‘Oe mêchtig!’ schrikt Alie. – Theun is achter in de zestig. – Ze

* Onder de Duitse bezetting verscheen een serie postzegels met portretten van zeehelden. De machthebbers deden zich graag Nederlands voor.

'Waar zit joww Engelandvaarder nou weer?'...

springt terug voor zijn aanhaligheid en draait hem haar rug toe. Maar ze durft de brief niet open te maken. Ze is al te bang dat hij een verschrikkelijke ontzuivering zal brengen. Wat heeft ze zich de laatste maanden niet gedroomd van Evert? Dat hij in Engeland was. Dat hij daar bij de marine diende of bij de luchtmacht. In haar verbeelding zag ze hem de ene keer met een grote Engelse vloot oversteken en hier landen, bij Den Helder, IJmuiden of in de buurt van Rotterdam. En als ze 's nachts de vliegtuigen van de Engelsen hoorde ronken hoog boven het eiland, dan dacht ze dat hij daarbij was, dat hij mee naar Duitsland

vloog om daar te bombarderen. In de stilte van haar zolderkamer heeft ze de handen gevouwen en gebeden of God hem wou bewaren op de vlucht. En als ze tussen het zware ronken van de Engelse bommenwerpers het snerpend gieren hoorde van een Duitse jager, dan joeg de angst haar door de leden. Als die Duitser het vliegtuig, waarin Evert zat, eens raakte! Er is een vliegtuig gevallen een paar weken geleden. Ze heeft het brandend wrak gezien uit het raampje van haar kamertje. Er waren vlammen aan de lucht, die plotseling naar beneden doken en in zee uitdoofden. Zij had dit meer gezien. Er zijn veel vliegtuigen van de geallieerden in het IJsselmeer gevallen. En altijd had ze het vreselijk gevonden. Maar nooit waren haar angst en onrust zo groot als toen. Ze had die nacht niet kunnen slapen. Steeds zag ze Evert voor zich in het brandend vliegtuig. En dacht ze aan die Engelse vlieger, die in het begin van de oorlog in het IJsselmeer gevallen was en, door Evert en zijn vader was gevonden en aan boord gestorven...

Zou het met Evert nu zo ver zijn? Het wàs zo ver, geloofde zij in kwellende angst. De volgende morgen stond ze al heel vroeg aan de haven en die dag was ze er wel tien keer heen gelopen om te horen hoe het was afgelopen met de mensen in het verongelukte vliegtuig. Maar ze kwam niets te weten; de Duitsers hadden het wrak geborgen. Urkers mochten er niet bij komen. Haar moeder had haar om haar angst bestraft. 'Kind, hoe zou hij het kunnen wezen? Hij is immers geen piloot.' Maar ze was haar vrees pas kwijt geraakt toen zij een Rode Kruisbrief kreeg, gedateerd nadat dat vliegtuig was gevallen. Sinds stond het voor haar vast dat hij bij de marine was, niet bij de luchtvaart.

En nu weet zij het weer niet. De briefjes van vijf en twintig woorden telkens waren vaag. Hij heeft nooit geschreven dat hij bij de Nederlandse of bij de Engelse marine was. Zij heeft het alles enkel maar gedacht. Misschien heeft zij heel wat anders uit zijn briefjes gelezen dan hij bedoelde. Misschien vaart hij nog op een Duitse boot en heeft hij alleen een verre reis gemaakt, naar Noorwegen, naar Frankrijk of naar Spanje, waar vandaan hij alleen Rode Kruisbrieven sturen mocht. Dan zou hij nog de vijand dienen, dan was zij nog een moffenmeid... Neen, dat kan niet. Dat wil ze van Evert niet geloven. Maar als hij in Engeland geweest is en nu weer in Nederland terug, dan kan het alleen

zijn als gevangene, gevangene van de Duitsers...

'Kind, wat zit je toch te teuten, maak die brief open,' zegt haar moeder.

En dan scheurt ze eindelijk met bevende handen de enveloppe open. Haar wangen gloeien bij het lezen. Er wellen tranen in haar ogen. Ze verslindt de brief.

'Hij is bij de marine, bij onze eigen marine!' jubelt ze, al lezend. 'Hij heeft een Duitse boot naar Engeland gebracht!' roept ze, verder lezend. 'Een dominee... die dominee uit de Meer heeft hij uit de gevangenis gehaald!' juicht ze.

Hoe langer ze leest, hoe meer haar wangen gloeien. Haar hart heeft soms, wanneer ze leest in welke grote gevaren Evert is geweest, maar het bonst van grote vreugde en trots, wanneer ze merkt dat hij door alles heen gekomen is. Het is alles nog veel mooier en schoner dan ze heeft durven dromen. Hij is een held, haar Evert.

'Hoe kan die brief uit Rotterdam komen?' vraagt haar moeder. Dat weet Alie nog niet. Zover heeft ze nog niet gelezen. Dit is de langste en mooiste brief, die ze ooit van Evert heeft gekregen. Ze heeft nu nergens zorg meer over. Een brief, zo opgewekt en vol vertrouwen, heeft alle zorgen bij haar weggevaagd.

'Hij is nu weer in Nederland,' zegt ze als ze zover is. 'Maar niet in Rotterdam. Ergens anders. Hij schrijft niet waar.'

'Hoe is hij er gekomen?'

'Dat schrijft hij niet. Mag hij niet schrijven, zegt hij. Hij vaart op een klein schip van onze eigen marine; daarmee komt hij vaak onder de Nederlandse kust.'

'Onder de kust, maar niet in een Nederlandse haven. Hoe kan hij nu in het land komen?'

Alie weet er niets van. Het kan haar ook niet schelen. Evert leeft. Hij is in Holland. Vrij! En hij gaat weer naar Engeland. Al gauw. Zij moet hem schrijven aan het adres, dat op de laatste Rode Kruisbrief stond. En ze moet deze brief aan zijn vader en moeder laten lezen. Hun durft hij niet rechtstreeks te schrijven, omdat zij wellicht in de gaten worden gehouden sinds hun zoon verdwenen is.

Alie leest nog verder. Van wat ze nu leest, vertelt ze aan haar moeder niets. Als die iets aan haar vraagt, hoort ze het niet. Het rood op haar wangen wordt dieper, het breidt zich uit tot in

haar hals. En na het lezen staart ze lang naar buiten met ogen vochtig van een stil geluk. De brief ligt op haar schoot.

Haar moeder stoort haar niet. Die weet nog hoe ze zelf was, wanneer ze brieven kreeg van haar man en daarvoor van haar verloofde wanneer die weken weg was op de Noordzee-visserij. Evert is nu veel langer weg, en hij verkeert in gevaren groter dan de ergste stormen. En Alie is zo lang in onrust over hem geweest. Ze schenkt haar een kopje koffie in, dat Alie leeg drinkt zonder er bij te denken. En ze laat haar rustig tijd de brief te herlezen.

'Je moet hem nu aan Gnodde voorlezen,' raadt ze eindelijk.

Alie gaat. Op haar muiltjes tript ze door de smalle straatjes. De zon schijnt op de bloemen van haar kraplap en doet de blauwe zijde glanzen; ze kaatst in het zilver van haar kap. Maar haar wangen glanzen dieper dan de blauwe zijde en haar ogen schitteren heller dan het zilver. Blij en stralend loopt ze daar: Alie van Evert!

Er is een tijd geweest waarin zij de verschoppeling van het dorp was, en zelfs Gnodde haar niet wou zien, zoals hij van zijn zoon niets horen wilde. Zij echter bleef geloven dat Evert een ferme kerel was. Ze *wist* dat. Doch niemand deelde haar geloof. Niet een. Haar vriendinnen gingen haar uit de weg. Wanneer ze door het dorp liep werd er achter haar rug gebabbeld over haar. De jongens draaiden het hoofd af, als ze haar tegenkwamen. Alleen Piet Wels was anders. Toen die eens thuis kwam met verlof en haar ontmoette, liep hij op haar toe. 'Ha Alie, hoe maakt Evert het!' De S.S.-er, die door het hele eiland werd geschuwd, meende dat zij nu bij hem hoorde. Ze is hem voorbij gelopen zonder woord of blik. Die gemeenzaamheid van de landverrader was nog veel verschrikkelijker dan de afzijdigheid van de anderen. Ondanks dat ze Piet Wels straal negeerde kreeg ze de naam van moffenmeid. Dit is veranderd sinds de eerste Rode Kruisbrief kwam. En nu is het volslagen anders. Zij mag trots zijn op haar Evert. Een jongen als hij is er op Urk geen tweede.

Gnodde is thuis. Hij luistert naar wat Alie vertelt en naar de brokstukken, die zij voorleest uit de brief. Hij wipt achterover op zijn stoel en hij vouwt zijn handen over de sluiting van zijn broek, terwijl zijn duimen draaien. Hij schuift zijn vilten hoed zover naar achteren dat hij van zijn kruin afvalt. Zijn verweerd

gelaat wordt zonnig. Vaderlijke trots spreidt zich er breed op uit.

Hij is ook fier op Evert, de jongen, voor wie hij zich eenmaal diep heeft geschaamd, omdat hij naar de vijand overliep. Nu hoort hij in bijzonderheden, waarom hij dat gedaan heeft en hoe hij het gedaan heeft. Enkel om naar Engeland te komen en om zó naar Engeland te komen. Met zijn schuit, zijn goeie ouwe U.K. 194, die de Duitsers hadden ingepikt. Die heeft hij naar Engeland gebracht en hij zorgde ervoor dat de schuit voortaan vóór Nederland vecht, inplaats van tegen het vaderland. Knap werk is dat geweest van Evert, zeemanswerk. Welke jongen van zijn jaren zou het 'm leveren? Je moet een Urker wezen om dat te kunnen. Hij is trots op z'n jongen en ook een beetje trots op zichzelf. Want wie heeft Evert geleerd met een schip om te gaan? Hij, Albert Gnodde!

Evert vaart op een motortorpedoboot, hoort Gnodde van Alie. Hij kent die dingen. Hij heeft zo'n Engelsman wel gezien in '39, toen ze nog op de Noordzee visten. Engeland en Duitsland waren al in oorlog. Nederland nog niet. Als een kanonskogel vlogen die boten over het water. Eens heeft er een zijn schuit gepraaid. Hij wou een maaltje vis. Dat kon natuurlijk. Toen heeft hij het volk daar aan boord opgenomen. Allemaal jonge kerels, fikse kerels. Onder zulk volk zit Evert nu dus.

'Maar hoe in de wereld kom je aan zo'n lange brief?' vraagt hij aan Alie. 'Ze mogen uit Engeland toch maar alleen van die habbekrasjes schrijven van het Rode Kruis!'

'Hij komt niet uit Engeland. Evert is hier.'

'Hier?' Daar begrijpt Gnodde niets van. Nog minder dan Theun de postbode of Alie en haar moeder ervan snapten. 'Hier? Waar zit hij dan?'

'Dat mag hij niet vertellen, schrijft hij.'

'Geen muis kan Holland in of uit,' zegt hij met de zekerheid van een man, die weet hoe het aan de kust en bij de zeegaten gesteld is.

'Wil ik je es wat vertellen,' gaat hij na en poos van peinzen door. 'Hij is hier niet. Hij is hier nooit geweest. Hij heeft die brief in Engeland geschreven, of op zee, als je op zo'n water-vlooi, die op de golven hipt en wipt, tenminste schrijven kunt. Hij heeft die brief aan een Hollander gegeven, aan een vissers-

schuit, die een eindje uit de kust aan het vissen was, misschien wel aan een Urker. Dat gebeurt meer. Onze eigen vissers hebben zo een heleboel brieven in het land gesmokkeld. Als vrijdag de Noordzeevloot thuis komt zal ik er eens naar vragen.'

Gnodde doet dit. Bij de aankomst van de botters klampt hij verscheiden vissers aan. 's Zaterdags, als de mannen bij de afslag staan te praten en te spugen, begint hij er weer over. Maar er is niet een die weet van een ontmoeting van een botter met een Engels schip de laatste weken. Ze zien tegenwoordig hoogst zelden M.T.B.'s. Die komen 's nachts en de vissers moeten binnen zijn voordat het donker wordt.

Gnodde vist niet langer naar de herkomst van de brief. Wat kan het hem per slot van rekening schelen, waar Evert hem geschreven heeft. Dàt hij hem schreef is het voornaamste, en wàt hij schreef. Toen Evert bij de Kriegsmarine diende, hield Gnodde er niet van om bij de visafslag te staan. Hij meed de mensen, omdat hij zich voor hen schaamde. Evert en Alie waren niet de enigen, die last hadden van die tijd. Hij, Gnodde, ook. Veel meer dan hij liet blijken. Hij hield zich boos, maar dat was om z'n innerlijk verdriet te verbergen. Hij wou Everts naam niet horen. Maar in stilte bad hij voor hem elke avond, vóór hij de dekens over de oren trok. Hij vond het verschrikkelijk dat zijn jongen, op wie hij meende dat hij huizen bouwen kon, naar de vijand was gelopen.

Maar nu kan hij met ere tussen de andere vissers staan. Hij hoeft zich voor zijn jongen niet te schamen. Wablief, wie heeft een zoon als hij, die een heel schip uit de klauwen van Hitler haalt, die al de Duitsers op die boot gevangen zet en die een dominee verlost uit Schevingen?

Die zondag zit Gnodde in de kerk op zijn gewone plaats, op de voorste bank van de gaanderij. Alie zit midden in het vrouwen-vak. De dominee bidt zijn lang gebed, waarin iedere week bijna hetzelfde wordt gezegd. Een visser, die de hele week in weer en wind op zee is en 's nachts alleen maar hazentokjes maken kan tussen het lichten van de kuil, wordt het wel eens slaperig onder dat gebed, en een meisje, wier hart steeds bij haar jongen is kan het niet verhelpen dat haar gedachten wegzwerfen.

Opeens schokt Gnodde in zijn bank omhoog en nijpt Alie de gevouwen handen stijf ineen. Wat zegt de dominee daar?

...Wij danken U, Here, voor de goede tijding, die er van een van onze jonge leden uit de vreemde is gekomen...

Dat slaat op Evert! Dat kan alleen op Evert slaan!

...Wij danken U met zijn ouders en met... (even hokt de stem op de kansel, zoekend naar het volgende woord) met zijn... verloofde...

Alic buigt haar gloeiend hoofd heel diep. Zijn verloofde zegt de dominee. Zo ver is het nog niet, nog lang niet!

Ze vergeet het snel. De dominee bidt voor Evert. Hij vraagt of hij bewaard mag worden in al de gevaren van de oorlog, of hij meewerken mag aan de bevrijding; of hij spoedig weer bij hen mag zijn in het vrije vaderland...

De dominee, de gemeente, bidt voor Evert. Alic bidt mee met een brandend hart.

HOOFDSTUK VI

Kort oponthoud

Tien dagen zitten Jan en Evert met hun commandant in Stellingendam en geen Duitse haan heeft er nog naar gekraaid, ofschoon er troepen liggen op Goeree en de verstekelingen zich vrij op straat bewegen. De commandant van de 66 wandelt alleen of met de dokter door het dorp; de jongens verrichten voor schipper Leynse karweitjes aan de wal, gaan wel met hem het zeegat uit op de garnalenvangst en kuieren op vrije uren met Stellingdamse jongens. Het hele dorp weet wie de vreemde snuiters zijn en hoe ze bij hen verzeild zijn geraakt. Maar even verbreid als het geheim bij de bevolking is, even secuur blijft het tot haar beperkt. Een visersplaats heeft geen geheimen voor zijn eigen mensen, doch is voor vreemdelingen zo gesloten als een pot. Geen vreemde en vast geen Duitser zal ooit iets vernemen.

Evert, de morgen nadat hij bij de Leynses heerlijk had geslapen reeds aardig opgekikkerd en na een blauwe maandag weer helemaal de oude, heeft een lange brief geschreven aan Alie om haar omstandig en precies te vertellen, waarom hij intertijd de Duitse uniform heeft gedragen, en dat hij nu bij de marine dient, op een schip dat veel lijkt op een Duitse snelboot, maar waar een Nederlandse vlag op staat. Hij schreef ook dat hij nu weer in Nederland verzeild was, maar hoe dit was gebeurd verzweg hij en ook omtrent de plaats waar hij nu zat, moest hij haar in het ongewisse laten. 'Ik ga trouwens weer gauw naar Engeland,' schreef hij, 'en hoop daar dan een Rode Kruisbriefje van jou te vinden.' Na het verzenden van de brief piekert Evert soms over die laatste woorden. Mocht hij dat wel zo schrijven? Weet hij dat hij ooit weer in Engeland zal komen? Hij kent geen enkel middel om nog eens de Noordzee over te steken. Ook de commandant weet geen uitweg en schipper Leynse evenmin.

Op de elfde dag nadat zij op Goeree zijn aangekomen, wordt boven het eiland een Engels vliegtuig neergeschoten; de bemanning springt per parachute uit de brandende machine. Acht parachutes zijn door een Duitse luchtwachtpost geteld, maar slechts één piloot wordt gevonden, een man, die bij zijn val een been ge-

broken heeft en door een Duitse patrouille wordt gesnapt op het ogenblik dat de dokter van Stellendam bezig is het been te spal-ken. Hij wordt krijgsgevangen gemaakt. De anderen zijn echter met de noorderzon verdwenen.

De Duitse Ortskommandant neemt het geval hoog op. Hij laat een razzia houden op het eiland. Die razzia levert voor de soldaten, die ze houden, heel wat op. Ze worden bij de een getraceerd op chocola of koffie, bij de ander op sigaretten of sigaren. Wanneer de mensen zo royaal zijn zoeken de soldaten niet verder dan de kamer, waar ze het lekkers krijgen. Geen piloot komt boven water. Doch de hoge Duitse heren geven het niet op. Na een week verschijnt er plotseling een ploeg Groenen op het eiland en die zoeken anders dan de soldaten van de weermacht. Zij speuren scherp, ook in de woning van de dokter, en als zij daar een man vinden, die een militair voorkomen heeft, menen zij een goede slag te slaan. De man spreekt evenwel uitstekend Nederlands zonder enig Engels accent en als zij z'n persoonsbewijs vorderen, legt hij dat aanstonds over: Willem van den Berg, advocaat en procureur te Sommelsdijk. Het is overtuigend. De Groenen laten hem lopen.

Op de kaai van Stellendam monstere de speurhonden van Hitler een groep jongens, die daar met de handen in de zakken staan te roken. Niemand blikt of bloost en de Groenen kunnen onmogelijk bevroeden dat onder die vissersjongens in blauwe trui en bukskinbroek er zijn die in Stellendam niet thuis horen. Zij gaan verder. Op dat ogenblik is er echter één jongen die achter zijn makker wegschuift, alsof hij zich verbergen wil. Dit geeft een van de politiemannen argwaan. Hij loopt toe en als de jongen schichtig rondziet of hij ook weg kan komen, is de Groene zeker van zijn zaak. Dat is een van de verdwenen piloten. 'Je naam,' snauwt hij.

De jonge visser heeft zich hersteld. 'Evert Gnodde,' antwoordt hij resoluut en hij spreekt de g zo scherp uit, als alleen een Nederlander het kan. Maar de argwaan van de politiemann is eenmaal opgewekt. 'Je persoonsbewijs,' eist hij.

Evert reikt het over. Als woonplaats staat er Stellendam op en als beroep visser. De Duitser grijnst. 'Dat ding ziet er veel te schoon uit voor een visser.'

'Ik heb het pas gekregen,' antwoordt Evert naar waarheid.

'Je bent geen visser.'

'Moet ik dat bewijzen?' biedt Evert aan.

De Duitser grijnst weer. 'Hoe zou je dat kunnen bewijzen?' Hij houdt de handboeien al klaar.

Aan de kade ligt een schuit, waarop enkele vissers bezig zijn met azen. Ze rijgen garnalen aan de hoeken.

'Laat mij dat eens doen,' stelt Evert aan de Duitser voor.

Die kijkt naar het werk van de vissers. Handig hanteren zij de dunne lijnen en de kleine scherpe haakjes. Snel slaan ze de haakjes aan en netjes vlijen ze het geasde want in de bak. Alleen wie dit werk door en door gewend is kan het zo doen. 'Goed,' geeft hij toe, 'probeer jij het maar eens.'

Een van de vissers schuift van zijn bakje om voor Evert plaats te maken. En die slaat het aas zo handig aan de haak en legt de lijntjes zo vlot en keurig naast elkaar, dat de Duitser eindelijk overtuigd is dat deze jongen niet anders dan een Nederlandse visser kan zijn.

Op heel Goeree-Overflakkee zoeken de Groenen tevergeefs. Geen enkele piloot is er te vinden. Tegen de Nederlandse marechaussee windt de Ortskommandant zich op. 'De Engelsen zijn er en ze moeten voor de dag komen of het gehele eiland zal zwaar boeten.'

Een forse wachtmeester kijkt de boze Duitser rustig aan. 'Jullie hebben verkeerd gezocht,' vertelt hij hem vertrouwelijk. 'U had in een andere richting moeten zoeken.'

'Waar dan?' vraagt de Duitser fel.

'Daar,' zegt de wachtmeester en zijn arm wijst naar zee.

Doch de Duitser verkiest geen grapjes. Hij wordt boos.

'Heus,' gaat de wachtmeester voort. 'Heus, die piloten hebben rubberbootjes aan hun parachutes met motoren er in. Daarmee zijn ze bij nacht naar zee gegaan en toen overgestoken.'

'Quatsch,' snauwt de Duitser.

De wachtmeester trekt zijn schouders op. Als de Ortskommandant hem niet geloven wil, moet hij het zelf weten. 'Je kunt je niet voorstellen wat die Engelsen allemaal hebben,' zegt hij nog. 'Bij hun uitvindingen zijn die van jullie niets.'

De Duitser draait zich nijdig om.

'Kijk,' zegt de wachtmeester achter zijn rug. 'Daar heb je wampel die piloten.'

'Waar?!' vraagt de Ortskommandant fel.

De marechaussee wijst naar omhoog. Daar zijn vliegtuigen wier condensatiestrepen, zich duidelijk aftekenen tegen de blauwe lucht.

'Daar zijn ze alweer uit Engeland terug.'

De officier wordt razend. 'Als je mij voor de gek houdt reken ik jou in.'

De wachtmeester blijft doodbedaard. 'Ik heb u alleen maar een tip gegeven, waar u de Engelse piloten zoeken moet, mijnheer de Ortskommandant.'

De Groene troep verlaat onverrichterzake het eiland.

Zodra het sein op veilig staat, komen de Engelse piloten te voorschijn uit de ondergrondse schuilplaatsen, waar ze dagen achtereen gezeten hebben. Het was daar donker, maar het heeft hun aan geen ding ontbroken, zelfs niet aan doktershulp voor een man met een gekneusde enkel en een andere met een gebroken pols.

De commandant, Jan en Evert ontmoeten de Engelsen in een holle boerenkeuken en daar beraadslagen zij hoe ze met z'n allen weer in Engeland kunnen komen.

Een van de piloten heeft aan zijn parachute een radiozendapparaat meegenomen. Dat kan hen misschien helpen. Als zij contact konden krijgen met Engeland of met een Engels schip, zou er wellicht hulp kunnen komen.

De marconist kent de Britse code. Voor afluisteren van de gesprekken door de Duitsers bestaat derhalve geen gevaar. Maar de Duitsers kunnen wel merken, dat er wordt uitgezonden en ze zouden kunnen peilen wáár dit was. Daarom moet het toestel uiterst voorzichtig en zeer spaarzaam worden gebruikt.

Doch het wórdt gebruikt. De marconist roept Engelse stations en geallieerde schepen op. Geruime tijd tikt hij telkens weer dezelfde seinen. Er komt echter geen bescheid.

Nadat hij dagen achtereen vruchteloos heeft getracht contact te maken, komt de wachtmeester waarschuwen: 'Pas op! De Duitsers hebben gemerkt, dat ergens een geheime zender aan het werk is.'

Deze boodschap brengt de piloten in het nauw. Wanneer zij hun apparaat niet meer kunnen gebruiken, is de kans op ontsnapping welhaast uitgesloten.

'Ik heb hun verzekerd dat er op het hele eiland geen geheime

zender is,' gaat de wachtmeester voort, 'en dat de seinen die zij hebben opgevangen natuurlijk van een Engels schip geweest zijn, een M.T.B. of zo, die langs de kust voer.'

'En namen ze dat?' vragen de piloten.

De veldwachter maakt een twijfelachtig gebaar. 'Ze zijn er mee heengegaan, maar of ze jullie niet verder zullen peilen?'

Die avond staan Jan en Evert op wacht bij de boerderij, waarin de marconist bezig is, om te waarschuwen als er Duitsers zouden naderen met radiopeilapparaten. Daarbinnen tikt het toestel en wacht de marconist op antwoord. Het blijft weer uit. Zijn zender is klaarblijkelijk te zwak om in Engeland gehoord te worden en een geallieerd schip schijnt niet in de buurt te komen. Nogmaals en telkens weer laat hij zijn toestel de oproeptekens geven, doch altijd luistert hij tevergeefs naar antwoord. Moedeloos wil hij zijn apparaat weer in de schuilplaats bergen. Doch de commandant van de M.T.B. 66 vraagt hem het nog eenmaal te proberen. Voor de zoveelste maal op deze avond wordt Engeland opgeroepen.

En dan... 'Ik hoor wat!' roept de marconist verrast.

De spanning stijgt tot het uiterste. Het kan ook een Duitser zijn, die op Engelse oproeptekens heeft gereageerd. Doch als het tikken in de telefoon aanhoudt, gaat het gelaat van de marconist van vreugde blinken. 'Hij kent de code!' roept hij uit. Driftig tikt hij met de morsesleutel; in afgebroken stoten komt het antwoord.

't Is een marineboot,' vertelt de marconist. 'Hij vaart hier langs de kust.'

'Zeg hem dat tien man hier om hulp verzoeken,' beveelt de gezagvoerder van het gevallen vliegtuig.

De morse-sleutel hamert en het antwoord tikt in de telefoon.

'Hij vraagt op welke manier die hulp moet worden geboden.'

De vliegtuigcommandant ziet vragend in het rond. Hij weet het niet.

'Morgen tegen middernacht zullen wij in een boot op deze hoogte zes mijl uit de kust zijn,' instrueert de commandant van de 66 resoluut.

De marconist hanteert zijn sleutel weer en morse-tekens brengen het bescheid. 'Hij zal om twaalf uur present zijn,' vertaalt de marconist de code.

'Dank hem bij voorbaat voor zijn hulp,' gelast de commandant. Terwijl hij tikt klinken er buiten snelle stappen; de deur vliegt open.

'Daar komen de Duitsers aan!' roept Evert buiten adem. 'Berg je!'

In een oogwenk zitten allen in de schuilplaats

Er wordt luid op de deur gebonsd. De boer gaat kijken. 'Wat voor herrie is me dat op de late avond,' gromt hij bij het open-doen.

De Duitsers lopen hem bijna omver, met zo'n haast stormen zij de keuken binnen. Maar daar is niets verdachts te zien. Alleen een vrouw en kinderen, die rustig om de tafel zitten. Het radio-toestel en zelfs de koppen waaruit de gasten gedronken hebben, zijn verdwenen. De stoelen, waarop zij zaten, staan netjes op een rij tegen de wand.

'Waar is het apparaat?' blaft een Feldwebel op hoge toon.

De boer kijkt hem dom aan. 'Het apparaat? Wat voor apparaat bedoelt meneer?'

'Om radio uit te zenden!'

Nog dommer kijkt de boer en ook verbaasd. 'Zo'n mast als er bij Kootwijk staat?' vraagt hij. 'Zoekt u die hier?'

'Houd je smoesjes voor je,' barst de Duitser uit. 'We hebben je gepeild.'

'Mij gepeild?' Het gaat de boer boven zijn pet. 'Wat is dat nou weer, meneer?'

'De hele avond is hier uitgezonden!'

De boer schudt het hoofd. 'Ik weet niet wat meneer bedoelt.'

Drie Duitse soldaten staan achter hun opgewonden chef.

'Jullie een bakje troost, jongens?' vraagt de boerin goedgehartig.

De Duitsers smakken met hun tong. Er gaat voor een Duits soldaat niets boven koffie.

Terwijl de Feldwebel nog ruziet met de boer, zitten zij met een dampende kop koffie en zij likken zich hun lippen als zij proeven dat de koffie echt is en er room in zit.

Voor de Feldwebel heeft de boerin niet ingeschonken en zij maakt ook geen aanstalten dat te doen, als hij begerig naar de koffie kijkt. Wel snijdt zij een plak koek voor de soldaten.

'Geef hem ook een bakje, moeder,' zegt haar man.

'Als hij eerst fatsoenlijk tegen jou is,' luidt haar spits bescheid.

Ze maakt geen aanstellen voor de Feldwebel in te schenken.

De Duitser mompelt wat en krijgt een zuurzoet lachje als de boerin toch koffie voor hem inschenkt. Hij gelooft, dat hij te hard van stapel is gelopen. Het is te dwaas om te veronderstellen, dat deze domme boer een geheime zender zou bedienen, en de koffie ruikt lekker. Hij gaat zitten op de stoel, die de boer hem toegeschoven heeft en drinkt zijn koffie met lange teugen en zichtbaar welbehagen.

Daarna doorzoeken de soldaten schuur en stal op de manier van mensen, die het wel geloven. In korte tijd zijn zij gereed en weg. Het knerpen van hun fietsen op de grindweg is nauwelijks weggestorven of de Engelse en Nederlandse onderduikers zitten weer in de keuken.

'Dat radio-dingetje hield ik nu toch maar van tafel,' raadt de boer.

'We hebben het niet meer nodig,' stelt de commandant hem gerust.

'U houdt uw gasten ook niet lang meer,' voegt Evert er aan toe.

'Morgen gaan we met z'n allen weg.'

'Wablief?' vraagt de boer, die het gesprek in het Engels vóórdat de Duitsers kwamen niet heeft kunnen volgen. 'Bevalt het jullie dan niet goed bij ons?'

'Hebben we u nog geen last genoeg bezorgd?' vraagt Evert.

'Naar wie gaan jullie nu toe?' vraagt de boer in plaats van dat hij antwoord geeft. Er klinkt geraaktheid in zijn stem.

'Zij naar hun Koning en wij naar onze Koningin,' zegt Evert.

Nu hoort de boer het in Keulen donderen. 'Hoe denken jullie dat klaar te spelen?'

Bij deze vraag kijkt Evert ook bedenkelijk. De afspraak: morgenavond zes mijl uit de kust, was straks wel gauw gemaakt, maar hoe moeten ze daar komen?

'Schipper Leynse moet ons helpen,' zegt de commandant van de 66.

'De visserschepen moeten vóór donker binnen zijn,' maakt Evert bezwaar.

Jan en Evert en de Nederlandse commandant gaan naar Leynses huis.

'We wilden morgen met je mee naar buiten,' zegt hij.

'Dat kan,' antwoordt de visser bereidwillig.

'En buiten ons nog zeven man,' gaat Brouwer voort.

'Die vliegers?' raadt de schipper.

'Juist.'

Leynse licht zijn pet, die hij noch op zijn schuit, noch in zijn huis ooit afzet, dan enkel om te bidden en bij het slapen, en krabt er onder. 'Daar vraag je me nogal wat, meneer. Dit is er natuurlijk om begonnen die kerels weg te helpen. De Duitsers maken me koud als ze me snappen.'

De commandant ontkent niet dat de visser een groot risico moet nemen.

'Het is niet dat ik niet helpen wil,' gaat schipper Leynse voort. 'Maar tien man tegelijk aan boord da's veel. En als wij gesnapt worden, verraden die kerels zichzelf met hun brabbeltaaltje en dan krijg ik de kous op de kop. Want jullie gaan in krijgsgevangenschap, maar ik word tegen de muur gezet.'

De drie onderduikers zwijgen.

De schippersvrouw heeft er tot dusver zwijgend bijgezet.

'Wat moet er eigenlijk gebeuren?' vraagt zij nu.

'We hoeven alleen naar zee gebracht te worden,' antwoordt de commandant. 'Daar worden we afgehaald. De afspraak is per radio gemaakt.'

Schipper Leynse schommelt met zijn stoel, trekt sterk aan zijn pijp en blaast dikke wolken rook, die hij met strakke ogen naastaart, naar de lamp.

'Wanneer worden jullie afgehaald?' vraagt hij opeens.

'Morgennacht.'

's Nacht moet ik binnen wezen,' zegt Leynse met een gebaar of het een afgedane zaak is.

'U kunt toch averij aan de motor krijgen,' vindt Jan als uitkomst.

'Dan moet ik op mijn zeilen binnenkomen,' antwoordt Leynse.

'Als er geen wind is, gaat dat niet,' zegt Evert.

'Er is morgenavond wèl wind,' verzekert Leynse, die altijd een dag vooruit vertellen kan, wat voor weer het zal zijn.

Het is een poos stil in het vertrek. De klok aan de wand tikt nadrukkelijk. Het is over tien. Vóór de verboden tijd, vóór elf uur dus, moeten de Engelsen aan boord zijn.

'Wij zouden uw schuit naar buiten kunnen brengen,' oppert de commandant. 'Dan hebben wij de schuit gestolen en kunnen de Duitsers u niets maken.'

'Maar ik ben mijn sloopje kwijt,' gromt Leynse.

'Uw schade wordt vergoed. Dat maakt ik met de dokter wel in orde.'

De schipper haalt zijn schouders op. 'Wat heb ik in deze tijd aan geld. M'n schip is mijn broodwinning.'

Evert zucht. Dat schipper Leynse, die hen zo prachtig heeft geholpen, nu zo stug is. Hij wanhoopt aan het slagen van de ontvluchting.

Leynse staat op, opent de buitendeur en kijkt naar de lucht. Als hij binnenkomt krabt hij weer onder zijn pet en zegt: 'Wat jullie uithalen wilt, is jullie zaak. Ik weet nergens van. Denk erom dat wij altijd 's morgens half vijf varen. Als je op een ander uur de haven uitvaart, loopt het in de gaten. Dan hebben de Duitsers je zo bij de kladden.'

De onderduikers staan een ogenblik verbluft. Dan gaan hun ogen stralen. Zo is Leynse nu altijd. Eerst doen alsof hij nergens mee te doen wil hebben en dan de gulste medewerking schenken. Zij danken de schipper hartelijk, maar die wijst alle complimenten af. 'Jullie hebben me niet te bedanken, Ik steek geen hand voor jullie uit. Ik slaap alleen wat langer.'

De onderduikers moeten haast maken om de Engelsen op te halen en aan boord te brengen. Leynse stapt met hen mee de deur uit, om een luchtje te scheppen, naar hij zegt. Hij heeft al de tijd, want hij slaapt morgen lang. 'Jullie maken me nu zo maar rentenier,' scherts hij en men kan niet horen of zijn humor bitter is of gul.

In de duisternis geleiden de commandant, Jan en Evert ieder een groepje Engelsen naar de hoogaars. Bij de haven worden ze opgeschrikt door het geluid van spijkerlaarzen.

Het zijn Duitsers, die lichtelijk aangeschoten uit een kroeg komen en naar hun kwartieren gaan. Ze kijken niet eens naar hen. Het voorondertje van de hoogaars is die nacht meer dan vol. Vier man kruipen in de kooien, de anderen zitten op de smalle banken en slapen met het hoofd tegen de wand of op de tafel.

Even vier uur gaan de drie Hollanders naar het dek om klarigheid te maken voor het vertrek. Als Evert op de steiger staat om de touwen los te gooien, nadert in de duisternis geklos van klompen. Hij slaat er geen acht op. Het zullen andere vissers zijn, die naar hun schuit gaan om zee te kiezen.

Hij krijgt een schok als er een hand op zijn schouder wordt ge-

legd. Is dit verraad? Ontrust kijkt hij naar drie gestalten, die in de duisternis moeilijk te onderscheiden zijn.

'Wacht even met die tros,' zegt een bekende stem.

Het is schipper Leynse en in de beide anderen herkent Evert nu diens knechts.

'U daar?' vraagt hij verbaasd.

Mag ik soms niet op mijn eigen schuit?' gromt Leynse.

'Ik dacht...' stamelt Evert.

'Ik wil mijn schuit niet kwijt en ook m'n daghuur niet. We moeten zien of we wat kunnen vangen.'

'Maar onze vrienden!' roept Evert uit, ontsteld omdat het ontsnappingsplan op het laatste ogenblik in duigen valt.

'Laat die zitten waar ze zitten,' zegt Leynse, 'en jij aan boord, gauw wat.'

Evert springt op de schuit. Hij snapt nog niet wat Leynse wil. Maar zijn onrust is verminderd.

De schipper kijkt niet naar het vooronder en geeft geen verklaring van zijn houding. Hij gaat aan het roer staan en stuurt zijn schip de haven uit. Het net gaat buiten boord. Men vist zoals men alle dagen doet.

Het wordt een mooie, heldere voorjaarsdag. De Engelsen laten zich zonnen op de plecht, behalve als een ander schip na in de buurt komt. Dan kruipen zij in het vooronder tot de kust weer veilig is. Het treft goed dat er nevens de garnalen flink wat scholletjes en botjes in het net verzeilen, want schipper Leynse heeft nooit zoveel vis moeten bakken als vandaag, nu tien grage monden er van mee genieten.

Tegen de avond varen de andere Stellendamse vissers huiswaarts en Evert vraagt zich af wat Leynse doen zal. Een man, die niet wou ingaan op een voorstel om zijn vaartuig te verkopen, die zelfs geen daghuur missen wilde, zou die zijn leven wel riskeren door met Engelsen aan boord op zee te blijven op een uur dat hij in de haven moet zijn? De uitvlucht van motor-averij kan inderdaad niet opgaan, want er staat een bolle bries en de andere schuiten gaan met afgezette motor op hun zeilen naar de havens. Leynse maakt echter geen aanstalten om naar huis te varen. Hij houdt ver uit de wal. Als de schemering valt, vervaagt de kust heel spoedig. Een poos vist hij nog door, maar als het uur van de afspraak nadert, haalt hij het net aan boord en laat hij de hoog-

aars onder klein zeil in het donker kruisen. Leynse doet wat hij gisteren geweigerd heeft. Hij brengt de vliegers naar hun redders!

Het middernachtelijk uur is reeds verstreken en nog heeft zich geen Engels schip vertoond. Evert luistert scherp of hij het gegrom van motorboten hoort, maar enkel het kalme ruisen van de zee is om het schip, en in het want een licht gefluit van wind. Dan hoort hij echter het zwaar en snel zwellend ronken van een M.T.B. Verheugd komen de Engelsen aan het dek. Maar het geluid komt niet uit het westen, vanwaar men het verwacht. Het naderd uit het noorden. Evert staat in spanning op de plecht te turen in de richting van het geluid. Is het vriend of vijand? Een M.T.B. of een Duitse snelboot?

Leynse heeft dezelfde twijfel.

'In het vooronder!' gelast hij daarom aan zijn passagiers. Alleen Evert, die vissersplunje draagt, mag boven blijven. Het ronken komt dichterbij. Een fel zoeklicht flapt aan en speurt de zee af en weldra vangt het 't vissersvaartuig in zijn kegel. Dan draait de naderende boot, vaart minderend, bij. Nog houdt de spanning aan. De ogen van de vissers, verblind door het scherpe zoeklicht, kunnen het schip daarachter onmogelijk onderscheiden. Als het een Duits patrouillevaartuig is zijn ze er gloeiend bij.

'Hallo! Here is the British navy!'^{*} klinkt een stem uit het donker. Dat breekt de spanning. De deurtjes van het vooronder vliegen open. Engelsen en Nederlanders jubelen gelijkelijk over hun redding. Evert vangt het lijntje op, dat de Engelsman hem toegooit. De schepen liggen weldra boord aan boord. Voordat de piloten en marinemannen overstappen, schudden zij Leynse en zijn knechts de hand.

'Veel dank en tot ziens.'

De dank neemt Leynse aan. Maar van het tot ziens wil hij niet weten. 'Hebben jullie er op tegen dat wij meegaan?' vraagt hij. Evert heeft zijn mond wijd open.

'Jullie mee? Mee naar Engeland?' vraagt Jan.

'Niets op tegen!' roept de commandant van de 66 uit. 'Elke Engelandvaarder is ginds welkom. En jullie, zeelui van je vak, vooral. Maar je schip Leynse, je schip.'

* Hier is de Engelse marine.

'Daar krijg ik toch betaling voor?' vraagt Leynse onthutst en hij maakt een beweging of hij bij een onbevredigend antwoord nog terug wil stappen.

'Natuurlijk,' haast de commandant zich. 'Maar...'

Het is hem haast te wonderlijk. Gisteren wou deze schipper noch zichzelf, noch zijn vaarttuig wagen, naar het scheen. Vanmorgen leek het dat hij nog geen daghuur missen kon en nu geeft hij alles voor de goede zaak, zichzelf en zijn schip.

Vóór hij overstapt op het Engelse schip, gooit Leynse echter het anker overboord. 'Als het een beetje wil, moet ik mijn schuitje straks weervinden, weet je.'

'Denkt u dat die schuit hier liggen blijft tot het einde van de oorlog?' vraagt Evert.

'Tot de invasie,' antwoordt Leynse met een knipoog.

'Uw vrouw en kinderen,' werpt Jan er tussen, 'weten die ervan?'

'Wat dacht je nou?' vraagt Leynse verontwaardigd. 'Dat ik er stiekem tussen uitkneep? Nee, dat is voor mekander, vriend. M'n oudje en ik hebben dit gisteravond allemaal goed overlegd.'

'Allright?' vraagt de commandant van de Engelse M.T.B.

'Allright,' antwoordt zijn Hollandse collega.

Allen zijn aan boord. De zware motor gonst, de schroeven gese-
len het water. Zij koersen west.

HOOFDSTUK VII

Het Bronzen Kruis

De 66 is naar de kelder en bij de dienst van de M.T.B.'s zijn niet onmiddellijk nieuwe plaatsen open. Evert en Jan belanden weer op het wachtschip en terwijl zij weinig omhanden hebben, kijken zij toe, hoe schipper Leynse en zijn beide knechts les krijgen in de eerste beginselen van het exerceren en van het schietvoorschrift. Het is een noodopleiding, die alleen het allernoodzakelijkste van de militaire dienst bijbrengt aan mensen, te oud om allround marineman te worden, maar die als ervaren zeelui geknipt zijn voor de dekdienst op een trawler, die als patrouilleschip of mijnenveger voor de marine vaart, en weldra varen de drie Stelendammers op zo'n schip het zeegat uit.

Evert en Jan krijgen na korte tijd opdracht zich te melden op de Flores. Evert kijkt zuinig bij die order. Hij kent de Flores niet, maar het is in elk geval geen M.T.B., en het zal wel een groot schip zijn. Op een groot schip is een matroos een nummer, terwijl op de 66 de matrozen zelfs gemeenzaam waren met de commandant. En dan, een M.T.B. vaart en vecht en een groot schip ligt meestal voor de wal. Jan denkt er anders over. Hij heeft gehoord, dat de Flores een kanonneerboot is, die eerst in Indië en later bij de landingen in Italië meegestreden heeft. Straks, bij de invasie, zal zij stellig weer in actie komen, meent hij.

'Bij de invasie,' schampert Evert. 'Die komt nooit.'

'Ze is ophanden,' verzekert Jan.

'Verleden jaar was ze ook ophanden, en van de winter, en in maart. Kletspraatjes zijn het allemaal. Er komt niets van.'

'Nu komt ze gauw,' houdt Jan vol. 'Er worden grote manoeuvres gehouden.'

'Manoeuvres zijn kinderspel,' hoont Evert, die in een zure bui is.

De Flores ligt niet in de haven waar Jan en Evert tot dusver zijn geweest. Ergens aan de Engelse zuidkust heeft zij ligplaats. Per spoor moeten zij erheen. Het is hun eerste reis door Engeland en zij maken haar op een mooie voorjaarsdag. De trein rijdt door een fleurig lentelandschap. Tegen glooiende heuvels strekken zich fris-groene weiden uit, die wit en geel doorspikkeld zijn van

madelieven en boterbloemen. Ze sporen ook door bossen, waar berken pronken in hun pas ontplooide lommer. Veel meer dan de lente domineert de oorlog evenwel in Engeland. De lucht is vol met vliegmachines en de wegen zijn vol troepen. Er razen pantserauto's en kanonnen achter tractors en grote vrachtauto's vol met soldaten rijden in onafzienbare colonnes door het land. Over een grote heide sporend zien ze op een heuvelrand honderd witte wolkjes en boven het denderen van de trein dondert het geschut. Tanks rollen over de heide in rijen van twintig en dertig en vele golven diep. Pantserafweergeschut blaft daartegen in. Boven de tankmacht scheren jagers, die hun mitrailleurs laten knetteren en achter de tanks rukken duizenden infanteristen op. Het heeft er alles van of hier een grote veldslag gaande is.

'Noem jij dit kinderspel?' vraagt Jan aan Evert, die uit het raam van zijn coupé hangt om te kijken naar het militaire schouwspel. 'Nee,' antwoordt die. 'Dit is geweldig. Als dat allemaal de noordzee oversteekt!'

'Wij gaan het er brengen met de Flores,' zegt Jan vrolijk.

De haven waar de Flores ligt, is een van de grootste Engelse marinebases. Hun vorige haven, flink in vergelijking met Den Helder, was hier nog maar een kleuter bij. Hier liggen de kolossussen van de Britse vloot. Voor het eerst ziet Evert slagschepen, breed en hoog met geweldige kanonnen, als een groot en zwaar bewapend fort. En naast de Rodney en de Nelson liggen kruisers, rank ondanks hun grootte van 10.000 ton, met een zeeg als van een jacht en drie- en vierlingstorens op het vóór- en achterdek. Torpedobootjagers liggen bij dozijnen in de haven.

Ze moeten lang zoeken naar de Flores en als ze het schip eindelijk vinden, schamen ze zich haast. Wat is dit Nederlandse schip gering in vergelijking tot de trotse bodems van de Britse vloot. Eenmaal aan boord valt de Flores toch niet tegen. Hij is bijna zo groot als een torpedojager, en heeft drie kanonnen en een flinke batterij van lichte stukken. De bemanning telt honderddertig koppen. De afstand tussen officieren en bemanning is er wat groter dan op de 66, maar ook hier heeft de oorlog hoog en laag dichter bij elkaar gebracht en als op de eerste avond Jan en Evert, omdat zij Engelandvaarders zijn, vertellen moeten van het vaderland, voegt zich de officier van de wacht bij de kring van luisterende matrozen.

Een paar dagen na zijn plaatsing is Evert met een makker op de brug aan 't koper poetsen. Het is een arbeid waarbij je gemakkelijk kunt praten.

'Was dat nou allemaal waar,' vraagt de matroos, 'wat je vertelde?'

'Wat bedoel je?' vraagt Evert.

'Dat jullie zo hemel en aarde bewogen hebben om in Engeland en op de vloot te komen.'

'Waarom zou het niet waar zijn?'

'Omdat jullie dan stapelgek bent!'

'Bedankt voor het compliment,' zegt Evert ogenschijnlijk rustig, maar innerlijk bezeerd.

De matroos pakt uit: 'Stapelgek vind ik je om bij je ouders en je meisje en uit je land vandaan te lopen en hierheen te komen. Had je het thuis niet goed? Had je er niet genoeg te eten en te drinken? Kon je in elk geval niet bij die boer, waar je gezeten hebt, gebleven zijn?'

'Jawel,' zegt Evert. 'Maar ik wou hierheen. Bij de marine wou ik. Vechten voor mijn vaderland.'

Andries Tak lacht honend. 'Vechten voor je vaderland! Wat een dikke woorden. Jij bent natuurlijk een zwart schaap in Holland.'

Evert hoort het in Keulen donderen. 'Ik?' vraagt hij. 'Ik een zwart schaap? Iederéén wil wat Jan en ik gedaan hebben. Honderdduizend jongens zouden, als zij konden, oversteken om te vechten. Jij,' valt hij bitter uit, 'jij bent een schurftig schaap als je niet als een duivel vechten wilt om de Duitsers uit ons land te werken.'

'Maak dat de poes wijs,' smaalt Andries. 'In Holland heeft iedereen aan vechten en de dienst een broertje dood. In een dolle bui heb ik indertijd getekend voor de marine. M'n makkers zeiden dat ik een ezel was.'

'Toen werden we nog niet genegerd door de nazi's,' antwoordt Evert.

'Is dat negeren zo erg?' vraagt de ander ongelovig. 'De Duitsers die ik ken, waren allemaal heel schappelijke kerels.'

'De nazi's zijn krenge,' antwoordt Evert driftig. 'Heb jij ooit beleefd dat de mensen in een kast kruipen om naar de radio te luisteren en de deuren op slot te doen vóór ze een krantje lezen

gaan? Kun jij je voorstellen dat er vreemde kerels komen, die onze mensen uit hun huizen jagen en er zelf in wonen gaan? Die ons spek, onze vis, ons fruit en onze groenten opeten; die zichzelf vetmesten terwijl de Nederlanders hongerlijden? Die onze kolen opstoken en bij gloeiende kachels zitten, terwijl onze vrouwen en kinderen en zieken verhippen van de kou? Kun jij je voorstellen dat onze jongens uit de fabrieken en scholen, uit treinen en trams gesleept worden, op straat bij de kraag gepakt en 's nachts uit hun bed gelicht om naar Duitse fabrieken gejaagd te worden en daar als slaven, *als slaven!* te werken, en granaten te draaien, waarmee wij hier beschoten worden? Neen vriend, dat kun je je niet voorstellen. Want als je het begrijpen kon, dan zou je niet zo zwammen als je nu doet. Dan zou je het verstaan, waarom Jan en ik zijn uitgeknepen uit dat slavenkamp en waarom wij tegen dat nazituig willen vechten op leven en dood. Als jij je dat kon voorstellen zou je net zo wild zijn om te vechten als wij allemaal. En als je er anders over denkt, dan ben je een prul, een kakkerlak, niet waard om Hollander te heten.'

Andries Tak is min of meer onthutst door Everts drift, maar geeft zich niet gewonnen. 'Denk je dat ik dat allemaal geloof?' smaalt hij. 'Je maakt je veel te dik, makker.'

'Weet je wat jij nodig hebt!' roept Evert bitter uit. 'Drie maanden in bezet gebied! Dan ken je je 'schappelijke kerels'. Dan weet je hoe ons volk getrapt, geknauwd, genegerd wordt. Dan ben je, als je nog pit in je lijf hebt en merg in je botten, net zo razend als ik en dan zul je alles doen om de vijand uit ons land te slaan.'

'Jij bent een Urker, hè?' zegt Andries met koele spot.

Evert knikt.

'De Urkers liepen altijd vreselijk hoog met 't lieve vaderland en met de Koningin,' gaat Andries voort. 'Ik kom een beetje uit de rooie hoek. Wij maakten ons nooit zo druk over die dingen.'

'Heb je Jan gehoord?' vraagt Evert.

Andries knikt.

'Was die minder fel aangebrand dan ik?'

'Ik geloof dat hij nog erger was,' zegt Andries.

'Hij komt uit een gezin waar ze zo rood als kreeften zijn.'

'Je maakt mij niets wijs, makker,' hoonlacht Andries.

'Zoals hij en ik zijn ze allemaal,' vervolgt Evert. 'Rood of rooms,

niets of christelijk, tégen de Nazi's en vóór de Koningin. Er zijn natuurlijk bange wezels, die naar Duitsland gaan, wanneer ze opgeroepen worden, omdat ze niet durven onderduiken. Maar alle ferme jongens willen vechten. Je zult eens zien hoe alles meedoet, als wij straks Holland binnenrukken en hoe het vrijwilligers stromen zal om Indië te bevrijden.'

'Maar dan is Holland op z'n kop gezet!' roept Andries uit.

'Dat is het,' zegt Evert, 'helemaal. Hitler en zijn Nazi's hebben het op zijn kop gezet. Ze hebben ons murw willen slaan, maar precies het omgekeerde is het gevolg geweest. Hoe erger ze ons traptten, hoe vuriger wij werden. Wij weten nu wat vrijheid waard is. En we willen vechten tot de laatste Duitser uit 't land geklopt is, om weer vrij te zijn.'

'Zo praten onze officieren ook,' zegt Andries. 'Maar ik dacht dat dat taal van de heren was, niet van het gewone volk. Waar ik het goed heb, daar is mijn vaderland, zeiden ze vroeger.'

'Wij zijn genezen van die ziekte, allemaal,' luidt Everts antwoord.

Er klinken stappen op het trapje naar de brug. De bootman kijkt hoe zijn matrozen werken. Andries wrijft duchtig op het kompasshuis en Evert zorg dat de afstandmeter glimt. Ze fluiten er een zeemansdeuntje bij.

Everts ongeduld aangaande de invasie is lang en dikwijls op de proef gesteld, maar tegen eind april lijkt het er toch op dat de grote aanval nu beginnen zal. De haven waar de Flores ligt, is tjokvol schepen en naar hij hoort is het in de andere havens van Zuid-Engeland net zo gesteld. Een machtige oorlogsvloot en een nog grotere transportvloot zijn hier geconcentreerd. Ontelbaar zijn de landingsschepen met platte bodems en grote kleppen aan de stevens.

In een grote haven vol schepen is uiteraard veel zeevolk, maar het marineblauw gaat verloren in het khaki van de landmacht, zo talrijk zijn de troepen. En tussen de Engelsen en Amerikanen, die het leeuwendeel van de soldaten uitmaken, ziet Evert ook anderen. Verscheidene Polen, maar ook mannen die een oranje-leeuw op de bovenarm dragen: Nederlanders van de brigade Prinses Irene.

Geweldig is het oorlogsmaterieel. Bij de stations en op alle plei-

nen van de stad staan menigten van auto's, tanks, kanonnen en zelfs locomotieven en spoorwagens gereed verscheept te worden. En dit alles is bestemd om op de *tweede reis* te worden meegenomen. Want alle vrachtschepen zijn nu reeds tot de waterlijn met oorlogstuig beladen. Aan deze voorbereidingen is meer dan duidelijk te zien, dat de invasie voor de deur staat en een ander bewijs ligt in de strenge maatregelen, die de regering heeft genomen. Geen muis mag Engeland uit.

Men fluistert op de Flores, dat zij bestemd zijn voor konvoieren van de invasievloot en deel nemen aan het bombardement van de Duitse kustverdediging.

Evert is in zijn schik als hij dit hoort. Het verzoent hem bijna ermee dat hij op deze schuit beland is in plaats van op een M.T.B. Hij zal deelnemen aan de invasie! Misschien zal hij behoren bij de bevrijders van het vaderland.

Er heerst alom een nerveuze spanning.

Het grote ogenblik waarop zolang gewacht is, staat nu, voelt men, voor de deur. De invasie kan elk ogenblik beginnen. Nog moet men wachten; nog staan miljoenen werkeloos. Het zal niet lang meer duren. De maan is vol geweest. De nachten zullen weldra donker zijn. Dan zal de grote vloot gaan varen.

Evert kruipt iedere avond in zijn hangmat met de gedachte dat er deze nacht alarm zal zijn. Soms ligt hij uren wakker, wachtend op de reveille. En ook overdag als hij aan het exerceren is, of dekdienst doet, spitst hij telkens de oren of nog geen sein weerklinkt. Maar iedere morgen is het overal op de gewone tijd en elke dag verstrijkt in ongeduldig wachten.

Het is nieuwe maan geweest. Er staat 's avonds reeds weer een sikkkel aan de hemel. Als de invasie komen zal, moet het vandaag of morgen zijn.

De maanschijf groeit. De duisternis biedt geen bescherming meer aan een vloot, die onverhoeds de vijand op het lijf moet vallen. En tot de invasie is het niet gekomen.

Evert en Jan zijn zeer teleurgesteld. Zij vinden het op de Flores nu een saaie boel. Het schip komt nooit los van de wal. Behalve het huishoudelijk werk is er niet veel te doen. Iemand die op een M.T.B. geweest is, altijd op zee en dikwijls in gevecht, vindt zulk een waldienst gruwelijk vervelend. Een man, die de vijand

van zijn vaderland te lijf wil en snakt naar Nederlands bevrijding, verbijt zich bij dit dralen.

In mei zal het wezen, vertelt men onder de soldaten. De volgende donkere maan, dán zal het zijn. Evert gelooft het niet. Te vaak is hij in zijn verwachtingen bedrogen dan dat hij nog vertrouwen heeft in zulke profetieën. Te diep is hij bij de laatste donkere maan teleurgesteld dan dat hij nog gelooft in de invasie. Het zijn allemaal praatjes, het is alles bluff. Engeland durft de oorlog op het vasteland niet aan. Het is bang voor de Duitse legers. De Atlantische wal is hem te sterk.

Op een morgen geeft de commandant van de Flores order dat er extra schoon schip gemaakt moet worden en dat de plunje en het leerwerk een aparte beurt moeten hebben.

Evert moppert bij die order. Bij gebrek aan beter werk wordt er alle dagen reeds gezwabberd en gepoetst dat het een aard heeft. Wat voor gekheid is het om het nu nog eens extra goed te doen.

'Er komt hoog bezoek,' vertelt de bootsman.

'Wie?' vraagt Evert.

De bootsman weet het niet, en als Evert het aan een van de officieren vraagt, zegt die alleen dat het een admiraal moet zijn. Dit maakt Everts stemming er niet beter op. De maats moeten hun tijd niet zwabberen en poetsen doodslaan en de admirals niet kippig toe te zien of er geen smetje op een dekplank zit en geen knoop scheef aan een jas genaaid is. Er valt waarachtig beter werk te doen in oorlogstijd.

De commandant van de Flores houdt voorinspectie. Hij monstert de matrozen in het voorbijgaan. Voor Evert blijft hij staan. Die, strak in de houding, wordt onrustig bij dit scherpe onderzoek. Hij heeft vanmorgen twee knopen aan zijn jas genaaid en hij meende dat bij allebei de ankertjes recht op stonden. Is het nu toch niet goed geweest?

'Heb je geen betere schoenen?' vraagt de commandant.

'Nee, overste,' antwoordt Evert, maar hij begrijpt er niets van, waarom de commandant dit vraagt. De schoenen zijn gelapt, maar heel, en goed gepoetst.

'Dan moet je een paar nieuwe schoenen hebben,' beschikt de commandant.

Hij keurt zijn baadje. 'Dat is niet veel,' zegt hij, 'daar moet je

ook een nieuw voor hebben. Zorg dat je om twaalf uur je nieuwe spullen aan hebt.'

Als de commandant de volgende matrozen monstert, bekijkt Evert zijn baadje. Is daar een nieuw voor nodig? Zijn makkers' kleren zien er heus niet beter uit, en daarvan zei de commandant niets. Enfin, als men hem in de todde steken wil, hij zal geen captie maken.

Jan krijgt net zo'n beurt als Evert. Hij moet een nieuwe broek en muts halen. 'Zouden ze wat met ons uit willen halen,' vraagt Evert, 'dat wij zo worden uitgedost?'

'Misschien moeten we op visite bij de Koningin,' grapt Jan.

Des middags rijden auto's langs de kade en houden voor de Flores halt. De wacht komt in het geweer. Het bootsmansfluitje snerpt. Aan het dek staat de bemanning aangetreden. De eerste officier staat met de valreepgasten bij de valreep, de commandant is aan de wal voor de ontvangst. Evert gluurt naar het bezoek, maar hij kan weinig zien. Hij staat in het tweede gelid en bovendien half achter een dikke ventilatiekoker. Hij ziet veel goud op mouwen glinsteren en vangt een glimp op van de admiraal, bebrild en zeldzaam jong voor zo'n hoog officier. Vóór hij goed toezien kan, doet het bevel 'Geef acht' hem in de houding springen en strak vooruitzien. En als zij op de plaats mogen rusten is de admiraal uit het zicht.

'Evert Gnodde,' roept opeens de commandant.

'Present,' antwoordt Evert, geschrokken door het onverwachte. 'Treed jij eens uit 't gelid.' Hij doet het.

'Kom eens hier.'

Evert treedt naar voren met een kloppend hart. Wat wil de commandant van hem? Vanmorgen die grote aandacht bij de inspectie. En nu roept hij hem bij de admiraal.

Bij de eerste stap, die hij naar voren doet, wordt Evert rood als een pioen. Die admiraal! Hij herkent het jonge gezicht achter de brillenglazen. Dat is de Prins! Prins Bernhard!

'Jan Koekman!' roept de commandant.

Jan komt; hij moet naast Evert staan.

'Zijn dit de Engelandvaarders?' vraagt de Prins.

'Om u te dienen, Hoogheid,' antwoordt de commandant.

'Wanneer ben je uit Nederland gekomen?' vraagt de Prins aan Evert.

'Drie weken geleden, Hoogheid.'

'Drie weken geleden?' De Prins kijkt op een papier, dat hij in de hand houdt. 'Klopt dit?' vraagt hij de commandant.

'Toen kwamen ze voor de tweede keer, Hoogheid. Dit,' hij wijst op het papier, 'slaat op hun eerste overtocht.'

'Maken jullie dagwerk van die Engelandreizen?' vraagt de Prins lachend aan Evert.

'We waren verongelukt, Hoogheid,' stamelt Evert. 'Toen kwamen wij weer in Nederland terecht. Het was heus de bedoeling niet. En wij hebben alles gedaan om zo gauw mogelijk weer hier te komen.'

De Prins wuift lachend met de hand. 'Je hoeft heus geen verontschuldigen te zoeken. Heb je die tweede keer wéér een Duits schip meegebracht?'

Evert spert zijn ogen wijd open. Weet de prins daarvan?

'Ik heb gehoord,' gaat Prins Bernhard voort tot de beide jongens, op een toon zo luid dat de gehele bemanning het kan horen, 'ik heb gehoord, hoe kranig jullie je hebt gedragen. Een politieke gevangene uit de gevangenis in Scheveningen bevrijd, een hulpschip van de Duitse marine buitgemaakt en zeven gevangenen binnengebracht. Jij, Evert Gnodde, hebt bij dit werk de leiding gehad. En jij, Jan Koekman, hebt je makker krachtig bijgestaan en je bovendien later zeer loffelijk gedragen bij averij in je machinekamer en bij de redding van overlevenden van een verongelukte boot. Het Bronzen Kruis is aan ieder van jullie toegekend en H.M. de Koningin heeft mij opgedragen je het ereteken op de borst te spelden.'

Evert duizelt. Hij hoort de stem van de Prins als uit een wonderlijke hoogte en wijde verte. Heeft zelfs de Koningin gehoord wat hij gedaan heeft? En schenkt die hun nu een onderscheiding, het Bronzen Kruis van Verdienste!?

'Hoezee,' jubelen de matrozen achter hem. 'Hoezee voor Evert Gnodde en Jan Koekman.'

Het dwarrelt Evert. Hij kan niet eens een 'dank u' stamelen. Met een rood hoofd en de ogen neergeslagen, als schaamde hij zich voor zijn onderscheiding in plaats dat hij er trots op is, neemt hij zijn plaats in het gelid weer in.

Hierna spreekt de Prins tot de bemanning van de Flores in het algemeen. 'Grote gebeurtenissen zijn op til,' zegt hij. 'Binnenkort

zult gij geroepen worden om mee te doen aan de grootste militaire operatie uit deze oorlog. De Koninklijke Marine heeft vier jaar lang getoond, dat zij haar groot verleden waardig is. De Flores heeft zich voortreffelijk geweeerd in harde gevechten bij Sicilië en bij Salerno. De Koningin en het vaderland verwachten dat gij u straks weer dapper zult gedragen. Ik weet dat die verwachting niet beschaamd zal worden. Leve het Vaderland! Leve de Koningin!

'Hoezee,' juichen de Jantjes.

'Hoezee,' brult Evert mee.

'I eve Prins Bernhard,' roept de commandant. En nu juichen de Jantjes nog eens zo luid en lang en schreeuwt Evert zo hard dat zijn stem overslaat.

Wanneer de Prins vertrokken is en de bemanning uit het gelid ontslagen, dromt alles om Jan en Evert heen. De officieren zijn de eersten om hen geluk te wensen met hun onderscheiding; de anderen doen het daarna. Niet een blijft achter. Een ereteken van de Koningin en nog wel door Prins Bernhard uitgereikt, het is een hoge eer. De commandant maakt er een feest voor allen van door een zondagsmaal te laten schaften.

Die avond gaan Jan en Evert de wal op, als pauwen pronkend met hun orde. Evert is in een opgeruimde, overmoedige stemming.

'En nou gaan we er op los!' roept hij uit.

'Er op los?' vraagt Jan. 'Waarheen?'

'Naar de overkant natuurlijk. Voor de invasie.'

'Ik meende, dat jij niet geloofde aan een invasie,' doet Jan verwonderd.

'De Prins heeft het gezegd.'

Jan lacht om de opeens rotvast geworden overtuiging waarmee de man, die gisteren nog bij hoog en laag beweerde dat er niets van een invasie komen zou, nu spreekt.

'Als de Prins het zegt, is dat natuurlijk het eind van alle tegenspraak,' schertst Andries.

'Natuurlijk,' antwoordt Evert argeloos.

'Vanzelf, als je ook een lintje van de Prins gekregen hebt.'

'Dáárom niet,' stuift Evert op. 'Omdat de Prins een kerel is, dáárom.'

'Dat hoef je niet zo kwaad te zeggen,' plaagt Andries nog. 'Dat

Prins Bernhard een man is uit één stuk wisten we allemaal wel. Maar jij denkt nu opeens dat 't morgen invasie wezen zal, omdat je op Urk met je lintje wilt pronken.'

'Je daast!'

'Geneer je niet, hoor,' gaat Andries overstoorbaar door. 'Je mág groots wezen op dat blikje. Je Jannetje geeft er je vast een extra pakkerd voor.'

Allen lachen en Evert, zich gewonnen gevend, lacht mee. Maar hij blijft vol van de invasie, hij gelooft nu onwrikbaar, dat het heel gauw wezen zal.

'Met deze donkere maan,' verzekert hij. 'Je zult 't zien.'

HOOFDSTUK VIII

D-Dag

De volle maan van mei is gepasseerd. Elke nacht wordt de gouden sikkels aan de hemel smaller. Tenslotte is er enkel tegen 't morgenkrieken nog een kleine schijf, die nauwelijks licht geeft. In deze donkere nachten moet de invasie komen.

Ze zal komen. Engeland zit dichter dan een muizenval. De opeenhoping van troepen in het zuiden is enorm. Voor het gewone werk heeft niemand meer interesse. De grote aanval van het geweldige geallieerde leger gaat beginnen.

'Nog één, twee dagen,' gelooft Evert, 'dan zal het zijn.'

De volgende dag begint het hard te waaien uit het zuidwesten. Het wordt een storm. Zelfs in de havens wordt het water ruw, en tegen de pieren beuken wilde golven.

Met lede ogen ziet Evert het aan. De oorlogsschepen kunnen er best door; die malen niet om storm en ruwe zee. Maar de lichte en platboomde landingsvaartuigen zullen het moeilijk hebben als ze bij dit weer de zee op moeten. En voor de transportvloot is het onmogelijk te landen aan de open stranden van de West-Europese kust, nu de zuidwester met zo'n kracht in de wal blaast. Hij hoopt vurig dat de storm snel bedaren zal.

Maar deze luwt niet. De wind blijft fluiten door het want en de zee blijft brullen tegen de basalten glooiing, dagen achtereen.

Moet nu ook deze donkere maan voorbijgaan, de laatste die het nog een paar uur duister maakt? Want de volgende donkere maan in juni valt in het allerlangste van de dagen. Dan worden de nachten niet donker. Als het nu niet doorgaat zal het zeker juli, wellicht augustus en misschien zelfs september worden, eer er iets van de invasie komen kan. En dan is het herfst en stormt het alle dagen.

Eindelijk gaat de storm liggen, komt er breking in de lucht en slecht de zee af. Het kan nog. De nieuwe maan is nog slechts een scherpe sikkels, die amper licht geeft en vroeg ondergaat. Geen enkel militair verloss wordt meer verleend. De troepen zijn gesignaleerd in de barakken en op de schepen. Het *moet* nu zijn en het zal nu zijn. Men verwacht het sein om uit te varen ieder ogenblik. Alles trilt van spanning.

Doch dag na dag verstrijkt alweer met wachten. De sikkel aan de hemel groeit. Nòg is het in de vroege morgen donker, maar deze donkere maan is dan ook de uiterste termijn waarop de vloot nog in de duisternis kan landen. Als de invasie thans niet doorgaat, kan er in onbepaalde tijd onmogelijk iets van komen. Op de gehele vloot heerst die gedachte. De officieren lopen zenuwachtig heen en weer; de machinisten duiken telkens in de machinekamer ten einde na te gaan of alles klaar is om te varen op 't eerste sein. Evert wijkt nauwelijks van de bolder, van welke hij, zodra het vertreksein komt, de tros losgooien moet. Alles staat gespitst op het aanvatten van de grote onderneming, waarop jaren is gewacht, die de vrijheid aan de onderdrukte volken en de overwinning aan het recht zal schenken.

Die avond klinkt een fluitje op de Flores en ieder denkt: 'Nú zal het zijn.' Doch er komt: 'Alarmtoestand opgeheven.'

'Gaan jullie maar te kooi, jongens,' voegt de commandant er moedeloos aan toe. 'Er komt voorlopig niets van.' Hij, die een week lang geen been buiten boord heeft gezet en de laatste nachten niet uit de kleren is geweest, gaat de wal op, naar de sociëteit, om met de andere officieren zijn hart te luchten. En Evert trapt in blinde woede tegen de bolder.

Het afgelasten van de invasie heeft een slechte invloed op het moreel. Zó klemmend en met zoveel overtuiging zijn de soldaten en matrozen opgeroepen tot de strijd. Zo vurig was hun vechtlust en zo zeker hadden zij er op gerekend dat eindelijk de grote slag geslagen worden zou, de zege op Hitler en zijn Nazi-kliek behaald, de oorlog tot een eind gebracht.

En nu blijkt alles loos alarm te zijn geweest.

Een sneltrein wiens vaart tot het uiterste is opgedreven en die men dan met één slag stil wil laten staan, springt uit de rails.

Everts hoofd is leeg, zijn lijf is murw. Lusteloos doet hij het werk dat hem wordt opgedragen. De onderofficieren kijken niet zo krap, omdat zij zelf ook de lust in 't werk verloren hebben, maar Evert maakt het toch te gortig. De bootsman foert hem uit, omdat hij de sloep zo klungelig heeft vastgemaakt, dat ze los geraakt en afgedreven is en op dat standje geeft Evert hem een grote mond. Zolang hij bij de marine is, heeft hij nog geen straf gehad, maar nu zal 't er van komen.

Hij moet voor de commandant verschijnen.

'Hoe heb ik het nu met je, Evert?' vraagt die.

Evert zegt niets.

'Je bent nonchalant en brutaal geweest? Dat ben ik van jou niet gewoon.'

Onverschillig haalt Evert de schouders op. Slungelig staat hij voor de commandant. Tot dusver was die vriendelijk, hij heeft gedacht aan een misverstand tussen de bootsman en deze voorbeeldige matroos. Maar nu fronsst hij het voorhoofd van ergernis over zijn kwajongensachtige houding. 'Weet je niet meer hoe je je jegens mij gedragen moet?'

Evert mompelt iets onverstaanbaars en gaat wat rechter op staan. Maar weldra zakt hij weer in zijn lakse houding.

Nu wordt de commandant echt boos. 'Je bent onbeschoft. Dat past niet bij een drager van het Bronzen Kruis.'

Evert trekt er zich niets van aan.

'Ik straf je met veertien dagen provoost.'

Die zware straf doet Evert opschrikken. Hij springt in de housing. 'Veertien dagen in de bak?' vraagt hij ontsteld.

De commandant merkt de verandering bij hem. 'Waarom gedroeg je je daarnet zo onbehouden?' vraagt hij.

Evert slikt iets weg, maar geeft geen antwoord.

De commandant voelt dat er iets schort.

'Waarom was jij daarstraks zo onverschillig?' vraagt hij nog eens.

'Omdat... omdat ik de pest in heb,' barst Evert plotseling uit.

De commandant glimlacht om de uitval. 'En waarom heb je dan zo het land?'

Evert wordt rood tot in zijn hals. Stom dat hij zich zo blootgegeven heeft. Hij klemt de tanden op elkaar.

'Wel,' dringt de commandant aan. 'Waarom?'

'Omdat er geen steek van die invasie komt,' flapt Evert er uit.

De commandant knikt begrijpend. 'Ei zo, wringt daar de schoen? Wel, er zijn meer die door dezelfde oorzaak een beetje uit het lood zijn.'

'Geloofst u er dan nog aan?'

'Vast en zeker,' antwoordt de commandant. 'De *Prins* heeft 't toch gezegd? Op jouw glorie-dag nog wel. Ben jij dat vergeten?'

'Neen, neen,' stamelt Evert, 'maar...'

't Komt alles voor mekander, Evert. Als je maar geduld hebt.'

De commandant geeft hem een wenk dat hij kan gaan.

Gedurende de tweede helft van het gesprek stond Evert kaarsrecht in de houding. Hij saluëert thans correct en draait zich hakkenklappend om. Als hij de deurknop in de hand heeft, roept de commandant hem weer terug.

'Is die rare bui van jou nu over?' vraagt hij.

'Helemaal, commandant,' zegt Evert.

'Dan doen we zo!' De commandant scheurt het rapport in snippers.

De maan wast weer. Licht zijn de korte zomernachten. De spanning in Zuid-Engeland is verslapt. *Als* de invasie ooit ondernomen wordt, dan toch voorlopig vast niet.

Tegen volle maan komt er ruw weer. Zes weken geleden gaf een storm sterke spanning. Velen geloven nog dat het slechte weer de oorzaak is geweest dat de invasie toen niet is doorgegaan. Thans doet de harde wind de gedachte aan een invasie nu des te grondiger verdwijnen.

Evert doet zijn dagelijkse werk. Zwabberen en exerceren en veel oefeningen met het geschut. Jan poetst en wrijft in de machinekamer en onderhoudt het vuur, dat de Flores, evenals alle andere schepen voortdurend onder de ketel heeft, teneinde elk ogenblik gereed te zijn om uit te varen, al komt daar nimmer een bevel toe.

Op de transportvloot heerst de vijfde juni grote drukte. In lange colonnes komen troepen aanmarcheren, in onafgebroken files gaan ze, beladen met hun zware ransels, de sloopstrappen op aan boord.

Toen Evert dit de eerste maal zag, heeft het een trilling door zijn lijf gejaagd. Dit zou de invasie worden! Maar het was een oefening. Vandaag is het natuurlijk weer een oefening. Bij volle maan en bij slecht weer kan best een inschepingsoefening gehouden worden, maar nooit een overtocht. Evert ziet de oefening een poosje onverschillig aan en gaat daarna omlaag en haalt een boek uit een kastje. Met een spannend boek sla je het best de tijd dood en kan je je chagrijn misschien een poos vergeten. Hij leest een hele poos...

'Kerel, zit jij *hier*? Kun jij je kop bij een verhaaltje houden? Kun jij dat nu?'

Evert kijkt op. Jan schijnt erg opgewonden.

'Wat is er aan de hand?' vraagt hij aan zijn vriend.

'We gaan er op los! Het is invasie!'

'Wie zegt dat?'

'Iedereen.'

'Iedereen...,' schampert Evert. 'Iedereen heeft 't al honderd keer gezegd.'

'Maar nou is 't zo. De vrachtboten zijn allemaal stikvol soldaten.'

'Da's meer gebeurd,' zegt Evert koel.

'De slagschepen gaan de haven uit.'

'Een oefentochtje,' blijft Evert koppig.

'De jagers maken los.'

Nu wordt het Evert toch te machtig. Hij slaat zijn boek dicht en gaat Jan achterna naar boven. De hele haven is in actie. Dikke rook stijgt uit de schoorstenen van de schepen. Sleepbootjes trekken hakkepoffend de kruisers van de kade los. Op de wal marcheren nog steeds troepen aan, maar veel dekken staan reeds vol soldaten, die joelen en zingen van Tipperary en van de was, die aan de Siegfriedlijn te drogen wordt gehangen. En iedereen is aangestoken door een vecht- en aanvalsgesest.

Maar de wind fluit in het want. De zee is vol met witte koppen. De golven bruisen tegen de basalten glooiing. En het is morgen volle maan. Deze gelegenheid is voor een overtocht volslagen ongeschikt. Dit is een grootscheepse manoeuvre, gelooft Evert. Het bootmansfluitje snerpt. 'Aantreden op het achterdek,' gelast de schipper.

De bemanning verzamelt zich op het achterdek. Temidden van zijn officieren treedt de commandant voor het scheepsvolk. Hij leest een brief voor, een dagorder van generaal Eisenhower. 'D-dag*, de grote dag, waarnaar gij allen uitgezien hebt, is gekomen. Wij gaan ten aanval om West-Europa te bevrijden en Duitsland te verslaan. Ik reken er op dat alle geallieerde strijdkrachten, te land, ter zee en in de lucht hun plicht vervullen zullen. Voorwaarts! Wij zullen overwinnen!'

Evert krijgt een schok. Dus toch! Dus nu! Al zijn pessimisme is verdwenen. Plotseling zijn z'n weifelingen weg. Het gaat er op los. Het is invasie. Holland wordt bevrijd.

* 'D-day' – Decision-day – dag van de beslissing, van de invasie.

Hij springt Jan om de hals. Met andere makkers dansen zij over het dek. Heel de bemanning is uitgelaten. Een veer, die vele maanden tot het uiterste gespannen was, is plotseling los gesprongen.

Maar als het bootmansfluitje snerpt en er bevelen klinken, staan allen op hun post; bij de bolders, aan het gangspil, voor de vuren en aan 't roer.

De kabels worden losgeworpen. De schroeven woelen het water op in de nauwe ruimte tussen schip en kade. In een lange file schuift de Flores langzaam de haven uit, om op de rede het anker te laten vallen en daar te wachten op de tijd dat zij haar plaats op de flank van de transportvloot moet innemen.

Er staat een hoge zee. De Flores rijdt wild op haar ankers. Voor dit schip en zijn bemanning is het niet erg. Zij kunnen allebei een zeetje hebben. Evert voelt zich recht lekker bij dit slingeren en stampen en bij het proeven van zout water op zijn tong. Een zeeman is hier in zijn element. Maar hoe maken het de landrotten op de landingsschepen, die even luchtig op de golven dansen? Toen de schepen nog binnen de pieren waren, stonden de dekken vol soldaten, maar thans zijn die verdwenen, weggevlucht voor overkomend water. Benedendecks zitten ze droog, maar benauwd. Een vloot met zeezieken.

Het wordt donker. De zee is grauw en hol. Het regent. In de kille duisternis vaart de geweldige armade. Honderden, duizenden schepen, dicht opeengehoopt. Want uit alle andere havens van Zuid-Engeland lopen evenveel of meer schepen uit dan uit de haven, die de Flores heeft verlaten.

Evert herinnert zich wat hij heeft gelezen in een Duits-Hollandse krant in de weken, toen hij op Goeree was. Het was een antwoord op de vraag waarom de Duitse onderzeeboten de laatste tijd zo weinig van zich lieten horen. Het lag niet aan onmacht, zei die krant. Met opzet werden ze achtergehouden om op het beslissende ogenblik te worden ingezet. Wanneer de geallieerden de dolle streek van de invasie waagden, dan zouden de U-boten tonen wat zij konden.

Als de Duitse marine de lucht heeft van deze overtocht en haar vloot van onderzeeërs op de loer ligt, vindt zij haar uitgelezenst jachtterrein. In deze openhoping van schepen treft iedere torpedo doel. En elke bom die uit een vliegtuig wordt geworpen ook.

Als de Duitse luchtmacht eens een grootscheepse aanval deed...

Er is voortdurend zwaar geronk in de lucht, duidelijk hoorbaar boven het gestamp van de machines van de Flores. Evert weet dat dit de eigen luchtvloot is. Zwermen jagers vormen boven de schepen een paraplu, die alle Duitse bommenwerpers verre houden moet. Ze scheren rondom de grote vloot ook, als honden om de kudde, de destroyers en torpedoboten, klaar om dieptebommen uit te strooien, zodra een U-boot wordt gepeild. De verdediging is sterk.

Maar Duitsland is ook sterk en voor beide partijen staat thans alles op het spel. Als de Duitsers hun lucht- en onderzeevloot inzetten – en natuurlijk doen ze dat – zal de hel losbarsten...

Langzaam vaart de invasievloot over de woelige zee. De traagste landingsboot geeft het tempo voor de snelste schepen aan. In de zwaar bewolkte maannacht ziet Evert donkere schimmen boven vuil schuim aan stuur- en bakboord, voor en achter.

Waar vaart de vloot naar toe? Evert weet het niet. Weinigen kennen de bestemming van de armada. Hij merkt echter, dat het in zuidelijke richting gaat. Dus een landing op de Franse kust? Het stelt Evert teleur. Zo vurig had hij gehoopt, dat het op Holland aan zou gaan: IJmuiden of de Hoek van Holland. Of zijn-entwegen Walcheren of Goeree. Nu wordt Frankrijk bevrijd. Wanneer komt de beurt aan Nederland?

En groeit een nieuw geronk in de lucht. Doffer, zwaarder dan dat van de jagers, die sinds het vertrek uit Engeland voortdurend boven de schepen zwermen. Is dit de vijand? Maar de jachtvliegtuigen blijven rustig hun bochten draaien en nergens knettert afweervuur. En dan ziet Evert veel zware vliegmachines met brede vleugels in de lucht. Als grauwe reuzenvogels trekken ze over de schepen en vliegen hun vooruit. Het zijn zware vrachtvliegtuigen wier motoren donker ronken, en achter hen komen andere vliegtuigen aan, geluidloos zwevend. Dit is geen vijand. Dit is een eigen vloot! De luchtlandingsdivisies gaan over in vracht- en zweefvliegtuigen. Parachutisten zullen aanstond naar beneden springen en zweefvliegtuigen zullen op Franse weiden landen.

Tot dusver zijn alle landingen in Afrika en in Italië zowel uit zee, als uit de lucht, in donkere nachten begonnen. Deze luchtvloot vliegt in een maannacht naar haar doel. Andere luchtlan-

dingen geschiedden steeds bij fraai, stil weer. Thans stormt en re-
gent het. Evert huivert, terwijl hij op de voorplecht op de uitkijk
staat, niet enkel van de kille wind en van het koude water, dat
hem bij elke buizer zwaar bespat, maar ook van zorg.

Ze zijn aan de overkant van het Kanaal.

De Flores verlaat de file op de flank van de transportvloot en
vaart recht op de kust aan. De slagschepen zijn reeds begonnen
met het bombardement. Het vlamt en davert over het water als
zij hun geweldige kanonnen afvuren en doffe explosies dreunen
op de kust wanneer de zware granaten ontploffen. Miljoenen kilo's
staal worden zo op de Duitse stellingen geslingerd. En andere
miljoenen kilo's storten uit de bommenwerpers er op neer.
Met een menigte andere lichte schepen stoomt de Flores de slag-
schepen voorbij.

'Letten op een rood-wit-blauwe boei,' luidt de order voor de uit-
kijk van de Flores. Evert kijkt scherp uit. Er liggen vele boeien
van onderscheiden kleuren in het water, maar nog geen rood-
wit-blauwe. Langzaam stomen zij van boei naar boei.

'Een rood-wit-blauwel!' roept Evert opeens.

'Welk nummer?' vraagt de commandant.

'Nummer één!'

'Wij hebben nummer twee!'

Na een poosje ligt de Flores geankerd bij nummer twee in een
lange rij van oorlogsschepen, elk aan zijn boei, die deze nacht
door onderzeeërs zijn gelegd. De lichte schepen hebben tot taak
kleine doelen, als kazematten, uitkijkposten en mitrailleursnesten
van dichtbij te bestoken. Nu de gehele bombardementsvloot in
actie is, is het of de zee uit al haar golven vuur spuwt en de hel
al haar verschrikkingen heeft losgelaten. Het flitsen van de
vlammen, het gedreun, gedonder, en geknetter is erger dan hon-
derd hevige onweders, gelijktijdig losgebarsten. In plaats van fris-
se zeelucht snuift men scherpe kruitdamp in. En op de kust is 't
een verschrikkelijk vuurwerk. De aarde schijnt er in brand te
staan. De Atlantische Wal wordt onder vuur en staal bedolven.
Zal het helpen? Evert heeft destijds van zijn Duitse instructeurs
verhalen over deze wal gehoord. Onneembaar was hij, zeiden zij.
Zelfs het ontzaglijke Engelse en Amerikaanse scheepsgeschut zou
tegen deze gordel van beton en staal, van kustkanonnen en sol-
daten niets vermogen. Hij heeft aan de Nederlandse kust iets

van de wal gezien: een menigte van zware kazematten, verscho-
len onder het duinzand en dicht bezet met mitrailleurs; zware
geschutsopstellingen, door meters dik beton beschut en met ver-
nuft gecamoufleerd; dichte mijnevelden. In Nederland was
deze kustverdediging formidabel. In Frankrijk moest ze evenwel,
naar de instructeurs vertelden, nog onvergelykelijk veel sterker
zijn en aan de Kanaalkust het allersterkst. En hierop wordt de
aanval nu gericht.

HOOFDSTUK IX

De invasie

Een diffuus licht breekt talmend baan in het oosten; de grijze ochtend van een regendag gaat langzaam open. De zee wordt wijder.

Dit is het ogenblik waarop de landing aanvangt. Uit de bescherming van de oorlogsschepen schuiven landingsvaartuigen naar voren en varen op de witte branding aan, die vóór de kust woelt en raast. Zij naderen het strand.

Het bombardement van de geallieerde vloot en luchtmacht op de Duitse stellingen is vreselijk geweest. Maar thans blijkt dat het niet afdoende was. De Duitse batterijen, die uren zwegen, geven plotseling weer vuur. Hun granaten, in zee inslaande, doen het water als fonteinen bruisen en zij maken treffers. Van de Flores is te zien, hoe een landingsboot plotseling in vlammen staat, hoe een tweede kapseist, een andere als een aangeschoten paard de steven wendt.

Tot dusver leek het of de invasie een toernooi zou worden. Geen U-boot had een aanval gelanceerd; de Duitse luchtmacht liet zich niet zien. De kustverdediging deed weinig tegen de gepantserde oorlogsschepen. Maar thans gaat het heet toe. En naarmate de landingsboten de kust dicht naderen, wordt de regen van kogels en granaten, die op hen neerdaalt, dicht. Lichte snelvuurkanonnen en mitrailleurs mengen zich tussen het zwaar geschut. Het blaft en knettert van de kust. Steeds meer landingsschepen gaan naar de kelder, als fakkels brandend, of drijven stuurloos rond, omdat het varend personeel is doodgeschoten.

Opstomen om de landing te dekken! wordt aan de Flores bevolen. De boot stoomt op. Ze vaart zo dicht naar het strand als haar diepgang gedooft. Over de landingsboten heen vliegen haar granaten naar de heuvels, waarachter de kanonnen van de Duitsers zijn verscholen.

Het heeft geen merkbaar resultaat. De kogelregen blijft even dicht. Ook om de Flores spuiten waterzuilen op.

Van het schip af kan men het verloop van de landing zien. Er mogen twintig, dertig boten zijn verongelukt, de stroom gaat door. Dozijnen boten breken door de branding heen en lopen op

de kust. Uit de op het strand gezette boten springen de soldaten en waden door het water naar de wal. Doch velen vallen vóór ze op het strand zijn. Slechts een armzalig troepje komt aan wal. Hier en ginds een enkeling, die op het strand blijft liggen. Getroffen, of te bang om voort te gaan?

Straks, als de tanks er zijn, zal het beter gaan, gelooft Evert. Er varen tank-landingsboten langs de Flores, doch als ze in de gordel van het geconcentreerde Duitse vuur geraken zinken ze als bakstenen. Toch breken enkele door en laten bij het strand hun kleppen neer. Er rijden een paar tanks de wal op. Maar op het strand blijven ze liggen als vastgelopen schepen. Wrakken van boten en van tanks; soldaten op het strand, òf dood òf uitgeput, of die zich niet verroeren durven vanwege het Duitse vuur: zie-

Ze waden door het water naar de wal.

daar het beeld van de invasie. Het lijkt erop dat de onderneming in de kiem zal smoren.

De Flores spuwt vuur uit alle stukken. Hoog over de kleine kanonneerboot heen slingeren de slagschepen hun geweldige granaten. Geallieerde bommenwerpers gooien hun zwaarste projectielen uit.

Het helpt alles niets. Onverminderd hagelen de Duitse kogels op de landingstroepen. Er wordt op het strand een slachting aangezicht. En voortgang is er niet.

Het geweldige apparaat van Engeland en Amerika stuwt steeds meer troepen naar het strand. Verliezen worden niet geteld, omdat de aanval onder geen beding mag stokken. Kost wat kost *moet* deze invasie slagen.

De zee is vol van landingsboten, die op het strand aanjagen. Maar hoe dichter deze stroom wordt, des te verwoestender werkt het Duitse vuur. Een menigte van wrakken ligt in de branding. En nóg meer verlamde tanks liggen als wrakken op het strand.

Een landingsboot, die net langs de Flores is gestoomd, maakt vreemde capriolen. De schuit ligt dwars in zee en slingert zwaar. De motor draait, maar er zit stuur noch gang in de boot. Het dek staat vol soldaten. Intussen hagelen er granaten op en om de schuit. Ze is klaarblijkelijk het mikpunt van een Duitse batterij. In plaats van vooruit te gaan, zakt de boot af en komt langzaam op de Flores toe geslingerd. Er worden noodseinen gegeven, maar het zijn vreemde seinen. Men zwaait met jassen, in plaats dat de bekende noodvlag wordt vertoond.

De seiner van de Flores vraagt met zijn lamp wat het landingsvaartuig wil. Het enig antwoord is dat er nog verwoeder met jassen wordt gezwaaid. Het Nederlandse marineschip stoomt op en de commandant praat de landingsboot door zijn scheepsroeper. Een verward geschreeuw is het antwoord. Wanneer de Flores een lijntje opgooit, grijpen honderd handen ernaar, maar niemand vangt het. Pas bij de derde worp wordt het touw opgevangen en dan laten de lui ginds de tros nog glijpen vóór hij vastgezet is.

‘Wat voor kakkerlakken zijn het daar,’ gromt Evert, terwijl hij voor de vierde keer een lijn opgooit, dwars over het landingschip, zodat ze hem ginder dus wel moeten grijpen. Nog harder moppert hij, als hij haastig de kurkzak buiten boord moet werken

omdat de kerels ginds, nu ze eindelijk hebben vastgemaakt, zo woest trekken dat de beide schepen elkander veel te hevig zouden zoenen.

Het blijkt dat er op de boot alleen Amerikanen zitten uit het Midden-Westen, die vóór ze naar Engeland overstaken nog nooit de zee hadden gezien en van wie niemand weet wat varen is. De grootste helft is zeeziek. Het Engelse marine-personeel, dat de boot moest overvaren, is van dek geschoten.

'Willen jullie terug?' vraagt de commandant van de Flores.

'Ik wil vooruit,' antwoordt de Amerikaanse kapitein. 'Geef me een paar zeelui, om deze schuit op het strand te zetten.'

'Vrijwilligers voor!' roept de commandant.

Er staat onmiddellijk een rij gereed.

De commandant kiest Evert als een van de eersten uit. 'Jij hebt meer op een kleine schuit te roer gestaan. Stuur jij de boot.' Er stappen nog een paar matrozen van de Flores over. Zij maken handig los en stoten af.

Evert staat aan het roer van de landingsboot. Hij moet even wennen aan het vreemde stuurrad en onderzoeken hoe het met de stroom staat. De vloed trekt krachtig langs de Franse kust en tracht de boot steeds weg te zetten. Best te begrijpen dat een landrot met zo'n dwarse stroom geen raad wist. Een zeeman is er weldra aangewend. Evert stuurt op de branding aan.

In de branding krijgen zij het krap. Het water woelt en bruist en overstelpt de boot. Door stoten op de banken krijgt ze zware schokken. Het roer rukt wild. Maar dit is nog bij lange na het ergste niet. Het Duitse vuur is veel verschrikkelijker dan de zee. Er kletteren kogels tegen de pantserplaten, die de roerganger beschermen. Ze slaan gaten in de boorden en in het dek. Kanonnen en mortieren spuwen granaten. Rondom spuiten fonteinën op. Dit is een hels concert, waarin de branding slechts de tweede viool speelt.

Links en rechts varen landingsboten. Eén staat in brand, een andere zinkt. Evert ziet plotseling vlak naast zijn schip een grauw gezicht met holle ogen. Het is alsof een geest hem aanstaart uit het graf. Onmiddellijk is het weer weg. Maar andere lichamen duiken uit de branding op. Slap slingerende hoofden, dwaas zwaaiende armen en benen. Ze rijzen op uit het water en duiken er in onder. De dood is hier rondom en dreigt uit duizend kroch-

ten. En ginds, voorbij de branding, wordt het nog erger. Hoe dichter aan de wal, hoe heviger het schieten van de Duitsers. Op het strand is het een poel van vuur en sulfer.

Als Evert het roer maar even draait zal de boot onmiddellijk zwenken en loopt ze uit de branding weer terug in zee. Dan raakt ze uit de hel.

Doorzetten! Nooit opgeven! Deze schuit moet naar de wal. De landing moet gelukken. Everts vuisten klemmen om het roer. De spieren van zijn armen staan gespannen. Hij drijft zijn vaartuig door de branding heen.

Evert is met één matroos alleen aan dek. Alle anderen zijn naar beneden, om daar enigszins beschermd te zijn tegen de Duitse projectielen. Hij vaart temidden van fonteinën van ontploffende granaten en tussen wrakken van gezonken landingsboten door. De zee is hier bedekt met lijken.

Opnieuw heeft hij een sterke neiging om het roer te wenden. Als hij terugkeert, brengen de jongens beneden er misschien het leven af, wanneer hij doorvaart jaagt hij hen recht in de dood.

Links en rechts varen echter andere landingsboten. Hoeveel er zinken, er komen er toch altijd door. Daar staan Amerikanen en Engelsen aan het roer. Die houden vol. En zou hij dan versagen? Zou een Nederlander achter staan bij een Tommie of een Yank? Nooit! Voorwaarts!

Er davert een ontploffing op de boot. Een treffer! En een lelijke. Achter dichte rook, die Evert alle uitzicht beneemt, hoort hij gemjammer en gekrijt. De boot trekt vreemd aan het roer.

Wanneer de rook een beetje optrekt, ontdekt Evert een groot gat in het dek en een scheur aan stuurboord in de scheepswand. Het water stroomt naar binnen. De schuit is zinkende.

De kapitein komt boven. 'Is het afgelopen?' vraagt hij.

'Wij varen nog,' geeft Evert antwoord. 'Probeert u of u het gat kunt stoppen. Dekens helpen het best.'

De kapitein verdwijnt en Evert houdt recht op de kust aan. Als het even mogelijk is zal hij de schuit er brengen.

Maar is het mogelijk? De kop zakt dieper en dieper. Hij steekt ternaauwernood een handbreed boven water uit. Wanneer hij nog een palm zakt zal de schuit de grond in gaan.

De kapitein verschijnt weer. 'We hebben het gat gestopt,' zegt hij. 'Zou het gaan, denk je?'

'Jawel, kapitein.'

De Amerikaan kijkt naar de wal. 'Hoe lang nog, denk je?'

De kust is heel dicht bij. 'Nog een kwartier, kapitein.'

De boot zinkt niet dieper. Maar ze licht ook niet. Uiterst moeizaam wringt ze zich door het water, zo langzaam als een slak.

Het kwartier is tweemaal om en nog staan ze niet op het strand.

'Haal je 't?' roept de kapitein uit een luik.

De kop is weer dieper gezakt. De boot lijkt op een zeer vermoeide en zwaar gewonde zwaan, die er na aan toe is de strijd op te geven en de kop onder water te steken.

'Ja, kapitein,' antwoordt Evert echter kort.

Als hij recht toe recht aan kon varen haalde hij het stellig. Maar hij moet nog om een gezonken boot heen koersen en de versper-ring mijden, die de Duitsers vlak voor de kust hebben gelegd en die nu het halftij is tussen wind en water zichtbaar wordt.

Het wordt een moeilijke strijd tegen het Duitse vuur en tegen het water, dat weer met kracht naar binnen dringt, nadat de dekens half uit de scheur geperst zijn. Zou de schuit een paar honderd meter voor het doel nog zinken en zouden dan de mannen daar beneden allemaal moeten verdrinken?

'Here, help mij!' bidt Evert, terwijl hij aanstuurt op een smalle opening tussen het wrak van een gezonken boot en een mijn, die groenig glanst in het grijze water.

Dit is een hachelijke vaart. De stroom, die uitermate fel is voor de kust, zet de boot met kracht dwars uit en in haar halfgezonken toestand is zij zeer onhandelbaar. Als zij nadat het wrak is gepasseerd iets te ver zou afzakken, loopt ze op de mijn en dan vliegt alles in de lucht. Maar er is geen tijd een beter gat te zoeken in de kustversperring.

Evert zet door. De boeg schuurt rakelings langs de mast van de gezonken boot. Nu dreigt de mijn vlakbij. Evert kan hem bijna met de handen raken. Hij geeft tegenroer zo hard hij kan, maar nog drijft de boot af, dichterbij het monster toe. En Evert kan het niet verhelpen. Hij sluit de ogen in afwachting van de explosie.

Wonderlijk. De boot glijdt aan het gevaar voorbij, zeult op het strand aan, stoot op de grond.

De soldaten gaan nu als katten over boord, tot de hals toe door het water wadend, terwijl ze hun geweren hoog boven het hoofd houden.

Aan boord is niets meer te doen. De schuit zit muurvast op het strand. Wie er blijft doet dienst als schietschijf. 'Mogen we mee aan wal?' vraagt Evert aan de Amerikaanse kapitein, mede namens de andere mannen van de Flores.

'Wel ja, kom jullie mee,' antwoordt die.

Als een van de laatsten waadt Evert, het geweer over de schouder, van de landingsboot naar het strand.

Rillend in zijn natte plunje hurkt Evert in een kuil, die door een ander is gegraven, waarschijnlijk door de Amerikaan, die naast hem ligt met een klein rond gaatje in het voorhoofd, waar een weinig bloed uit is gevloeid. Al langer dan een uur ligt hij hier in de kille zeewind, die hem in zijn natte kleren koud maakt als een steen. Hij ligt in deze kuil en zijn makkers zitten links en rechts, in dergelijke kuilen, of schuilen achter stukgeschoten tanks, of zitten naast elkander in een loopgraaf, die ze overhaast gedolven hebben. Allen zien pimpelpaars en grijs van kou, en van de humor en de strijd lust, die er aan boord nog waren, is geen schim meer over.

Zo staat het met de levenden. De doden liggen om hen heen. Op de vloedlijn ligt een dichte rij van lijken. De golven hebben ze aan land gespoeld, en andere golven trekken een aantal weer in zee. Zo'n rollend lijk is miserabel om te zien. Er liggen ook veel lijken op het strand van mannen die gevallen zijn, terwijl ze dekking zochten. Als ze voorover liggen is het zo erg niet. Dan schijnt het dat die mannen slapen of zich dekken voor het vijandelijke vuur. Maar velen liggen op hun rug. Hun trekken zijn vertrokken en hun gebroken ogen staren star omhoog. Tenminste als ze ogen hebben. Rechts van Evert ligt er een wien het hoofd is stukgeschoten: een bloederige massa. En achter zijn kuil ligt een romp, zonder hoofd en zonder benen, waaraan nog één arm hangt. Je moet niet naar deze dingen kijken. Als je het doet moet je braken. De gewonden zijn nog erger. In een kuil een meter of wat verder ligt een jonge man, die straks verschrikkelijk jammerde. Nu kreunt hij zacht. Het is vast erg met hem. Evert heeft naar hem toe willen gaan, maar toen hij zijn hoofd boven de rand van de kuil stak begon onmiddellijk een mitrailleur te tikken en stoof het zand op van de kogels, die er insloegen. Hij heeft het later nog eens geprobeerd. Weer floten hem de kogels om de oren.

Er moet ginds een mitrailleurschutter zitten, die hem in de gaten houdt.

Is dit nu de invasie, de grote koninklijke aanval van de geallieerden op de vesting Europa? Straks op zee leek het koninklijk. De geallieerde armada stoomde onweerstandelijk op. Het bombardement was overweldigend. Van de Flores af zag je de Franse kust in vlammen staan. In die laaiende brand moest alles vernietigd zijn, dacht je. De Atlantische wal was kapot vóór de eerste landingsboot op het strand schoof.

Welk een illusie! Alle heuvels spuwen vuur. Met bommen en granaten overstelpen de Duitsers alles wat aan wal wil komen. En als iemand een kop boven de rand van zijn kuil steekt knetteren mitrailleurs.

De compagnie, die Evert naar de wal gevaren heeft, ligt verstrooid. Geen mens weet waar de commandant zit. Best mogelijk is hij al gesneuveld. Best mogelijk dat zijn lijk bij de vele lijken ligt, die heen en weer rollen op de vloedlijn. Het kan ook zijn dat hij een van de gewonden is, die om water roepen, of kreunen van pijn of schreeuwen met wilde, woeste kreten, omdat ze gek geworden zijn. Evert huivert, van kou en van ontzetting en omdat hij geen uitkomst ziet.

Nieuwe instrumenten mengen zich in het hels concert. Met donker geluid gieren zware granaten vlak over de hoofden van de mannen op het strand. Evert kruipt dieper in zijn kuil en steekt als een bang vogeltje het hoofd tussen de knieën. Maar als hij merkt, waar dit vuur vandaan komt, wordt hij razend. Het komt uit zee. Hun eigen vloot gaat hen beschieten! Zijn ze krankzinnig? Ze weten toch dat zij hier liggen onder zwaar Duits vuur. Of willen ze de kerels hier het genadeschot maar geven, omdat de invasie toch mislukt is?

De bommen treffen niemand op het strand. Vlak over de hoofden van de landingstroepen gieren ze om op de voorste heuvels in te slaan. Dit is precies wat er gebeuren moet. Het zware vuur van de vloot lag iets te ver landinwaarts. Het liet, uit vrees dat anders eigen volk geraakt zou worden, de voorste Duitse stellingen onverlet. Dit nieuwe schip schiet scherper. Het legt zijn vuur vlak vóór de eigen troepen. Over de rand van zijn kuil tuurt Evert naar de heuvel voor hem. Straks stegen daar telkens kleine witte wolkjes op, de kruitdamp van mortieren, die met een krom-

me baan hun bommen naar de troepen op het strand schoten. Nu is die plek gehuld in dichte rook en als deze optrekt, komen de witte wolkjes niet terug. Die Duitse batterij is het zwijgen opgelegd. En hierna krijgt een ander nest de beurt. Ook dat wordt uitgeroeid. De een na de andere Duitse stelling wordt beschoten en grondig wordt met ieder afgerekend. Het schip, dat hun nu hulp biedt, schiet verduiveld goed.

Er komt beweging in de troepen op het strand. Fluitjes snerpen. Commando's klinken. Hier en ginder springen mannen op en rennen voorwaarts naar een andere schuilplaats. Evert kruipt ook uit zijn kuil. Het gaat moeilijk, want zijn leden zijn verstijfd. Maar na drie stappen stroomt zijn bloed weer. Hij voegt zich bij zijn Amerikaanse kameraden achter een kapotgeschoten tank.

'Geweren in orde?' vraagt een onderofficier.

Allen onderzoeken zij hun spuiten, vegen zand weg waar dat nodig is.

'Houdt je klaar, boys!'

Onmiddellijk volgt het aanvalssein.

Het Duitse vuur leeft op onder de stormloop. Fel ricketikken weer de mitrailleurs. Een man vóór Evert zwaait wild met zijn geweer en stort dan neer. Maar de aanval wordt niet onderbroken. In sprongen gaan zij voorwaarts. Zij stormen de heuvels op. Een Duitser laat zijn machinegeweer nog ricketikken als Evert op de rand van het mitrailleursnest staat en grijpt dan naar zijn dolk. Everts handgranaat is echter vlugger.

In een betonnen bunker, waar een Duitse maaltijd nog op tafel staat – zo heeft de invasie hen verrast – monstert de kapitein zijn troep. Bijna de helft ontbreekt. Maar de andere helft is waar ze wezen moet. 'Well done, boys!' prijst de kapitein zijn jongens. 'Ginds komt de compagniescar aan met jullie ransels. Vlug droge kleren aan. En dan weer verder.'

Van de stookplaat waar hij uren achtereen hard heeft gewerkt, duikt Jan Koekman op om aan dek een ogenblik uit te blazen. Het is daar alles rook en smook. De lopen der kanonnen gloeien van het lang en overmatig vuren. 'Hoe staat het aan de wal?' vraagt hij aan Andries.

'Kijk zelf,' zegt de matroos.

Ze liggen dicht bij het strand voor anker. Ze kunnen alles zien. Tanks rollen voorwaarts. Soldaten rennen naar de heuvels. Er komt schot in de aanval.

Eindelijk! Tevergeefs heeft uren lang de vloot getracht de baan te breken voor het leger. Het scheen dat de Duitse stellingen onkwetsbaar waren en dat de invasie in de kiem zou smoren. Maar nu hebben de fobs* de boel voor elkaar. De fob van de Flores heeft zijn vuur prachtig geleid. Het ene Duitse nest na het andere heeft hij verkend en zijn plaats nauwkeurig aan de Flores opgegeven. Het inschieten ging telkens gauw: honderd yards verder, vijftig naar rechts. Als de Flores eenmaal beet had, troffen alle schoten doel. En dan lieten de drie 15 cm kanons van dat doel niets over. Het was alleen oppassen op de eigen troepen. Maar aan de Flores, die bij Catania en bij Salerno op doelen had geschoten geen honderd yard van de eigen troepen af, was dit werk toevertrouwd. Zo is de tegenstand gebroken. De landings-troepen kunnen voorwaarts gaan. Op een heuveltop waait de Amerikaanse vlag. De voorste troepen gaan de eerste kammen over.

Jan slaat Andries op de schouder. 'De boel is in de bus. We winnen, makker!' Andries is nog steeds de scepticus. 'Winnen?' smaalt hij. 'Je maakt je blij met een dooie mus. Wat hebben we al helemaal aan wal? Een paar duizend man en een handvol tanks. Niks te betekenen tegen het Duitse leger.'

'Er gaan veel meer aan wal.'

'Hoe?' vraagt Andries. 'Met die schuitjes soms, die daarginds voor pampus liggen?' Hij wijst naar de kapotgeschoten landingsboten.

* Fobs (Forward observing bombardment) waren officieren die bij gecombineerde operaties van zee-, lucht- en landmacht het vuur van de oorlogsschepen op doelen aan de wal leidden. Ieder schip, dat aan het bombardement deelnam had zijn eigen fob. Deze officier die door enkele mitrailleurschutters werd beschermd, zocht een uitkijkpost in of vóór de voorste linies. Hij had bij zich een uitstekende kijker, een afstandmeter, een kaart met dezelfde indeling in genummerde vakjes als ook de artillerie-officier aan boord er een voor zich had, en een radiotelegrafie-apparaat, waarmee hij voortdurend contact had met zijn schip. De fob gaf aan het schip zijn doel op, corrigeerde de proefschoten en meldde de uitslag van de salvo's.

‘We hebben duizend landingsboten.’

Andries lacht smalend. ‘Laten we er twee duizend hebben. Dan zetten we daar een paar regimenten mee aan wal. Niks waard als de Duitsers hun troepen bij elkander trekken.’

‘We hebben onze vloot,’ werpt Jan tegen. ‘Die heeft hier ook de Duitsers opgeruimd. De vloot helpt onze jongens overal door.’

‘Dacht je?’ spot Andries. ‘Als Europa twintig kilometer diep was, dan zouden we klaar zijn. Zover kan de vloot het leger dekken. Maar ’t zal Hitler een zorg zijn als wij een beetje in de duinen zitten. Nee, makker, we moeten havens hebben. Zonder havens wordt het niks. En we hebben geen havens. Een stuk strand hebben we. Het is niks waard. We zitten mijlen van Cherbourg en Havre.’

Het verwart Jan en zet een domper op zijn vreugde. De invasie kan toch niet ondernomen zijn zonder dat alles overdacht en overwogen is? Maar hij kan niet ontkennen dat Andries gelijk heeft. De zware kanonnen en de Churchilltanks kunnen nooit aan wal gebracht worden aan het strand van Arromanches. Als de geallieerden geen havens hebben kan de invasie nimmer slagen.

Grote stomers varen op de kust aan: koopvaarders en oorlogschepen. De Nederlandse kruiser Sumatra is er ook bij. De Sumatra? Vaart die schuit weer? Was ze dan niet afgetuigd? De Flores heeft geschut van de Sumatra overgekregen, ter vervanging van de oude kanonnen, die bij Catania en Salerno volledig opgeschoten zijn. Ja, de Sumatra is afgetuigd. De oude kruiser ziet er vreemd uit zonder zijn geschut.

Wat moeten die schepen onder de kust? Ze willen ze toch niet laten aanleggen aan de zandige kust en in de wilde branding van de Seinebaai? De schepen moeten er stranden en kapot slaan. Er naderen ook sleepboten met grote caissons achter zich, vierkante kolossen, als waren het delen van een droogdok. Wat moeten die?

De Flores stoomt weg om een nieuwe opdracht te vervullen. Maar na verloop van tijd keert de kanonneerboot terug naar de plaats, waar de grote schepen in de wal gelopen zijn. Met recht: ze liepen in de wal. Sommige liggen dwars in de branding; andere hebben zware slagzij; er zijn verscheidene, wier dekken amper

boven water uit steken. Ook de Sumatra is gezonken. Zijn brug, schoorsteen en commandotoren steken boven het water uit.

Met wijd gesperde ogen zien de jongens van de Flores het toneel aan. Wat voor rampen hebben zich hier afgespeeld! Dit is nog veel verschrikkelijker dan hetgeen zij straks gezien hebben. Toen lagen er wrakken van lichte landingsboten, nu zitten al die grote schepen aan de grond.

Maar het was ook krankzinnig om deze schepen zo dicht bij het strand te wagen. Een doodgewoon matroos kon begrijpen dat dit mis moest lopen. Hoe konden Eisenhower en Montgomery zoiets bevelen? En wat is te verwachten van een leiding, die zo zinloos mensenlevens en materieel verknoeit?

De Flores stoomt, voorzichtig en voortduren peilend, een beetje dicht naar de kluwen van gezonken schepen. En dan verbaast Jan Koekman zich over de drukte, die er bij die wrakken heerst. Er ratelen lieren. Er varen boten weg en toe. Is men nu al begonnen met het bergingswerk? Maar er is op het ogenblik toch warempel dringender werk aan de winkel dan wrakken op te ruimen? Het zijn, merkt Jan, ook helemaal geen bergingsboten, die er heen gaan. Volgeladen transportschepen stomen op en lege komen er vandaan.

'Snap jij wat die boten bij die wrakken moeten?' roept Jan naar Andries, die bij hem aan de reling komt.

Zijn makker lacht hem uit. 'Bij die wrakken? Ze varen naar de haven, vriend.'

'De haven? Je daast, vent.'

'Kijk uit je doppen, makker. Ze hebben daar in een uurtje een haven gemaakt, met kaden en loswallen.'

Jan spert zijn ogen open. Warempel! Het is een haven, gemaakt van aan de grond gezette pontons. Dat waren de kolossen die vanmorgen naar de wal werden gesleept. En de gezonken Sumatra en andere oude schepen liggen in een wijde kring om die pontons heen. Ze vormen de havendam, een dijk die zee en branding breekt, en waarachter de transportschepen in rustig water kunnen lossen. De pontons liggen aan elkaar gerijd en zijn met zware dekken onderling verbonden. Tanks, auto's en kanonnen rijden over de geïmproviseerde kaden naar het strand.

'Dat is sterk,' zegt Jan in oprechte bewondering en hij kijkt toe, hoe de transportschepen in de nieuwe haven aanleggen, hoe uit

hun diepe ruimen de caissons en keukenwagens, de vracht- en ambulanceauto's omhoog gehesen worden en op de kaden neergezet en hoe ze meteen wegrijden naar de wal.

'Prachtig gaat het!' roept Jan uit. 'Nou hebben we Le Havre en Cherbourg niet nodig. Nou komen we door de Atlantische wal heen...'

'Daar *zijn* we al door!' zegt een opgewekte stem achter de twee matrozen.

Jan en Andries kijken om. Het is de commandant, wiens ogen glanzen van voldoening. 'In een paar uur waren we er door,' vertelt hij nader. 'Onze troepen staan in Bayeux.'

'Door de Atlantische wal??' vraagt Andries vol verbazing.

'En die was hier het allersterkst!' roept Jan uit.

'De geallieerde strijdkrachten zijn tóch nog een beetje sterker.'

Jan kan het niet verwerken. De Atlantische wal, de verdedigingsgordel, waaraan de Duitsers vier jaar lang met al hun macht hebben gewerkt, waarvoor alle betonmolens van West-Europa hebben gedraaid en waarvoor tienduizenden Fransen, Belgen, Nederlanders en Noren tot dwangarbeid zijn geprest, de wal, op wiens onneembaarheid Hitler gepocht heeft – door die wal zijn de geallieerden in één stormloop heengebroken.

HOOFDSTUK X

Het geheimzinnige wapen

Na de hete strijd op het strand is Evert spoedig weer teruggekomen op de Flores. De eerste dagen na 6 juni was het druk op de oorlogsvloot. Toen werd de Flores vandaag hier en morgen daarheen gezonden om vuur te geven op punten, die de fob aanwees of die door een Spitfire werden opgegeven. En als een vliegtuig het vuur leidde, leefde de bemanning nog veel meer mee dan anders. Want de fob stuurde zijn radiogrammetjes, die alleen de marconist en de artillerie-officier te zien kregen; de kanonnières richtten de vuurmonden naar de graden, die deze opgaf en het salvo ging af, wanneer hij op zijn pijpje blies. Het resultaat hoorde je later wel eens, als er tijd was om te praten. Maar de piloot deed het per radio-telefoon en de luidsprekers lieten zijn aanwijzingen luid over het schip weerklinken. Dat was: 'Links boven in vakje zoveel staat een 75 mm batterij. Geef eens een schot!' Er volgde een schot. 'Je bent te ver.' klonk het uit de radio. 'Vijftig yards terug.' Een salvo. 'Allright!' vertelde de piloot, 'poeier nou maar raak.' En dan schoot de Flores met zijn volle batterij, net zo lang tot de piloot vertelde dat het nu genoeg was, omdat er van de Duitse batterij geen brokje meer over was. Eens raakte de waarnemer in de Spitfire bijna zijn kalmte kwijt. Hij had een hele pantserafdeling in zijn kijker, die dicht opeengesloten langs een weg reed. Eén schot vroeg hij, nadat hij het doel had opgegeven. Niet meer, opdat ze niets in de gaten kregen. Het eerste schot was goed. 'Ga nou je gang maar!' zei de stem uit de lucht. En daarop schoot de Flores met al zijn stukken zo fel en lang dat de lopen gloeiend werden en de vodden waarmee de kanonnières de nieuwe granaten in de kamers schoven, in brand vlogen. Maar daarna was die pantserafdeling dan ook volledig uit elkaar geslagen. Vijftien centimeter scheepsgeschut heeft een vernietigend effect op tanks en pantserwagens.

Zo hielp de Flores en hielpen al de schepen van de vloot het landingsleger op gelijke wijze als ze het in de eerste vreselijke uren op het strand geholpen hadden, telkens als de geallieerden stuitten op tegenstand van Duitse troepen, die na de verrassende breuk van hun fameuze wal van alle kanten werden opgetrom-

meld om het gat te stoppen. Zelfs vele kilometers landinwaarts werden de Anglo-Amerikaanse legers nog gedekt door de zware scheepskanonnen.

Tegen het einde van juni werd een belangrijk deel van de vloot naar Cherbourg gedirigeerd om bijstand te verlenen bij de grote aanval op die vesting. De Amerikaanse en Engelse slagschepen slingerden hun zwaarste granaten naar de forten en de Flores had, evenals in de nacht van de invasie, kleine doelen voor zijn rekening te nemen.

De oorlogsschepen liepen voor Cherbourg grotere risico's, want de forten schoten fel terug. De slagschepen hadden daar de minste last van, omdat zij zwaar gepantserd waren en uit het zicht der forten bleven, maar de lichtere schepen moesten naderbij komen voor het beschieten van kazematten, batterijen en commandoposten en lagen daarbij dikwijls onder zwaar vuur.

Eens had de Flores opdracht twee kazematten te vernielen. Reeds toen ze opstoomde, ging de Duitse kustartillerie haar bestoken. De granaten vielen voor de boeg en achter het hek. Op topsnelheid voer de boot zigzaggend heen en weer, om het Duitse vuur te ontlopen, en voor de artilleristen van de Flores was het uitermate moeilijk om tijdens deze snelle en gedurig wisselende vaart hun kleine doelen goed te raken. Dicht bij de kust kreeg men het hard te verduren. Een zware granaat kwam vlak naast het schip terecht. De luchtdruk deed het schip een zware schuiver maken. Een paar matrozen sloegen tegen het dek en een mitrailleurschutter tuimelde uit zijn zitplaats naar beneden. De man had een gebroken been. Even later barstte een schrootkartets boven de Flores en regenden de brokken op het schip. Een officier op de brug kreeg een scherf in de schouder; een matroos een treffer in de rug. Een bootsman werd de voet verbrijzeld. De ziekenboeg kreeg drukte. Vlak daarop sloeg een voltreffer een gat in het dek, vernielde het volksverblijf en maakte zeven doden. En toch volbracht het schip zijn opdracht. De kazematten zwen gen nadat de Flores ze bepoierd had.

Jan en Evert vonden, toen ze uit het vuur waren dat ze er vies van gelust hadden, maar de oude rotten van de Flores vertelden, dat ze er in Italië vaak net zo erg of nog benauwder tussen gezeten hadden als deze keer. Het was daar veel harder vechten geweest dan voor Normandië en vooral bij Catanië hadden ze lelijk last

gehad van de Duitse luchtmacht. Ze moesten daar de stellingen bombarderen op de helling van de Etna. De Messerschmidts en Stuka's, wier nadering je anders altijd prachtig op de radar kon waarnemen, kwamen hier plotseling achter de berg vandaan. Daardoor kon je ze niet registreren op het radar-apparaat en natuurlijk ook niet zien. Zo zaten ze boven op je eer je ze had ontdekt. Ook de Duitse artillerie, die in alle mogelijke kloven en nissen van de berg bijna onvindbaar en best gedekt stond opgesteld, maakte het de Flores en haar zusterschip de Soemba, danig lastig. De commandant was er van de brug geslagen en het schip zwaar toegetakeld. Maar het hield zee en bij Salerno, waar de troepen aan wal een poosje lelijk in de kneep gezeten hadden, was de Flores weer present. De bemanning is trots op de twee sterren op oranje-lint, die zij met die campagnes heeft verdiend. En deze operaties voor de Franse kust brengen er de derde ster bij.

Na de val van Cherbourg heeft de marine niet veel meer te doen. Een andere haven wordt voorshands niet aangevallen en de strijd in Normandië heeft zich allengs te ver van de kust verwijderd dan dat de lichte schepen nog kunnen ingrijpen. Alleen de slagschepen laten soms hun bulderend geluid nog horen om steun te geven aan de Engelsen en Canadezen in de buurt van Caen. De lichte schepen dienen nu uitsluitend voor de beveiliging van de transportvloot, die staag doorgaat met het aanvoeren van voorraden en troepen naar de kunstmatige havens in Normandië.

Die beveiliging is echter nauwelijks nodig. Het Duitse luchtwapen wordt door de geallieerde luchtmacht gemakkelijk in bedwang gehouden en de Duitse marine haalt bijzonder weinig uit. In de eerste donkere nachten na de invasie zijn enkele divisies snelboten tussen de geallieerde schepen opgedoken en hebben daar wat schade aangericht. Meer dan muskietensteken zijn dit echter niet geweest. Zodra de geallieerde oorlogsschepen hun zoeklichten lieten spelen, gingen de Duitsers er onder een hagel van granaten als de wind vandoor. Sinds de nachten lichter zijn geworden en de patrouilledienst bij de Seine-monding zeer verscherpt is, hebben de snelboten nauwelijks een nieuwe aanval durven ondernemen. De grote Duitse oorlogsschepen, die in het begin van de oorlog herhaaldelijk stoute raids hebben onderno-

men, schuilen, sinds de Bismarck ten onder is gegaan, ergens in de Noorse fjorden. En van de U-boten merkt men niets.

Eens waren die de schrik van de zeeën en de roem van de Duitse vloot. Maar nadat zij in de nacht van 5 op 6 juni hun grote kans hebben verspeeld, doordat de Duitse inlichtingendienst volkomen faalde, hebben ze slechts een enkele schuchtere poging gedaan om de transportvloot aan te vallen, en daarbij zijn ze ongenadig afgestraft.

Vannmiddag heeft Evert een Duits radio-station aangedraaid. Dat måg op de Flores. Toen Andries het voor 't eerst in Everts bijzijn deed en het toestel hard had aangezet, terwijl patrijspoorten en deuren openstonden, had Evert hem verschrikt gewaarschuwd: 'Kerel, pas op. Iedereen kan het horen!' Maar Andries had schaterend gelachen: 'We zitten hier niet onder de Nazi's, hoor. Bij de Koninklijke Marine mag je luisteren naar wat je wilt.'

Met dat al wordt er hoogst zelden naar Duitse uitzendingen geluisterd. De Jantjes zijn niet gediend van het gezwets uit Goebels' leugenfabriek. Bij de Duitse marine werd veel meer naar de streng verboden Engelse radio geluisterd dan op de geallieerde vloot naar de toegestane Duitse.

Vanmiddag evenwel, toen Evert alleen was in het verblijf, waarin het radiotoestel stond en hij voor het ogenblik geen raad wist met zijn tijd, heeft hij Bremen aangezet en naar een nieuwsuitzending geluisterd. Daarin is gesproken over de nieuwe Duitse wapens, de V I en over andere, die nog zullen volgen. Het volgend wapen zal een wapen van onze marine zijn, beweerde de stem uit Bremen. Het zal een revolutie brengen in de zeeoorlog. Onzichtbaar en onhoorbaar zullen onze strijdmiddelen de vijandelijke vloten besluipen en dood en verderf aanrichten. Duitsland heeft met het toepassen van dit nieuwe wapen met opzet lang gewacht. Het wilde het niet gebruiken vóór de invasie was begonnen. Nu, nu Engeland en Amerika hun troepen op het vasteland hebben staan en voor hun aanvoeren meer dan ooit afhankelijk zijn van de verbindingen overzee, nu zal het nieuwe wapen worden aangewend. En nu zal weldra blijken, dat de invasie de strop is, waaraan John Bull en Uncle Sam aanstonds samen zullen bengelen... Evert heeft gelachen om het gezwets. De Atlantische wal is bezweken. De V I haalt veel te weinig uit. Goebbels heeft een

nieuw zoethoudertje nodig voor zijn Duitsers, die steeds duidelijker beseffen dat zij de oorlog gaan verliezen.

Het is een fraaie zomernacht. De sterren twinkelen en de maan hangt als een overrijpe appel aan de hemel. Zilverige glansen vlieten over het kalme water van de Seinebaai, waarop de Flores zachtjes deint. Evert staat op wacht. Een kalme wacht is het en hij staart dromerig over het water. Onder de maan liggen de scherpe silhouetten van verscheidene oorlogsschepen. Bij de kust zijn de gedempte lichten van de nieuwe havens, waar ook deze nacht de drukte heerst, die daar bij licht en duister onafgebroken voortduurt. Lieren snorren, takels piepen, winches knarsen. En altijd door is er het zoemen, ronken, stampen van velerlei motoren. Sinds de invasie is het aan de eertijds stille kust van de Seinebaai zo druk als in de grootste wereldhavens.

Leunend tegen een kanon denkt Evert aan de bluf van Bremen over nieuwe wapens en hij lacht spottend. Hier ligt nu de geallieerde vloot, rustig voor anker; een menigte van oorlogsschepen en een massa koopvaarders, die op hun beurt van lossen wachten. Voor schepen, die onzichtbaar en onhoorbaar konden naderen, is dit een zeldzaam jachtterrein. Maar ze zijn niet gekomen en ze komen niet, ze komen nooit. Het is gezwets van Goebbels. Alleen gezwets? Van de V I heeft hij eerst ook gedacht dat het humbug was, maar later heeft hij de uitwerking gezien. Op het alleronverwachts slaan de bommen in. De aanvallen zijn niet zo zwaar als in '40-'41, maar ze zijn menigvuldiger en onverwachter. Er gaat geen luchtalarm aan vooraf. Plotseling ligt een huis in puin, of een kerk, of een school... Het is verwoesting in de blinde, een oorlog tegen vrouwen en kinderen. Steeds meer vliegende bommen vallen op Londen, terwijl afweer nauwelijks mogelijk is. Het was toch niet ten enenmale loos alarm en gezwets van de V I. En nu komt het nieuwe wapen van de Duitse marine.

Evert schudt de gedachten van zich af. Als je des nachts alleen op wacht staat ga je piekeren. Wat voor wapen zouden de Duitsers kunnen maken, dat iets vermag tegen de geweldige geallieerde vloot? Hij gaat een deuntje fluiten...

Een doffe dreun scheurt door de stilte. Een waterzuil rijst op. Witte stoom schiet uit een monitor omhoog, die breekt en zinkt.

Een tweede ontploffing, ver van 't vorig schip verwijderd, volgt. Evert ziet een kruiser branden.

De rust op zee is plotseling verbroken. Aan alle kanten knetteren mitrailleurs. Jagers rennen heen en weer. Dieptebommen exploderen met geweld. Op de Flores zijn alle hens aan dek. Van de vijand is echter niets te horen of te zien.

Na een derde zware ontploffing zinkt opnieuw een schip.

De herinnering aan het radionieuws van hedenmiddag brandt in Everts brein. Hij lacht niet meer. Dit is het nieuwe wapen, onhoorbaar en onzichtbaar, maar verschrikkelijk in zijn werking. Drie schepen zijn in enkele minuten in de lucht gevlogen en hoeveel zullen er nog volgen? Wanneer zal op de Flores een ontploffing dreunen en zal het schip met alles wat er op en in is in de lucht geslingerd worden? Zittend achter een mitrailleur speurt hij het zeevlak af. Er moet toch iets te zien zijn van de aanvallers. Als het een duikboot is, moet een periscoop of schuimbaan hem verraden. Nergens kan hij echter enig doel ontdekken.

Opeens laat Evert zijn mitrailleur knetteren. Hij heeft iets waargenomen op het vlakke water. Was het een periscoop, de gladde romp van een torpedo, of was het slechts een ader van de stroom, een lichtspiegeling, een schuimvlek soms? Hij weet het niet. Maar hij schiet. Hij laat de kogels hagelen.

Er klettert iets als brekend glas en er springt iets uit het water op, dat dadelijk weer onderduikt.

'Vast vuren,' beveelt de commandant.

De Flores vaart toe op de plaats, waar het vreemde voorwerp zichtbaar was. Er drijft iets tussen wind en water.

Een sloep wordt gestreken. Men slaat een strop om het vreemde voorwerp. Het schijnt een torpedo. Maar bij het opvijzelen blijkt het een duikbootje te zijn, onnozel klein, met een torentje van glas, dat nu gebroken is door Everts schieten. In dat miniatuurtorentje zit een man. Hij heeft een klem aan de neus, bevestigd aan een fles met zuurstof, een apparaat, zoals bij de Nederlandse marine ook gebruikt wordt als de matrozen moeten duiken. Het water, dat zijn stukgeschoten koepeltje gevuld heeft, heeft hem geen kwaad gedaan maar zijn voorhoofd vertoont een kleine kogelwond; hij is dood. Hij wordt nadat het glas nog verder stukgeslagen is, uit zijn stoel gelicht en aan boord gedragen.

De bootsman in de sloep wil het duikbootje laten glippen, nu de

man er uit is. Maar de commandant komt tussenbeiden. 'Houdt vast en hijst op!' beveelt hij. 'Daar hebben wij het nieuwste Duitse wapen!'

Als het bootje op dek ligt, verdringen allen zich om het te zien. De glazen kap bevat een complete stuurinrichting. Zittend in het torentje kan één man de roeren en de motor bedienen. De ruimte was, vóór Everts mitrailleur de glazen kap kapot schoot, hermetisch dicht. Het zuurstofapparaat moest de bestuurder lucht verschaffen.

De matrozen praten over het nauwe hokje, waarin de Duitser heeft gezeten; ze vinden het een hondebaan om in zo'n doodkistje het zeegat uitgestuurd te worden. De officieren zoeken echter naar het geheim van het nieuwe wapen. Een bemande torpedo, waarbij de bestuurder met het projectiel de lucht in vliegt, is het niet, want er is geen explosieve lading in. En evenmin is de torpedo uit een lanceerbuis weggeschoten. Het vaartuigje heeft geen lanceerbuis; het is daar trouwens veel te klein voor. Maar hoe schiet het scheepje dan? De commandant onderzoekt de handles. De ene is om de elektromotor aan te zetten, te regelen en te stoppen. Verschillende andere zijn voor de navigatie. Maar er zijn enkele handles, waarvan hij de betekenis niet thuis kan brengen. Hij beweegt ze heen en weer, en ontdekt tenslotte dat ze corresponderen op een paar haken onder aan het vaartuigje. Dan heeft de commandant het door. Onder dit duikbootje heeft een projectiel gezeten, dat de man in het glazen kastje kon lanceren. Je kunt haast zeggen dat de ene torpedo de andere droeg en weg schoot. Daar heb je het geheim van het nieuwe wapen.

'Een gevaarlijk ding!' zeggen de matrozen tot elkaar. Drie schepen zijn in een ommezien door deze lilliputters in de grond geboord.

'Een vinding, die de Engelse admiraliteit heeft afgekeurd,' zegt de commandant van de Flores tot zijn officieren.

Evert hoort het. Dan zijn de Duitsers verstandiger geweest dan de Engelsen dat zij dit wapen wel ontwikkeld hebben, meent hij. 'Ziet u er wat in?' vraagt een van hen aan de commandant.

'Niet veel,' antwoordt die.

'Niet veel? Er zijn drie schepen mee getorpedeerd en hoeveel zullen er nog volgen?' De chef van de machinekamer spreekt net als de matrozen straks.

'En daar ligt het nieuwe wapen nu,' zegt de commandant rustig, 'op zijn eerste reis verongelukt.'

'Dit,' werpt de officier-machinist tegen, 'dit ene exemplaar. Wie weet hoeveel er om ons heen krioelen? Wie weet hoeveel er in gindse havens liggen?' Hij wijst naar de Franse kust.

De commandant laat zich geen schrik aanjagen. 'Bij de eerste verrassing heeft het wat kunnen uitwerken,' antwoordt hij. 'Nu wij weten, waar wij mee bestookt worden, zullen we natuurlijk tegenmaatregelen nemen.'

Als de dag aanlicht, doen de mijnenvegers hun dagelijkse trek. Elke morgen zoeken zij om mijnen, die mogelijk door Duitse vliegtuigen zijn neergelaten of door onderzeeërs uitgezet. Zij halen zelden iets op, omdat er bijna nimmer mijnen zijn gelegd, maar zij trekken trouw hun baantje, want het 'safety first' wordt bij de Engelse marine ook in oorlogstijd betracht. En deze keer krijgen zij beet, ook al zijn 't geen mijnen, die ze opvissen. Drie duikbootjes van hetzelfde type als er een aan boord van de Flores is gehesen, worden opgehaald. Alleen is hier de glazen kap nog heel en ligt er in elk van de stuurkastjes een ingedoken man met het zuurstofapparaat nog voor het gezicht. Op de mijnenvegers worden de glazen kappen losgeschroefd. Twee man weet men nog bij te brengen. De derde is overleden. De bootjes zijn onbeschadigd. Hun zinken was niet te wijten aan het afweervuur van de geallieerde vloot. Zij zijn gezonken omdat hun motor uitgewerkt was vóór ze hun haven weer hadden bereikt. Als de Engelse mijnenvegers hen niet hadden opgevist zou de kleine stuurkast met de glazen kap de doodkist ook van de andere bestuurders zijn geweest.

'In de V I hebben de Duitsers een slecht surrogaat voor hun verloren luchtvloot,' hoort Evert de commandant tot zijn officieren zeggen. 'Dit is een even slecht surrogaat voor hun verloren onderzeebotenvloot. Alleen bij een haven kunnen ze er mee opereren en hoe dan nog? Als wij I.e Havre hebben, doen zij ons niets meer met dit speelgoed.'

Evert wil zich graag laten opmonteren, maar de commandant spreekt hem nu toch te luchtig. De V I is inderdaad een surrogaat, dat bij de oude Duitse luchtmacht niet kan halen, maar het doet kwaad genoeg. Zo kunnen ook deze dwergen veel last bezorgen aan de vloot.

HOOFDSTUK XI

In Oranjehaven

Hooggezeten, bovenin een autobus met een verdieping, rijden Evert en Jan door de straten van Londen. De Flores ligt in het dok om gerepareerd te worden van deuken en blutsen, opgelopen bij het vechten in het Kanaal en zij hebben een paar dagen vrij. Ze liggen dicht bij Londen en nu willen ze de stad eens zien, die in '40-'41 zo zwaar gebombardeerd is door de Duitsers en waar thans de raketbommen over worden uitgestrooid. Ze willen ook eens in Oranjehaven kijken, het huis der Engelandvaarders in de Engelse hoofdstad.

Londen is geen ruïne. De stad is te geweldig om vernield te worden. Maar zwaar gehavend is ze wel. Overal gapen gaten in de huizenrijen. Er zijn pleinen, waar je helemaal geen plein verwachten zou en waar ook nooit een plein bedoeld geweest is. Grote gebouwen staan soms eenzaam midden in een vlakte; straten breken plotseling af in ijle open ruimten. Zo zijn gehele brokken weggeslagen uit de stad. De wijken, die in '40-'41 zwaar geteisterd zijn, zijn oude wonden, van bloed en vuil gezuiverd en door de tijd gedeeltelijk geheeld. Gebouwen, die niet al te zwaar geschonden waren, zijn hersteld; wat onherstelbaar was, is opgeruimd en op de open vlakten, die daardoor zijn ontstaan, groeit nu gras of graan temidden van de wereldstad.

De verse wonden zijn geslagen door de V I's. Ze zijn minder groot en diep dan die van de Blitz, toen duizenden bommen in enkele uren tijds op Londen vielen. Er liggen geen nieuwe wijken in puin, maar wel vele gebouwen. Van deze huizen staan soms de muren nog overeind, dakloos, met gapende kozijnen en resten van halfverbrand en half verregend huisraad. En rondom zo'n vernield gebouw zijn overal de dakpannen afgerukt.

Tijdens de rit loeien de sirenes. Luchtgevaar! De bus rijdt echter door. De wandelaars op straat doen er niet anders om. Londen trekt zich van luchtgevaar niets aan.

Opeens een zwaar geknetter in de lucht. De jongens kijken naar boven; ze zien een vliegtuig boven de stad. Het type is hun onbekend; er komt rook uit de staart.

'V I,' licht een Engelsman naast Jan en Evert de Nederlanders

in. Meteen kijkt hij weer in de krant, die hij bij het instappen heeft gekocht. Het frontnieuws boeit hem meer dan de raketbom.

Evert en Jan zien het gevleugeld projectiel in de verte naar beneden duiken. Na een moment weerklinkt een zware knal. De vliegende bom is ontploft.

De man met de krant kijkt even op, maar leest meteen weer onverstoorbaar door. Anderen onderbreken ternauwernood hun praatje. De ontploffing geeft niet de minste consternatie in de bus.

'Ijskoud zijn ze hier,' zegt Evert tegen Jan.

Een man recht tegenover hen knipoogt. 'Je wordt ijskoud als je de hele oorlog in Londen hebt gezeten.'

Zij zijn verrast. Hollands in een Londense bus.

De man lacht om hun verwonderde gezichten. 'Ja, ja, een Nederlander, al kunnen jullie het aan mijn hoed niet zien, zoals ik het zie aan jullie mutsen. Maar zo'n ontmoeting is niet vreemd, hoor. Londen zit vol Nederlanders.'

Een grote grijze wolk stijgt op boven de stad. Gele vlammen lekken er doorheen. Brandspuiten rennen luid bellend door de straten in de richting van de brand.

De jongens stappen uit en de Nederlander, die hen heeft aangesproken, eveneens. 'Hier langs,' wijst hij een nauwe straat, 'dan zijn we er zo.'

Een groot kantoorgebouw is door de V I getroffen. De vlammen slaan uit alle bovenramen. Het dak brandt als een fakkel. De brandweer belegert het gebouw als was het een fort, maar zij wacht nog met spuiten omdat een menigte van mannen en meisjes, allen met de platte helm van de luchtbescherming op het hoofd, druk in de weer zijn met het naar buiten dragen van boeken en papieren. Het gaat alles rustig en ordelijk toe. Niemand is uit het lood geslagen. Toch is deze klap van de V I hard aangekomen. Niet alleen dat het gebouw er aan gaat, er zijn ook slachtoffers. Er gaan baren langs Jan en Evert. Daar liggen meisjes op: haar voeten steken onder lakens uit. Van onder die lakens hoor je soms een zacht gekreun en vaak ook niets. Rode Kruis-auto's rijden de doden en gewonden weg.

'Ik was hier tijdens de Blitz in '40-'41,' zegt de Nederlander. 'Bij wat er toen gebeurde is dit kinderspel. Hele wijken stonden tege-

lijk in brand. Hele straten waren na een bombardement verdwenen. Meer dan duizend doden vaak... De Engelsen bleven er onbewogen bij. Alsof het zo hoorde gingen ze elke avond naar de underground om daar als haringen in een ton te slapen in kille en tochtige tunnels. Soms konden ze de volgende dag de straat niet vinden, waarin ze hadden gewoond en was van hun huis niets meer over dan wat puin. Ze klaagden niet; ze kwamen niet in opstand. Ze werden er slechts harder tegen in. Na een zwaar bombardement was er altijd een grotere toeloop van vrijwilligers voor het leger en de vloot... Het Engelse volk is taaier dan het onze.'

'Meent u?' vraagt Jan.

'Wij gaven ons over toen Rotterdam gebombardeerd werd,' antwoordt de man, die het blijkbaar slecht kan zetten dat het Nederlandse leger zo gauw de wapens neergelegd heeft.

'Dat was toen,' zegt Jan. 'In '40. Toen waren de mensen bang. De oorlog kwam zo onverwacht. We waren niets gewend. Maar nu! Hoe erger de Nazi's ons onderdrukken, hoe dwarser het volk wordt. Hoe meer er van de ondergrondse neergeschoten worden, hoe meer er mee doen aan het verzet.'

De koudbloedigheid van de Engelsen is toch wel groot. Er suist een andere V I over hun hoofden en in de verte daverd een tweede explosie. Het vileyne van dit nieuwe wapen is dat het elk ogenblik van dag of nacht verschijnen kan en dat je er geen gis op hebt waar het neer zal storten. De Duitse piloten trokken er zich ook niet veel van aan of hun bommen terecht kwamen in een volkswijk of op een wapenfabriek. Maar bij dit domme wapen kun je er volstrekt niets van zeggen.

Het laatste deel van hun tocht naar Oranjestad maken Evert en Jan te voet. Het leven in de stad gaat ondanks luchtgevaar en oorlog zijn normale gang. Veel vrouwen wandelen op straat, zo rustig of ze de ontploffing niet hoorden en of er geen V I bestaat. De winkels zien er fleuriger en vooral gevulder uit dan in Nederland, waar alles leeg is. Er wandelen ook een massa militairen. Zoveel soldaten zijn er in Londen dat men zich afvraagt of het wel waar is dat de laatste weken miljoenen over het Kanaal gestoken zijn. Er snorren veel auto's langs de straten en geen heeft een puist in de nek of een doodkist op de rug, want alles rijdt hier op benzine en dus zijn generators of reservoirs

voor samengeperst gas, waar men zich in Nederland mee moet behelpen, in Engeland niet nodig.

In een drukke straat van Londen waait een grote Nederlandse vlag. De driekleur is Jan en Evert de laatste tijd niet vreemd. Op de Flores wordt iedere morgen het rood-wit-blauw gehesen en op zee zien ze de Nederlandse vlag veel. Maar aan de wal is alles Engels en Amerikaans. Hier in het hart van Londen is de driekleur een verrassing en verkwikking. En in Oranjestad is het of zij plotseling in Holland zijn.

Er hangen grote portretten van de Koningin, Prinses Juliana en Prins Bernhard aan de wand. Verscheidene foto's zijn er van de prinsesjes. De zaal is met oranje versierd en de geur van oliebolletjes komt de jongens bij het binnenstappen tegemoet; rondom is druk gepraat in het Nederlands. Volk van allerhande slag houdt zich in Oranjestad op. Er zijn veel militairen, zowel van de brigade Prinses Irene als van marine en luchtmacht. De piloten dragen de uniform van de R.A.F. en de soldaten die van het Engelse leger, maar allen hebben op de bovenmouw de oranjeleeuw, die hen als Nederlanders kenmerkt. Naast eenvoudige soldaten en matrozen zijn er ook officieren en dezelfde mengeling als bij de militairen is er bij de burgers. Eenvoudige kerels zijn er met grof gezicht en ruwe handen, zeker arbeiders in de wapenfabrieken, doch ook journalisten verbonden aan de B.B.C. en aan Vrij Nederland, en ambtenaren die op ministeries werken, en zeer veel zeelui van de koopvaardij. Er zijn ook vrouwen: meisjes, werkzaam op kantoren, vrouwelijke chauffeurs en conducteurs en veel verpleegsters van het Rode Kruis. Hoe verscheiden ook van rang of stand en van ontwikkeling, het zijn allen Nederlanders en daardoor voelen zij zich in de vreemde aan elkaar verbonden. In het bezet gebied wordt de band van het Nederlanderschap ook sterk gevoeld, weten Jan en Evert. De rangen en de richtingen, die daar vóór '40 dikwijls al te scherpe scheiding maakten, worden thans overheerst door het besef dat men als Nederlanders één is. Doch bij de ballingen trekt de band van het bloed nog sterker. Zoals men voor de oorlog op een buitenlandse reis blij was een landsman te ontmoeten en des te blijder, naarmate men verder van het vaderland verwijderd was, zo zijn de Nederlanders, nu zij het vaderland onmogelijk bereiken kunnen, blij elkaar te hebben. En er is nog meer. De mannen en

vrouwen, die in Oranjehaven samenkomen, worden gedreven door hetzelfde ideaal. Zij hebben de vaste wil te strijden voor de vrijheid van hun vaderland. Daarvoor zijn de Engelandvaarders over de Noordzee gekomen, Duitse snelboten en kustbatterijen trotserend, nadat ze de Duitse geheime politie te slim af waren geweest. In sleepboten, visserspinken en plezierjachten, soms in roeiboortjes, weinig meer dan kano's, zijn velen overgestoken. Anderen hebben gezworven door België en Frankrijk om via Spanje en Portugal te ontkomen. Uit Zweden kwamen velen, nadat ze als verstekelingen of als matroos van Delfzijl naar de Oostzee gevaren waren. Er zijn ontvluchten uit Duitse krijgsgesvangenschap, die van Stanislaw over de Karpaten zijn getrokken en door de Balkan zijn gezworven om Turkije te bereiken. Ieder heeft een ander avontuur gehad, maar allen hadden zij dezelfde drijfveer: zelf vrij te komen van het Nazi-juk en hun volk daarvan vrij te maken.

Een meisje komt op Jan en Evert toe. Ze draagt de uniform van het Rode Kruis. 'Ken ik jou niet?' vraagt ze aan Evert.

Hij staart haar aan. Zij is hem vreemd en hoe zou een meisje in Engeland hem kunnen kennen?

'Ben jij niet Evert Gnodde van Urk?'

'Ja,' antwoordt hij bedremmeld en verrast. 'Ja, maar...'

'Ken je mij dan niet meer?'

Hij zoekt tevergeefs naar een bekende trek. Dit vlotte meisje dat zich zo gemakkelijk beweegt, is toch geen Urkerin?

'Lies Folkertsma,' zegt zij.

Nu herkent Evert haar. 'Nee maar, Lies! We hebben op school in één klas gezeten.'

'Juist,' beaamt Lies. 'En wij hebben samen verstoppertje gespeeld in die heerlijke gangetjes van Urk. En ik heb Alie Romkes later wel van huis gehaald en aan haar moeder gevraagd of zij met mij mocht wandelen, terwijl jij in het naaste straatje stond te wachten om met haar om Top te kuieren. Hoe gaat het met haar?'

'Patent,' kan Evert zeggen, 'tenminste vier weken geleden nog. Van die tijd was de laatste Rode Kruisbrief, die ik van haar heb gekregen.'

'Aha, wisselen jullie zulke brieven met elkaar. Nog niet verloofd?' Zij heeft zijn lege ringvinger gezien.

'Als ik terugkeer in vrij Nederland vieren we dubbel feest. De bevrijding en onze verloving. Kom jij ook op de fuif?'

'Voor mij is 't feest driedubbel. Ook nog de thuiskomst in 't vaderland, nadat ik zó lang weg geweest ben.'

'Hoe kom je hier eigenlijk?' informeert Evert. 'Ben je ook naar Engeland gevaren?'

Zij knikt en hij kijkt haar bewonderend aan. 'Te deksel, halen meisjes die kunstjes ook al uit?'

Ze lacht olijk. 'Ik kwam van de andere kant,' zegt zij.

'Uit Indië?'

'Uit Kaapstad.'

'Uit Kaapstad?' verbaast Evert zich.

Zij lacht weer. Ja, dacht je dat de Engelandvaarders alleen over de Noordzee gekomen waren? Er zijn hier Nederlanders uit de hele wereld. Zie je die daar, in die blauwe uniform? Hij was bij de Bataafse in Perzië. Nu is hij officier bij de R.A.F. En die infanterist daarginds? Een boer uit Argentinië. Uit de Verenigde Staten en uit Canada zijn er hier verscheidene en uit Oost-Indië, Suriname en Curaçao natuurlijk ook.'

Evert ziet tussen de blanke en blonde Nederlanders verschillende donkere en bruine typen, halfbloeden uit de Oost en Ambonezen. Men merkt hier dat het Koninkrijk der Nederlanden groter is dan het grondgebied aan de Noordzee. Men kan hier zien dat ook in bruine boezems harten kloppen voor de Koningin. Maar hij weet nog niet hoe Lies Folkertsma in Kaapstad is verzeild. Hij vraagt er naar.

'Als je vader opzichter bij havenwerken is, behoor je tot een vliegende familie,' antwoordt zij. Toen onze Urker tijd voorbij was, nadat de Zuiderzeewerken daar klaar waren, hebben we in Indië gewoond, in Soerabaja, waar een nieuwe oorlogshaven werd gegraven. We waren er net op tijd vandaan, voordat de Jappen kwamen. Daarna had vader werk in Kaapstad en vandaar ben ik hierheen gekomen om verpleegster te worden bij het Nederlandse Rode Kruis.'

Een korte heer loopt door de zaal. Hij maakt aan verschillende tafeltjes een praatje. Bij het meisje en de beide jongens blijft hij staan. Hij ziet de lintjes op Jan en Everts baadjes.

'Ei, ei, het Bronzen Kruis. Hoe hebben jullie dat verdiend?'

'Zomaar gekregen,' antwoordt Evert.

Doch daarmee neemt de kleine heer met de grote snorren geen genoegen. 'Zomaar verleent de Koningin het Bronzen Kruis nooit. Wat is er gezegd, toen jullie dat lintje kregen?'

'We hadden een Duits schuitje hier gebracht.'

De lange snorren gaan op en neer en de buik van de kleine man komt naar voren.

'Hé, zijn jullie die knapen, die 'm dat geleverd hebben? Een Duitse konvooier binnengebracht met bemanning en al. Kranig werk! Jullie hebben dubbel en dwars je lintje verdiend.'

De jongens kleuren bij die lof, terwijl Lies eerst verwonderd en daarna bewonderend naar hen kijkt.

'Wie is dat toch?' vraagt Evert aan haar, als de kleine heer verder wandelt om bij een volgend tafeltje een praatje aan te knopen. Hij meent dat de man hem niet helemaal vreemd is. Heeft hij hem eer gezien? Zag hij soms ergens zijn portret? En heeft hij die eigenaardige hoge en krakende stem met het Friese accent niet eer gehoord?

'Het is de minister-president,' licht Lies in.

En dan kleuren de jongens nog meer. Zo'n pluim van de minister-president, da's helemaal om van je stuk te raken.

'Hoge pieten komen hier,' zegt Jan, terwijl hij het zweet van zijn voorhoofd wist.

Hoe hoog de personages in Oranjarahaven mogen wezen en van hoe onderscheiden oorden van de wereld zij ook mogen komen, het doet aan de gezelligheid geen schade. Lies vraagt over Urk en Evert vertelt. Zij verhaalt van Indië in de dagen vóór de overweldiging door Japan en van Zuid-Afrika in oorlogstijd. Ze wisselen hun oorlogsavonturen uit. Het gesprek wordt soms afgebroken door vaderlands gezang dat, aan één tafeltje aangeheven, door allen overgenomen en daverend gezongen wordt. Er wordt chocola en thee gedronken en men smult in Engelse biscuits en Hollandse oliebolletjes. Na een lied gonst dadelijk weer het geanimeerd gesprek.

Opeens gaan vele mensen staan; het eerst bij de ingang van de zaal, doch anderen volgen snel hun voorbeeld. Het wordt stil in de zaal. En daarna zingt men het Wilhelmus.

Evert en Jan, aan wie het gezicht op de ingang door palmen is benomen, zingen strak in de houding mee, zonder te weten wat er aan de hand is. Maar dan ziet Evert door de palmen heen een

glimp van een vrouw, die bij de ingang stilstaat. Hij krijgt een schok, want nu vermoedt hij iets en als het volkslied uitgezongen is, wordt zijn vermoeden zekerheid. Koningin Wilhelmina schrijdt door het midden van de zaal, neigend naar links en rechts.

Evert houdt de adem in. Het is jaren geleden dat hij de Koningin gezien heeft. Hij was toen nog een kleine jongen. Met vader en moeder was hij op een boot vol Urkers naar Amsterdam gereisd bij gelegenheid van een Koninginnefeest. Een statige dame heeft hij toen gezien in een witte mantel, met een hoed met grote struisveren, die vriendelijk knikte naar de Urker groep. Thans is de Koningin in 't zwart. Haar haar is zilvergrijs geworden, haar trekken veel verouderd; van moeite en lijden spreekt haar gegroefd gelaat. Maar er ligt ook een grote, zachte vriendelijkheid op uitgespreid.

Het is stil in de zaal als de Koningin er door wandelt. Niemand beweegt zich. Doch als de koningin is gaan zitten vóór in de zaal, zingen allen het zesde couplet van het Wilhelmus: Mijn schild en mijn betrouwen...

Ontroerend is dit zingen hier. Vooral het slot van het vers. De tyrannie, waarvan het Wilhelmus spreekt, doorwondt elks hart en zij allen bidden God of Hij die wil verdrijven. Everts stem smooert. In Jan z'n ogen is een vreemde glinstering. Lies gebruikt haar zakdoek.

Gerbrandy spreekt. Hij betuigt de onwankelbare trouw van al de Nederlanders, hier aanwezig, aan het Koningshuis en aan het Vaderland, voor welks bevrijding zij voornemens zijn te strijden, als het moet tot in de dood.

Zulke woorden heeft Evert meer gehoord. Ze worden dikwijls losweg uitgesproken en onnadenkend toegejuicht. In vreedestijd is het gemakkelijk van trouw tot in de dood te spreken. Thans echter zijn de woorden zwaar geladen. Het is oorlog. Een harde strijd voor de bevrijding van het vaderland staat vlak voor de deur en allen hier hebben zich verbonden aan die strijd actief deel te nemen; velen zijn nu reeds bijna dagelijks in het vuur.

Daardoor is het gejuich dat op 's ministers rede volgt geen loos geroep. Er ligt ziel en leven in. Everts stem slaat er bij over, Jan zwaait zijn armen boven het hoofd.

De Koningin is gemeenzaam met de Engelandvaarders. Zij wan-

delt, evenals de minister straks gedaan heeft, door de zaal van groep naar groep en spreekt met iedereen. Zij komt ook bij het tafeltje van de jongelui.

'Al lang hier?' vraagt de Koningin aan Jan.

'Omtrent een half jaar, Majesteit.'

'En hoe was het thuis?'

Jan denkt dat de Koningin op Holland doelt. 'Het is daarginds ons oude, goede land niet meer,' zegt hij.

'Dat zal het weer worden,' zegt de Koningin. 'Als het vaderland bevrijd is, wordt het ginds weer goed. Dat duurt niet lang meer, zullen we hopen... Maar ik bedoelde hoe het bij jou thuis ging, bij je vader en moeder. Leven je ouders nog?'

'Ja, Majesteit.'

'En zijn ze gezond? Geen armoede thuis? Is je vader niet naar Duitsland?'

'Dat doet hij nooit,' schiet Jan fel uit. 'Nooit zal hij voor de Nazi's werken.'

'Een ferme vader heb jij,' glimlacht de Koningin. 'En hij heeft een ferme zoon. Met zulke mannen als je vader en jij wordt het nieuwe Nederland straks opgebouwd. We zullen hopen dat je ouders en jij elkander spoedig in het vrije vaderland ontmoeten mogen. God zegene je.'

Tijdens de rondgang van de Koningin gaat het onderling gesprek aan de andere tafeltjes voort. Zo wil de Koningin het. Men moet haar beschouwen als een bezoeker onder de bezoekers, een Engelandvaarster onder de anderen. Maar het praten is toch minder luid. Eerbied en schroom zijn overal, zolang de Koningin zich ophoudt in Oranjestad.

Jan Koekman blijft opmerkelijk stil, nadat de Koningin met hem gesproken heeft. Hij is nog afgetrokken, als zij het gebouw verlaten heeft en het gesprek alom weer gonst en er gul gelachen wordt. Terwijl Evert en Lies druk praten, zit hij er afwezig bij. 'Schort er wat aan?' vraagt Evert, wie het zwijgen van zijn vriend tenslotte treft.

Hij wil het ontkennen en zoekt een uitvlucht, maar Lies lacht: 'Ik geloof, dat hij nog vol is van de Koningin.'

En dan geeft Jan het toe. 'Ja,' zegt hij, 't is de Koningin. Je weet het, ze hadden bij mij thuis niet veel op met het Oranjestad. Mijn vader vond het apekool, dat de mensen zo hoog liepen met

een vrouw als duizend andere. Ik heb de laatste tijd ook nog wel eens gemeend, dat er wat overdrevens zat in jullie geestdrift voor de Koningin. Nu heb ik het anders ondervonden. Je wordt warm van binnen als de Koningin er is. Bij het zingen van het Wilhelmus kreeg ik een brok in mijn keel en bij het 'Leve de Koningin!' kon ik mijn ogen niet drooghouden. Maar het allermooiste vond ik, toen zij met ons praatte, dat zij vroeg naar thuis, naar m'n vader en m'n moeder. Een Koningin is zij, een echte Koningin. Maar zij is meer. Zij is ook een Moeder, een lieve Moeder.'

Evert en Lies hebben er geen woorden op. Ze kunnen slechts instemmend knikken. Zoals Jan het zegt, voelen zij het ook. De tegenstelling met vroeger is bij hen alleen niet zo scherp, omdat zij in liefde voor het Oranjehuis zijn opgevoed. Maar ook zij voelen zich thans inniger dan ooit verbonden aan de Koningin. Toen zij in glorie en weelde leefde, was de afstand soms wat groot. Nu zij een ballinge is, verdreven uit haar land, eenzaam in Londen, gescheiden zelfs van de prinsessen, nu de zorg voor haar verdrukte volk en voor haar strijdende soldaten en matrozen op haar gelaat getekend staat en zich aan haar stille waardigheid diep medelijden paart, nu is zij Koningin, zeer zeker, de majesteit straalt onverminderd uit haar wezen, maar is zij tevens een lieve Moeder voor haar volk en meer dan ooit één met dat volk.

Een officier gaat spreken. Hij heeft het over een luchtlandingsleger, dat in wording is. Het zal worden samengesteld uit de reeds bestaande Engelse en Amerikaanse luchtlandingsdivisies, ook Polen komen er bij. En er is plaats voor een bepaald aantal Nederlandse vrijwilligers. De beste soldaten en matrozen kunnen in het keurkorps worden opgenomen.

Onder het spreken van de officier stoot Jan Evert aan. 'Doen?' vragen zijn ogen.

Evert haalt de schouders op. Hij is zeeman en voelt zich nergens beter thuis dan op een schuit. Met Jan is het anders. Die wordt nog altijd wit om de neus als het schip wat heftig slingert. Wat dat aangaat was hij dankbaar toen hij op de Flores kwam, omdat die vaster lag dan de watervlooiën van de M.T.B.-dienst. Maar hier heeft hij weer tegen op de eentonige konvooidienst en op het op de uitkijk liggen, zonder dat er uitzicht is op actie. In

dit laatste is Evert het met z'n makker eens. Na Normandië en Cherbourg is het werk weer saai geworden. Evert heeft echter weinig lust om de marine, waarnaar hij zo lang gepopeld heeft, thans weer te verlaten.

De officier gaat verder. Er is een bijzondere drangreden voor Nederlanders om zich te melden bij het luchtlandingsleger, want het is niet onmogelijk dat dit vliegend leger een grote rol zal spelen bij de bevrijding van het vaderland. De Duitsers hebben inder tijd Nederland met parachutisten overvallen. Het zou kunnen zijn, dat de geallieerden Holland door de lucht bevrijdden. Zij willen graag een aantal Nederlanders bij de paratroepen, om tolk- en ordonnansendiensten te kunnen doen.

Opnieuw stoot Jan zijn vriend aan. 'Wat zeg je d'r nu van?' vragen zijn ogen. En Evert is thans niet zo koel als straks. Hij is naar Engeland gegaan om mee te helpen aan de bevrijding van het vaderland. Wanneer het nu op Holland aangaat, wil hij daar graag bij zijn.

'Maar de vloot doet ook mee,' zegt hij tegen Jan. 't Gaat bij ons land natuurlijk net als in Normandië. De luchttroepen achter de duinen en de schepen er voor. En ik weet nog niet wie dan het beste werk doet.'

Jan houdt evenwel taai vast aan zijn idee. 'Laten we in elk geval eens met die officier gaan praten,' zegt hij.

Ze gaan naar voren, Jan gretig, Evert half onwillig.

'Weet u het zeker dat de para's naar Nederland gaan?' vraagt Jan.

'Eisenhower en Montgomery hebben me hun geheimen niet verteld,' glimlacht de officier. 'Ik grond mijn veronderstelling op mijn overtuiging dat luchtlandingstroepen nergens beter tot hun recht komen dan in ons waterrijke vaderland.'

'De marine doet natuurlijk ook mee,' verwacht Evert.

'Misschien...' aarzelt de officier. 'Misschien. Het is ook mogelijk dat eerst Frankrijk en België bevrijd worden en Nederland daarna van het zuiden uit. Waarschijnlijk zal geen nieuwe landingsoperatie worden ondernomen als het niet hoog nodig is. Wie een werkzaam aandeel in de bevrijding hebben wil, zal bij de parachutisten betere kansen hebben dan op de vloot.'

Jan is al lang gewonnen. Hij wil graag bij de luchttroepen.

'Jô, laten we het doen,' pleit hij bij Evert.

Die weifelt. Hij denkt aan de tijd toen hij nog op de botter voer in 't eerste oorlogsjaar. Toen hoorde hij de Engelse bommenwerpers boven zijn hoofd ronken en verlangde hij er naar te mogen vechten in zo'n vliegtuig. Nu heeft hij de kans. Wel niet als piloot maar toch met een vliegtuig. Maar nu is hij bij de marine en het water is zijn element.

'Wij komen natuurlijk niet in aanmerking,' poogt hij Jan af te houden. 'Uitgelezen kerels zijn nodig voor dit keurkorps.'

Ja,' spreekt de officier, die het gehoord heeft, mee. 'We moeten kerels hebben met durf en initiatief, die op hun eentje kunnen vechten als het nodig is. Kerels, die het nooit opgeven, al vechten ze ook dagen achtereen, omsingeld door de vijand.'

'Zulke helden zijn wij niet,' zegt Evert, menend dat hij nu met ere vrij is.

'Zulke kerels zijn jullie juist,' verklaart de officier, wijzend op het Bronzen Kruis op hun borst. Hij maakt zich al gereed hen in te schrijven.

Jan zegt zijn naam en dan geeft Evert zich ook op. Hij is nu over zijn aarzeling heen.

Underground en trein brengen Jan en Evert naar de havenstad terug. Op de werf is alles 'black out', maar achter zorgvuldig afgedekte ramen snorren de draaibanken en sissen de lasapparaten. In de late avond wordt er op de werf nog druk gewerkt.

Bij flauw licht moeten Jan en Evert hun weg zoeken tussen hoge gebouwen en stapels ijzer en enkele malen moeten schildwachten hun de weg wijzen, eer zij de Flores vinden.

Dan liggen ze echter spoedig op één oor.

Evert kan de slaap niet vatten. Hij is nu weer in twijfel of hij wel goed gehandeld heeft door zich op te geven voor de para's. Hij gaat dit schip verlaten. Landkrab wordt hij. Zal hij dat kunnen, hij, die van zijn twaalfde jaar af altijd gevaren heeft? Zijn onderduikerstijd viel hem lang, omdat hij niet op zee was. Op 't wachtschip was hij ongedurig, omdat hij aan wal moest blijven. In de weken vóór de invasie was hij mopperig, omdat de Flores nooit het zeegat uitging. En nu geeft hij het varen er vrijwillig aan... Hij gooit zich op zijn andere zijde met zo'n vaart, dat hij bijna uit zijn slingerende hangmat rolt. Wat haalt hij zich voor muizenissen in het hoofd? Hij is aan het luchtlandingsleger niet getrouwd. Straks vaart hij weer op zee. Het ging er vandaag al-

leen om dat hij kiezen moest tussen wachtdienst op de Flores, saai en eentonig en opwindende avonturen bij het luchtlandingsleger. Stilzitten of aanpakken. Van verre toekijken dat anderen Nederland bevrijden of zelf aan die bevrijding meedoen. Hij heeft de goede keus gedaan en zal er geen rouw over hebben.

HOOFDSTUK XII

Bij de Rode Duivels

Jan en Evert hebben hun marineblauw geruild voor de rode baret van de Britse paratroepen. Naar die baret en naar de felheid, waarmee ze in Afrika en in Italië gevochten hebben, heten deze troepen Rode Duivels.

Bij de Duitsers hebben de twee vrienden een harde opleiding gehad en bij de Nederlandse marine zijn ze allesbehalve met fluwelen handschoenen aangepakt. Maar van de keursoldaten bij dit corps wordt nog veel meer gevergd. In gloeiende zomerhitte moeten zij door doornig struikgewas en mul zand rennen en door sloten waden, al reikt het water hen ook tot de hals en zakken ze tot aan hun kuiten in de slik. En zelfs een diepe stroom kan de parachutisten niet tegenhouden. Als zij niet verder kunnen waden, zwemmen ze. In stikdonker worden zij diep in een bos alleen gelaten en ze moeten maar zien er uit te komen met behulp van een kaart, een zakkompas en een zaklantaarn met blauw licht. Bij oefeningen van deze laatste soort heeft Evert op bijna al zijn makkers een streep voor. Een zeeman is gewoon op een kompas te koersen. Maar hij ervaart dat het op zee gemakkelijker is koers te houden dan in een bos, waar je telkens over stronken struikelt of vast loopt in dicht, doornig struikgewas.

De Rode Duivels moeten van zessen klaar zijn en vertrouwd met alle wapens. De jongens leren een handmitrailleur hanteren en worden geoefend in vechten op het mes. Evert, die aan boord reeds achter licht geschut gezeten heeft, is snel vertrouwd met de mortieren, die door de lucht worden meegevoerd. Jans technisch hart gaat open als hij een jeep mag rijden of in een lichte tank kruipen, want zelfs auto's en pantserwagens voert het luchtlandingsleger in zweefvliegtuigen mee en iedere soldaat moet meester zijn op alle wapens, bij de paratroepen in gebruik.

Op Aldershot wordt de werkelijkheid van de oorlog dicht benaderd. Er wordt bij de oefeningen met scherp geschoten uit mitrailleurs en uit geschut. De duikbommenwerpers, die met daverend geweld op oprukkende parachutisten neerstorten, laten explosieve bommen vallen. Granaten uit mortieren ontploffen bij hun linies. Oefeningen, waarbij zo druk met vuur gespeeld

wordt, lopen zelden zonder ongelukken af. Maar het geallieerd opperbevel acht dit risico geringer dan dat de soldaten, als zij in de werkelijke oorlog komen, het hoofd verliezen zouden door kanonnenkoorts.

Na de voorbereidende oefeningen op de grond komt het ogenblik waarop de parachutisten de lucht ingaan om zich te oefenen in het springen uit het vliegtuig. Dit wordt, behalve zijn eerste lichtsprong, ook Everts eerste luchtreis, maar hij ziet niets van de heuvels met de bossen en de weiden diep beneden zich, noch van de rivier die zich blank kronkelt tussen blauw en groen, noch van de heide, die paars begint te bloeien.

Hij is bang voor de sprong, die hij zal moeten maken, de val in duizelende diepte, die daarop volgen zal. Een prop zit in zijn keel en een band knelt om zijn maag. Hij scheldt zichzelf uit om zijn angst. Hij was toch nooit bang. Bij storm op de botter niet, bij het avontuur in de gevangenis niet, ook niet bij de oversteek met het Duitse schip. En evenmin tijdens de hete gevechten op de 66, of onder het vijandelijk vuur in de Seinebaai en voor Cherbourg. Nu is hij wel bang. Nu breekt het koude zweet hem uit. Hij wou dat hij nooit in het vliegtuig was gestapt, dat hij zich nooit voor deze dienst had opgegeven. Straks loopt hij weg. Dienstweigering of deserteren is beter dan dit ondergaan. Maar hij is ingestapt. De sergeant hoefde niet eens te bevelen. Zoals een schaap stom naar de slachtbank gaat, zo is hij op deze slachtbank toegelopen. Maar hij springt straks niet. Hij doet het niet. Hij stort zichzelf niet in het verderf. Hij blijft zitten op zijn stoel en als men hem er af wil slepen zal hij slaan en trappen.

Evert probeert zijn vrees weg te redeneren. Hij heeft de parachute op de rug en de draad die straks het valscherf moet doen ontplooiën, in de hand. Als hij springt, gaat de parachute vanzelf en juist op tijd open. Gevaar dat het valscherf aan het vliegtuig haken blijft, bestaat niet. Je valt een poosje, je krijgt een schok op het ogenblik dat het valscherf zich ontplooit en daarna zweef je als een vogel, heeft de instructeur gezegd. Hij heeft ook duizend maal gezien, dat het zo ging. Het ergste wat de parachutespringers overkwam was een geschramde arm of een verstuit beent, wanneer hun sprong heel ongelukkig was geweest. En ze zeiden allemaal dat 't niets was. Zo praat Evert tegen zichzelf. Doch zijn angst wordt er geen kruimel kleiner

door. Straks moet hij opstaan en springen in een diepte, waarvan hij de bodem niet kan zien. Hij ziet voor zich het gezicht van Allan Johnston, de Engelse vlieger, die boven het IJselmeer verongelukte, die zij uit de cockpit van zijn vliegtuig hebben gehaald. Hij dacht dat Allan wel weer beter worden zou. Maar een stroom bloed gulpte uit zijn mond en vóór de botter hem in de haven had gebracht, was hij dood.

Toen was Allan gevallen. En straks valt hij. Iedere minuut, elke seconde brengt hem dichterbij het ogenblik, waarop hij springen moet. De sergeant geeft straks een wenk. Dan wordt het luik in de vloer van het vliegtuig weggeschoven en zie je recht in de verschrikkelijke diepte, waarin je moet springen. Dan moet je hurken voor dat gat en op een sein je laten vallen. Dood!

Het merendeel van de parachutisten heeft al vaak gesprongen. Zij vinden zo'n oefening gewoon. Maar Evert loopt de ene koude rilling na de andere langs de rug. Hij doet het niet. Hij pleegt geen zelfmoord.

De sergeant staat op. Het luik open, beduidt hij. Vier mannen slobberen de halve bodem van de kist op zij. Van zijn plaats ziet Evert door het gat de diepte gapen. Dat gat jaagt hem angst aan en trekt hem tegelijkertijd. Hij wil er niet heen en toch wordt hij er heen gezogen. Het zweet parelt op zijn voorhoofd en tegelijk rilt hij van kou.

Zijn makker tikt hem op de schouder. 'Aanhaken!'

Evert weet best wat hij doen moet. De lijn, die aan zijn parachute zit, bevestigen aan de rail, die langs de zoldering van het vliegtuig loopt. Als hij straks springt zullen de dunne touwtjes, waarmee die lijn aan de parachute verbonden is breken, en dan zal het valschermscherm zich juist op tijd ontplooien. Niet te vroeg, opdat het scherm niet aan het vliegtuig haken blijft en ook niet te laat. Maar hoe goed hij weet hoe hij moet handelen, hij doet het niet. Hij kan het niet. Zijn leden zijn verlamd.

Zijn vriend helpt hem. Hij maakt de lijn voor Evert vast.

Een rood lichtje flitst af en aan.

Nog één minuut, betekent dat.

Vier man zitten bij de opening, gereed te springen. De sergeant wenkt de anderen om achter deze vier te hurken. Evert staat ook op.

Zijn vaste plan om het niet te doen ten spijt schuifelt hij mee in

de rij. Wezenloos. Zijn angst is niet verminderd, zijn tanden klapperen, het gezicht van de dode Engelse piloot kan hij niet kwijt. Toch schuifelt hij verder, zoals een schaap achter andere schapen op de slachtbank aan loopt, waar de slager klaar staat met 't scherpe mes.

Het rode licht wordt groen.

'Go!' roept een makker en springt. Hij is nergens meer te zien.

'Go!' roept een tweede en verdwijnt.

De derde en vierde volgen.

Evert wil niet, durft niet, doet het niet.

Hij klemt zich krampachtig vast aan een beugel in de vloer van het vliegtuig.

Een hand klopt kameraadschappelijk op zijn schouder. Het is de sergeant. Hij is niet jong meer, zijn haar grijst. 'Houd je maar taai, my boy,' zegt hij vaderlijk. 'Het valt heus mee. Je parachute zit stevig op je rug, je haak zit vast, je zweeft zo dadelijk als een wolkje in de lucht.'

Het bemoedigt Evert geen zier. Zijn gelaat is koud; er is geen bloed meer in zijn wangen en lippen; hoorbaar klapperen zijn tanden. Hij beweegt zichzelf niet, hij wordt bewogen door een vreemde macht. Die trekt hem naar het gat. Als hij vlak aan de rand is, weet hij opeens niet meer of de statische lijn wel goed vast zit. Hij wil zich omkeren...

Maar reeds is hij gevallen. De felle luchtstroom, die onder langs het vliegtuig waait, heeft hem er uit gerukt. Hij tuimelt met een gil. Het vliegtuig is onmiddellijk ver weg, de aarde diep beneden. Sneller valt hij. Hij sluit de ogen. Dit is het einde...

Boven hem een ruisend geluid: hij ziet de zijden parachute zich ontplooiën. Doch hij valt door. Steeds sneller. De parachute werkt niet! Hij valt te pletter...

Opeens een schok. Zijn borst wordt ineengedrukt. Een felle pijn vlijmt onder zijn oksels. Hij slikt benauwd. Dit vallen is verschrikkelijk. Doch de schok is dadelijk over en de benauwdheid en pijn duren slechts een ogenblik. Hij zweeft rustig. Hij kijkt om zich heen. Links en rechts van hem, boven en beneden drijven andere parachutes. Hij zweeft tussen de wolken; door een gat ziet hij groene en blauwe en bruine vlekken. Is dat de aarde? De wolken drijven uit elkaar. Zijn dat de bossen en weiden en de heide? En dat kronkelende witte daar, is dat de rivier?

Zijn vrees is plotseling weg. Hij voelt niet eens een duizeling zoals hem wel eens heeft bevangen, wanneer hij in het topje van de mast zat en naar beneden keek. Dit zweven in de lucht, in de frisse koelte, die op deze hoogte heerst, is aangenaam. De bossen en de weiden groeien, de rivier wordt breder; een zwarte vis glijdt over het water; het moet een stoomboot zijn. En ginds ziet hij een blokkendoos. Dat is een stad. Als donkere vlekjes liggen boerderijen midden in de weiden. Kleine stipjes groeien aan tot koeien en paarden. En eindelijk kan hij op het bruin en paars van de heide ook figuren onderscheiden, tanks en kanonnen in de vage schutkleur waarin ze zijn geverfd, soldaten in khaki en in groen.

Hoe kon hij straks zo angstig zijn? Het is zoals de instructeur gezegd heeft: de parachutist zweeft als een vogel. Veel prettiger dan het vliegen in een vliegtuig, dat je doof maakt met zijn daverende motoren, is dit kalme zweven. In plaats van vrees heeft Evert nu een gevoel als van triumpf. Ver boven het nietig aards gewemel, zegt een psalm. Daar is hij nu.

Beneden zich ziet Evert parachutes op de grond. Zij liggen overzigtig als grote parapluïes, die neergelegd zijn om te drogen. En nu beklemt hem toch weer de vrees. De aarde komt thans zeer snel op hem toe. De harde heigrond dreigt. Hij neemt de valhouding aan, die hem geleerd is. Daar is hij op de grond. De schok valt mee. Het is als een sprong van een scheepsboord op de wal. Even duikt hij in elkaar, dan veert hij op en staat recht op zijn benen. Onmiddellijk gespt hij, naar het voorschrift, zijn valscherms los, om zich te reppen naar de vlag, die een van de eerste springers bij zich had en die hij nu laat wapperen, ten teken dat het daar verzamelen is.

'Hoe is het jou bevallen?' vraagt Evert aan Jan na afloop van de oefening.

'Reusachtig!' bluft Jan.

'Zat je helemaal niet in de kneep?'

'Nou niet meer.'

'En in 't eerst, vóór het springen?'

'O man,' bekent Jan, 'ik trilde als een juffershondje.'

Het blijkt dat beiden in de piepzak zaten.

Als ze voor de tweede maal een sprong uit het vliegtuig moeten maken, zijn ze opnieuw beklemd, ofschoon lang niet zo erg als

de eerste keer. Na vijf of zes keer oefenen springen ze even rustig uit het vliegtuig als hun makkers.

Die makkers zijn Engelsen. Ze zijn bij een Engelse compagnie ingedeeld. Het geeft hun de gelegenheid om het steenkolen-Engels, dat zij in de maanden sinds zij overstaken hebben leren spreken, te verbeteren tot een behoorlijke omgangstaal. Het maakt ook dat zij hun bondgenoten beter leren kennen. Frisse, sportieve, dappere kerels. Zij knipperen niet met de ogen als zij bij de voortgezette oefeningen moeten springen onder het gedaver van geschut en terwijl de kogels om hun oren fluiten. Ze klagen niet als ze een vol etmaal in de weer moeten zijn, lopend en rennend, ploeterend door moerassen, dringend door doornhagen, zodat hun lijf vol schrammen raakt, hun kleren aan flarden gaan en de modder op hun lichaam korst. Zij kankeren niet als de keukenwagen uitblijft en zij een volle dag moeten teren op een blikje noodrantsoen. Alleen zijn ze een tikje hooghartig en er diep van overtuigd dat er geen volk ter wereld is, zo krachtig, moedig en beleidvol als de Engelsen. En in de gesprekken met Jan en Evert laten zij zich soms een beetje geringschattend uit over Nederlanders, ook over Nederlanders in de oorlog, omdat het leger zich zo spoedig overgaf en omdat in Indië even haastig werd gekapituleerd.

Evert bijt zich op de lippen als de Engelsen zo praten. Hij weet dat in mei '40 niet de beste bladzijde in de Nederlandse geschiedenis geschreven is. Hij herinnert zich hoe razend hijzelf was, toen hij het bericht van de overgave hoorde en hij wil tegen zijn Engelse vrienden niet klagen dat hun hulp is uitgebleven, want hij weet dat Nederland niet minder dan Engeland in gebreke is gebleven om zich voor te bereiden op een Duitse aanval. Maar als men ook over de verdediging van Nederlands-Indië geringschattend spreekt, stuift hij op: 'Wie heeft bij Singapore de spits afgebeten? Onze vliegers, omdat jullie luchtmacht er niet was! Wie heeft de Japanse vloot opgehouden en gehinderd toen ze naar het zuiden drong? Onze marine! Wie heeft zich opgeofferd in de Javazee? Onze vloot! Wij moesten het tenslotte opgeven, zoals jullie het ook opgeven moesten in Hongkong, in Singapore, in Birma. Maar door ons vechten is zoveel tijd gewonnen dat Australië behouden is gebleven.'

En dan steekt de Engelsman, die wat van Holland zei, Evert

ruiterlijk de hand toe. 'You are a jolly good fellow*', zegt hij. 'Jullie marine en je luchtmacht hebben best gevochten en voor jullie verzet in het bezet gebied heb ik respect.'

Natuurlijk zijn al hun nieuwe makkers Jan en Evert vreemd. In 't begin hebben ze moeite de Engelse namen te onthouden.

Op een dag stelt zich een Johnston aan hen voor, William Johnston.

'Hè,' zegt Evert. 'Die naam heb ik meer gehoord.'

'Allicht,' meent de ander. 'Hij is net zo algemeen in Engeland als Jansen bij jullie.'

'Ik heb een piloot gekend, die Johnston heette. Kan dat familie van je zijn?'

'Neen,' zegt de ander. 'Ik heb geen familie, die piloot is.' Hij wil over wat anders beginnen.

Maar Evert laat het onderwerp niet los. 'Je lijkt op hem,' zegt hij. 'Jullie hebben hetzelfde hoge voorhoofd en dezelfde rechte neus. Ik geloof ook dat je dezelfde ogen hebt, al heb ik die van die andere Johnston slechts even open gezien, voordat hij overleed.'

'Mijn oudste broer is bij de R.A.F. geweest,' zegt William Johnston. 'Maar die kun je niet ontmoet hebben. Hij is al jaren dood.'

'Hoe lang?' vraagt Evert.

'Sinds '40. Gevallen op een vlucht naar Duitsland.'

'Was het in de zomer?' vorst Evert verder.

'Ja.'

'Heette hij Allan?'

'Weet je iets van hem?' vraagt William gretig.

Evert haalt zijn portefeuille voor de dag, zoekt tussen brieven, haalt er tenslotte een foto uit, gevlekt door het water. 'Kijk,' zegt hij.

'Mijn broer,' roept William uit.

'Hebben jullie geen bericht gekregen?'

'Een Rode Kruisbrief uit Holland. Een visser had hem gevonden. Hij was begraven te...' Hij herinnert zich de naam niet dadelijk.

'Op Urk,' vult Evert aan. 'Die visser was mijn vader. Ik was aan boord.' Hij vertelt hoe het die nacht is toegegaan.

'Je moest eens met mij mee naar huis gaan,' stelt William voor.

* Je bent een beste kerel.

'Mijn ouders zullen dit graag willen horen.'

Dat weekend gaat Evert met William mee. In een buitenwijk van een fabrieksstad staat het met klimop begroeid huis, dat Evert op een van de foto's, die hij in de portefeuille van de piloot vond, reeds heeft gezien. Hij herkent ook de ouders van Johnston van de kiekjes. Zij zijn heel hartelijk tegen hem.

Evert vertelt hoe hij het vliegtuig heeft zien vallen in het IJsselmeer en hoe zijn vader, z'n broer en hij Allan als enig overlevende uit de cockpit hebben gehaald. Ze waren aanstonds naar Urk gevaren om doktershulp te halen, maar voor ze in de haven waren, was het einde plotseling gekomen. 'Voordat hij stierf, wou hij nog met mij spreken,' zegt Evert, 'maar ik kon hem niet verstaan. Toen heeft hij gezongen, met een gebroken stem. Ik kende de wijs en ik zong zachtjes met hem mee in 't Hollands. Nearer my God to Thee, zong hij.'

'Heeft mijn jongen dat gezongen?' vraagt Allans moeder diep bewogen.

'Het was het laatste,' antwoordt Evert. 'Hij is vredig heengegaan. Hij was bereid.'

Boven de open haard tikt een klok; onder een boiler suist een kleine gasvlam; door de open tuindeuren dringt het ritselen van populieren in de kamer door. In de kamer is het stil na Everts woorden. De moeder pinkt een traan weg.

'Je schreef dat hij op Urk begraven is,' zegt Allans vader na een pauze.

Evert zoekt in zijn portefeuille naar een foto en laat die zien.

Het is een graf met bloemen. Op een grote steen, tussen woorden die voor hen onleesbaar zijn, staat de naam van Allan Johnston. De foto gaat van hand tot hand. Allans vader staart er lang op. 'Wie heeft daarvoor gezorgd?' vraagt hij tenslotte, doelend op de grafsteen.

'Wij allen. Het hele dorp nam deel aan zijn begrafenis. Er waren honderden op het kerkhof. De dominee bad het 'Onze Vader' in het Engels.'

Er is opnieuw een lange stilte.

'Hoe kwamen jullie er toe om dat te doen?' vraagt Johnston dan. 'Die eer, die zorg. Allan was voor jullie toch een vreemde?' 'Hij was een bondgenoot,' zegt Evert.

Deze zondag gaat Evert met de Johnstons naar de kerk. In het

portaal is een grote marmeren plaat in de muur gemetseld. Een lange rij van namen is daarin gebeiteld. Een van de bovenste is Allan Johnston. Gevallen voor het vaderland, staat er boven.

Die dodenlijst maakt Evert stil. Engeland heeft geen bezetting te verduren. De Engelsen gaan niet in concentratiekampen of gevangenissen; zij worden niet in slavernij gevoerd en er worden hier geen burgers als honden in de straten neergeschoten. Maar velen vallen in de oorlog. De Johnstons verloren hun oudste zoon; er is haast geen familie, die niet is getroffen. Aan jonge levens offert Engeland meer dan Nederland. Bij de aanvang van de dienst leest de dominee nieuwe namen af van leden der gemeente, die in de strijd gevallen zijn. In zijn gebed gedenkt hij het leed van de families.

De predikant bepaalt zich echter niet tot rouwbeklag. Hij laat uitkomen dat deze jonge mannen vielen voor de vrijheid en grootheid van Old England en voor de vrijheid van Europa in de strijd tegen het Germaanse heidendom. Voor het Christelijk geloof en voor de nationale vrijheid zijn geen offers, hoe zwaar ook, te groot.

'...Here God, geef Gij ons volk de kracht om gewillig al dit leed te dragen en de strijd voort te zetten tot het zegevierend einde. Zegen onze wapenen. Schenk de overwinning aan ons en onze bondgenoten, opdat er vrijheid zij en recht...'

Everts hart wordt warm onder dit gebed. Hij is hier in een vreemd land en hij hoort een vreemde taal. Maar van de preekstoel klinkt een geluid als thuis. In Nederlandse kerken worden de dingen wat meer versluierd gezegd, de feiten niet zo bij de naam genoemd, omdat het mogelijk is dat daar verraders in de kerk zijn en omdat de geheime politie er aanstonds klaar staat een dominee te grijpen. Maar de geest in Engeland en Nederland is eender. Dezelfde stalen toon klinkt door de rouw om lieve doden heen. Zo zwaar kan het leed niet drukken of aan de bede om leniging van nood paart zich het gebed om moed en kracht, om vol te houden in de strijd. Geen vrede wordt begeerd, indien hij niet brengt vrijheid en gerechtigheid. In deze oorlog kent het christendom geen aarzeling en geen geschipper en is het zichzelf gelijk in alle geallieerde landen. De dominee op deze kansel spreekt in een andere taal hetzelfde uit als dominee Van Velden in de Meer.

Het luchtlandingsleger is klaar voor de strijd. Evert en Jan zijn over alle angstgevoelens heen. Zij maken zich ook geen zorgen hoe het zal zijn als zij neergelaten worden midden tussen vijandelijke troepen in plaats van op een oefenterrein. Boven de heide van Aldershot hebben de kogels om hun oren gefloten, terwijl zij naar beneden zweefden, en zijn zij neergekomen op land, dat door granaten werd geploegd. De Duitsers zullen hun het vuur niet eens veel heter kunnen stoken dan het hier gestookt is.

Stellig zal het er nu gauw op los gaan. De geallieerde legers zijn in opmars. De slag in Normandië, die acht weken duurde zonder dat er een beslissing scheen te komen, is gewonnen en het is een grote overwinning. De Amerikanen breiden zich als sprinkhanen over Frankrijk uit. Zij hebben de Duitse legers gevierendeeld, Parijs genomen! De slagvelden van Noord-Frankrijk, waar in '14-'18 de Duitsers en de geallieerden vier jaren lang verbeterden, zonder dat de ene partij de andere uit haar stellingen kon werpen, worden door de stormachtig voorwaarts rukkende pantserstroepen in enkele dagen gepasseerd. Toen de Amerikanen hun opmars maakten naar Parijs, zaten de Engelsen en Canadezen vast in de buurt van Caen, maar nu breken zij ook door en stormen voorwaarts. Zij nemen Rijsel en rukken België binnen. Aanstands komt Nederland aan de beurt, het land van plassen en rivieren, waar een luchtlandingsleger de hoogste troeven uit kan spelen. Evert verkeert in eenzelfde spanning als vóór de invasie. Alleen heeft hij nu geen hinder van de twijfelingen, die hem toen vervulden. Thans is hij er volkomen zeker van dat de geallieerden op het rechte oogenblik zullen handelen en dan al de wapens, die zij hebben, in de strijd werpen. Als de troepen van het luchtlandingsleger in hun kazernes en kampementen geconsigneerd worden en de gehele luchtvloot van dit leger voortdurend klaar moet staan om op te stijgen, spitst Evert telkens de oren. De sirene, die het alarmsein moet geven, kan nu iedere seconde loeien. Montgomery ontwikkelt een kracht en snelheid die versteld doet staan. Zijn troepen stormen dwars door België en bevrijden op één dag Brussel en Antwerpen. Het verluidt, dat zij de Nederlandse grens zijn gepasseerd en dat Breda bezet is. Men spreekt van een ineenstorting van het Duitse leger en zegt dat de oorlog heel gauw aan een eind zal zijn. In elk geval wordt Nederland vast met dezelfde vaart bevrijd als België.

Evert en Jan zijn blij. Het vaderland wordt vrij! Maar in die blijdschap mengt zich spijt. Het luchtlandingsleger komt niet in actie. Het hoeft niet deel te nemen aan de strijd, omdat de Duitse weerstand reeds gebroken is. Evert en Jan hebben op het verkeerde paard gewed. De brigade Prinses Irene zal haar zegevierende intocht in de Nederlandse steden doen. De marine vaart met vlag en wimpel de Nederlandse havens binnen. En alles gaat hun neus voorbij. Zij worden in Denemarken of in Duitsland of misschien in 't geheel niet in de strijd geworpen. De officier die op die avond in Oranjevaren beweerde dat het luchtlandingsleger in Nederland de spits afbijten zou, heeft het glad mis gehad. In plaats dat zij de eersten zijn om de vrije Nederlandse bodem te betreden, zullen zij van de bevrijding van het vaderland niets zien.

Als zij daaraan denken, trekken zij een lang gezicht.

'Wel boys, wat nu? Moeten jullie pruilen, nu het op Holland aangaat?' Het is de grijze sergeant, hun instructeur, die lachend voor de jongens staan blijft.

Zij voelen zich betrappt en schamen zich. Nu het zo best gaat, mogen zij zich over niets beklagen. 'Nee, nee, wij pruilen niet. We zijn dankbaar, dat het zo prachtig gaat. Alleen...'

'Bang dat je vechten moet? Dat valt me van je tegen.'

Hier komen ze fel tegen op. Ze zijn volstrekt niet bang. Het is heel wat anders dat hun dwars zit.

'Well, wat?' vraagt de Engelsman.

'Omdat ze ginder al klaar zijn. Er zijn geen troepen uit de lucht meer nodig.'

De sergeant frons de wenkbrauwen. 'Klaar ginder? Jullie land is toch een waterlandje, niet?'

Evert knikt.

'Zijn onze tanks al over de rivieren heen?'

'Ze staan er voor,' meent Evert.

'Dan is 't nú onze beurt,' zegt de sergeant. 'Wij moeten het leger over de rivieren helpen.'

Jan en Evert doen er het zwijgen toe. Je moet zo'n snorrebaard niet tegenspreken. Maar ze geloven hem maar half. De opmars van generaal Dempsey is veel te onstuimig dan dat hij door Maas of Rijn zou zijn te stuiten.

Die avond luisteren Jan en Evert in spanning naar de radio, die

gisteren met zoveel geestdrift en verwachting over de opmars in Noord-België en Nederland heeft gesproken. De B.B.C. zegt er nu niets van. Ze heeft het over harde strijd in Midden-België en Noord-Frankrijk.

Jan en Evert geloven dat men met opzet zwijgt. De opmars gaat zo snel, dat de Duitsers hun verbinding verloren hebben en niet meer weten waar hun eigen troepen zitten. En nu helpt de geallieerde radio hen natuurlijk niet uit de droom. Die praat over strijd in België en Noord-Frankrijk, streken die al lang veroverd zijn, alleen om de leiding van de Weermacht nog meer in verwarring te brengen. Nu hoor je niets, maar aanstonds komt er daverend nieuws. Best mogelijk dat de bevrijding van Rotterdam, Den Haag en Amsterdam in één triomfantelijke dagorder wordt gemeld.

Doch als ook de volgende dagen in 't geheel niet van Nederland gerept wordt en er op ernstige toon over versterkte Duitse tegenstand in België wordt gesproken, dringt het besef door dat er in de roes van de zegepraal overspannen verwachtingen zijn gewekt. Breda is niet bevrijd, de Nederlandse grens is niet eens overschreden. De opmars van het tweede leger was als de stoot van een floret, wiens punt Antwerpen bereikte, maar die thans tot het gevest in het lichaam van de vijand is gedrongen, en dus niet verder kan. Eerst moet België aan beide zijden van de smalle wig gezuiverd worden. Daarna is pas de beurt aan Nederland.

'Wat heb ik je gezegd?' begint de sergeant, als hij na weinige dagen de beide Nederlanders weer ontmoet. 'Het wacht in Holland tot wij komen.'

'Is er een order?' vraagt Evert gretig.

'Nog niet,' antwoordt de onderofficier. 'Ik wéét ook niets. Maar je kunt het op je vingers nagaan. Wij moeten de boys van Dempsey over de rivieren helpen. Wat zullen jullie meisjes kijken, zeg, als je uit de wolken naar haar toe komt zeilen.'

De spanning leeft weer op bij Evert. Ze stijgt veel hoger dan tevoren. De geallieerde legers liggen aan de Nederlandse grens. Als die oprukken, moet tegelijk het luchtlandingsleger aan de overkant van de rivieren zijn om de bruggen te bezetten vóór de Duitsers ze in de lucht laten vliegen. Elk uur kan de order komen: inschepen voor de vlucht naar Holland.

Er gebeurt van allerlei dat de verwachtingen van de sergeant bevestigd. De grote transportvliegtuigen draaien proef. De zweefvliegtuigen, die het gros van de troepen en al het materiaal moeten vervoeren, staan in lange rijen voor onmiddellijk vertrek gereed. Geen man mag het kampement verlaten. Zelfs het gehuwde burgerpersoneel, dat in de stad dicht bij het vliegveld woont, moet blijven. Elk ogenblik kan de sirene locien, die het sein geeft in te stappen en op te stijgen.

Doch opnieuw blijft het alarm uit. Deze dag en de volgende dag. 'U hebt het mis gehad, sergeant,' zegt Evert als hij de instructeur ontmoet.

De onderofficier kijkt naar de lucht, waarlangs de wolken jagen. De eerste herfststorm is vroeg losgebroken.

'Jij bent zeeman van je vak, is 't niet?' vraagt hij aan Evert. 'Vind je dit weer geschikt?'

'Neen,' moet hij bekennen.

Twee dagen later is het mooi weer. Zonnig en stil. Je fraaiste vliegweer. Het blijft die hele week mooi weer en de bataljons van het luchtlandingsleger blijven geconsigneerd om klaar te zijn bij elk alarm. Doch dat alarm wordt niet gegeven.

Op het oorlogsterrein is een opmerkelijke stilstand ingetreden. Het front, dat zo vervaarlijk in beweging was, schijnt plotseling bevroren. En het luchtlandingsleger, geschikt om een gestokte opmars weer op gang te brengen, wordt niet gebruikt.

De tijd verloopt met wachten. Er worden oefeningen gehouden, maar er is weinig animo. Al te duidelijk dragen zij het kenmerk, dat ze bedoeld zijn om de tijd te doden. De avonden zijn lang en leeg. De rechte stemming voor lectuur en spel ontbreekt. Op de vrije zaterdag kan zelfs een voetbalwedstrijd tussen Engelsen en Polen de mensen amper boeien, en Jan en Evert zien op tegen de zondag in het kamp. 's Morgens zullen zij naar het kerkje gaan in het dorpje dicht bij het kamp. Voor een kerkdienst mag men een paar uur 't kamp verlaten. Maar daarna moeten zij onmiddellijk terugkomen en maar zien hoe ze de dag zoekbrengen. Ze weten met hun lege tijd geen raad.

De volgende morgen wordt de reveille luid en lang en op een ongewoon vroeg uur geblazen op het kazerneplein.

Op de chambree van Jan en Evert duiken slaperige koppen uit

de dekens. Zo vroeg reveille op zondag? Er zijn er die, mopperend op de hoornblazer, hun hoofd weer op het kussen leggen.

De hoornblazer blaast de reveille opnieuw en voor de derde en vierde maal. Veel vaker dan andere morgens laat hij zijn hoorn schetteren. Hij komt in de barak en laat de wanden trillen van het lawaai dat uit zijn hoorn komt. En na de morgenroep blaast hij een paar maten uit een aanvalsmars.

'Schei uit met dat getoeter,' moppert een soldaat, die op zondagmorgen uit wil slapen.

Evert is rechtop in zijn krib gaan zitten. Hij kijkt het venster uit. Het plein voor de barak is vol officieren; de deuren van de hangars staan wijd open; een motor, die wordt voorgedraaid, begint te razen.

Hij wrijft zich de ogen uit. Het is vandaag toch zondag. Hij kijkt op zijn horloge. Vijf uur. Om vijf uur zondagmorgen heerst er een drukte op het vliegveld, groter dan op door-de-weekse dagen en wordt de reveille dringender dan ooit geblazen. Hier is wat aan de hand. 'Boys, we gaan op Holland af!' roept hij over de chambree.

Op hetzelfde ogenblik blaast de sirene luid en dringend het alarmsein.

HOOFDSTUK XIII

Alie ziet vreemde vogels

Alie Romkes kijkt uit het venster van haar kamertje over denbossen. Daarachter zijn blinkende zandverstuivingen en paarse heidevelden en aan de andere kant is de stad. Van deze hoogte, van de zolderkamer van een villa, die op een heuvel is gebouwd, kun je ook de heldergroene weiden zien aan de overkant van de rivier. De rivier zelf is onzichtbaar. Ze ligt te diep en te dicht bij de hoge heuvelrand. De fraaie bogen van de grote brug zijn echter duidelijk te onderscheiden.

Sinds een paar maanden is Alie hier. Het is in de grote Gelderse villa heel anders dan in de kleine vissershuisjes op Urk. Daar wonen ze met z'n allen in één kamer en slapen de kinderen allemaal op zolder, waarbij wat oude visnetten scheiding maken tussen de hoek voor de meisjes en die voor de jongens. Hier zijn wel twaalf kamers voor een gezin van vier. Daar staan de huisjes in een gangetje, met burens voor en achter en aan beide zijden, zó dichtbij dat je elkander door het raam bijna de hand kunt geven. Hier staat de villa midden in het bos en is het naar de naaste buur omtrent tien minuten lopen. Dáár had moeder het vloerkleed opgenomen en leefden ze op de kale vloer, omdat er geen kijk was op vernieuwing, zolang de oorlog duurde. Hier liggen prachtige perzen, waarop je verend en onhoorbaar loopt en waaraan je niet kunt zien of ze één of tien of twintig jaar geleden hebben. Thuis dronk men de laatste tijd uit kopjes zonder oor of uit emaille kinderkroesjes, omdat al het aardewerk gesneuveld was en nergens nieuw te krijgen. Hier staan de kasten vol met het fraaiste Engelse aardewerk, Chinees porselein en oud Delfts blauw. Niet dat een adellijke familie voor het oorlogsleed gespaard blijft. Eén zoon van de baron is marine-officier; reeds sinds een jaar is niets van hem gehoord. De tweede zoon zit ergens op een boerderij, sinds hij als student geweigerd heeft de verklaring van loyaliteit, die de bezetters van hem vorderden, te tekenen. Maar zelfs in het vijfde oorlogsjaar is er in dit rijke gezin aan voedsel geen gebrek. Er lopen kippen in het hok bij het wagenhuis, en in de stal staat naast de rij- en rijtuigpaarden een koe en er liggen varkens in een afgeschoten hok.

Alie heeft het hier goed. Te zamen met twee andere meisjes kan zij het werk gemakkelijk aan. De barones is vriendelijk. Soms komt zij 's avonds bij de meisjes in de keuken zitten. Soms, als de andere meisjes weg zijn, nodigt zij Alie binnen. Je hebt het best getroffen met je dienst, heeft moeder Romkes haar geschreven, nadat ze in een brief verteld had hoe het hier was. En Alie is het daar geheel mee eens.

Maar tòch... Er is een grote ongedurigheid in Alie's hart. Ze haakt steeds naar wat anders. Het is of ze altijd op iets wacht en vaak voelt ze zich eenzaam. Het is in de villa ook zo anders dan op Urk. Daar kende je iedereen en ieder kende jou. Daar had ze veel familie en een menigte vriendinnen. Tegen schemeravond ging ze dikwijls naar haar grootmoeder, met wie ze gezellig kon praten. En altijd waren haar moeder en vader en alle verwanten om haar heen. Urk was één grote familie, waar wel eens geruzied werd, maar waar je ook veel steun vond en waar je nooit alleen hoefde te zijn. Hier is Alie vaak alleen. Onder het werk gaat het best, want dat doet ze met plezier. Ze houdt er van de parketvloeren te boenen zo dat ze er zich in spiegelen kan en het vele koper te poetsen zodat het blinkt als goud. Maar 's avonds... Als Martha en Fokje lezen is het zo stil in de keuken. De zondagavond is het ergst. Dan zijn de andere meisjes naar huis. Zij kan niet naar huis. De reis is veel te ver en het reizen te gevaarlijk, nu de vliegtuigen van de geallieerden de treinen ieder ogenblik beschieten.

Ze is dankbaar als de barones haar binnenroept en zij mag luisteren naar de muziek – piano en viool – die daar vaak wordt gemaakt. Maar ze wordt er toch niet vrolijk door. De muziek maakt haar week en bedroefd. En bij de adellijke familie voelt zij zich, hoe vriendelijk ze ook zijn, niet thuis. Ze voelt zich in de salon nog eenzamer dan in de lege keuken.

...Als je er niet over kunt, kom dan naar huis, heeft haar moeder haar geschreven en soms heeft ze een onweerstaanbare drang om weer naar Urk terug te gaan.

Maar ze weet immers al te goed dat dit haar niet zal helpen. Ook thuis was ze ongedurig. Daarom is ze juist weggegaan, omdat ze steeds wat anders wou en nooit voldaan was. Evert! Die is het. Naar hem verlangt ze. Zonder hem kan ze niet leven. En hij is nu al heel lang weg. Toen hij onderduiker was, ontmoetten

ze elkander nog wel eens. Naar Enkhuizen, Hoorn of Medemblik reisden ze elkander tegemoet. Ze heeft ook wel eens geloogd op de boerderij, waar hij een onderdak gevonden had. En geregeld schreven ze elkander lange brieven. Toen kwam plotseling de brief, waarin hij schreef dat hij bij de Duitse marine dienst genomen had. Het was of ze een trap kreeg. Dat was het begin van een verschrikkelijke tijd.

De brief in Rotterdam gepost, had alles radicaal veranderd. Kort daarna had ze weer een brief gekregen, poststempel Sommelsdijk. 'Vanavond ga ik weg,' stond in dat korte briefje. 'Als het lukt krijg je mijn volgende brief uit Engeland.'

Toen wist ze zeker dat hij in het land was geweest. Als matroos van de marine in Nederland. Hoe het kon, heeft ze nooit geweten. Dat het gevaarlijk was, begreep ze zeer terdege. En die woorden 'als 't lukt' haakten zich in haar vast. Het kon ook niet gelukken. Er was de grootste kans dat het mis zou gaan. Je kon immers het land niet uit. Naar de beloofde Rode Kruisbrief heeft ze uitgezien, weken, maanden achtereen. Hij kwam niet. Toen heeft ze vast gemeend dat Evert dood was of gevangen. En gevangen bij de Duitsers was vrijwel even erg als dood.

Tenslotte kwam er toch een brief, het bekende formuliertje van het Rode Kruis. 'Een beste reis gehad; maak het uitstekend; hoop je gauw weer te zien.' De brief was negen weken onderweg geweest. Dit bericht heeft Alie uit de put gehaald. Ze was weer blij. Zijn hoop van haar gauw weer te zien deed haar hart popelen van verwachting. Nadien was evenwel de tijd verstreken en Evert kwam niet en ze hoorde ook niets meer van hem. Die Rode Kruisbrief was de laatste.

Toen is de onrust weer teruggekeerd bij Alie; zij vreesde dat zij hem nooit weer zou zien. Bij de invasie leefde haar hoop nog eens op. Nu zou Evert spoedig komen. Maar weer liep het mis. Ze werd opnieuw stil en zenuwachtig. 'Je moet er eens uitgaan,' zei haar moeder. 'Je hebt verandering nodig.' Zo is ze hier gekomen. Het was een verandering. De nieuwe omgeving heeft haar goed gedaan. Maar haar onrust over Evert achtervolgt haar toch. Het is vanmorgen Alie's kerkbeurt. Ze plooit de zwarte zijden doek met dunne franje over haar schouders en maakt hem op de borst vast met een gouden speld. De toef haar, die uit haar hulletje naar voren springt, kanit ze recht en glad. Daarna gaat

ze met het dikke kerkboek met zilver beslag in de hand de tuin uit en de weg op naar de kerk. De boeren en boerinnen, zelfs zondags allen in het zwart, knikken haar vriendelijk toe. Ze vinden haar met haar blanke hul, waardoor het zilveren oorijzer blinkt, en met gouden spelden, die kuiltjes in haar wangen boren en het glanzend zijden schouderdoekje, dat de bonte kleuren van de kraplap toch niet helemaal verbergt, een feestelijke verschijning. En de mensen uit de villa's kijken met evenveel interesse naar het Urkerinnetje, dat luchtig voorttript op haar zwarte leren muiltjes.

Alie let vandaag niet op de mensen, en ook niet op de bossen en de hei. Ze ziet de eekhoorntjes niet eens springen van de ene boomkruin in de andere. Ze heeft zorg om Evert.

Een maand geleden is haar hoop sterk opgeleefd. De Engelsen en Canadezen drongen België binnen en renden op één dag naar Antwerpen. De bevrijders kwamen. Evert kwam. Alie's hart klopte met felle slagen.

In de eerste dagen van september leefden allen op de villa in een roes. De vlag lag klaar om hoog in top te gaan, zodra de Britten kwamen. Het oranje lag gereed om op de borst gespeld te worden bij het naderen van de eerste tank. Op die maandagavond, toen de radio, die in de kelder stond, vertelde dat de Engelsen Breda genomen hadden, is er een rondedans gesprongen in de villa. En 's dinsdags hoorden ze dat de opmars van de geallieerden onstuimig voortging. Ze waren aan de Maas, ze waren er al over. De Waal was gepasseerd! Met enkele uren zouden ze hier zijn. Toen heeft de baron met eigen handen bossen afrikanen uit de tuin geplukt, van die oranje bloemen een grote tuil gemaakt en die bij het hek geplaatst vóór aan de weg. De Nederlanders, die dat zagen, riepen: 'Oranje boven!' alsof er geen bezetting meer in het land was en de Nazi's zeiden niets. Ze scholden en ze vloekten, ze commandeerden en ze dreigden niet. Ze lieten het hoofd hangen en pakten hun boeltje bij elkaar. Ze wisten dat hun Derde Rijk vergaan was.

Die dinsdag. Dolle Dinsdag! Een stroom van vluchtelingen trok langs de weg naar het oosten. Op auto's en op paard-en-wagens en soms te voet vluchtten zij. Ze droegen geen insigne meer en hadden geen zwart uniform meer aan. Maar desondanks wist ieder wat slag lui het waren. Op deze vreugdedag voor Nederland

vluchtten de N.S.B.-ers, terwijl alle anderen in blijde spanning wachtten. Alie wachtte ook, nog popelender dan de anderen. Zij wachtte op haar Evert.

Er kwam die dag van werken niets. Elk ogenblik stond Alie voor het raam van haar zolderkamertje, dat het verste uitzicht bood van het gehele huis, om uit te zien of de Engelse tanks nog niet naderden op de grote weg aan de overkant van de rivier. En dan weer was ze in de kelder, om van de baron, die voortdurend luisterde aan het radiotoestel dat daar verscholen was, nader nieuws te horen. Er was geen nieuws. De B.B.C. en Radio Oranje zwegen grondig over de opmars van de geallieerden naar en in Nederland. De baron werd er niet door ontmoedigd. 'Dat gebeurt met opzet,' zei hij. 'De Duitsers mogen niet weten waar de geallieerde spitsen zijn. Zij moeten helemaal de kluts kwijt raken. Je zult het zien: opeens rollen de tanks hier langs.'

Maar de avond kwam zonder dat een tank verschenen was. En in die nacht bleef alles stil: op de weg en aan de radio. De volgende dag was er ook niets te zien. En Radio Oranje was plotse-ling al haar geestdrift kwijt: Geduld, geduld... zei nu de stem uit Londen.

Des middags liep een officier van de S.S. voorbij de villa. Hij droeg het hoofd weer in de nek en had de borst vooruit. Hij zag de grote tuil oranje bloemen bij het hek en hij werd rood van drift. Hij heeft ze omgetrapt en hij donderde tot de baron: Haal weg die rommel of dit nest gaat in brand! Toen heeft de baron de bloemen weggedragen. En de barones heeft het oranje, dat ze klaar gelegd had, weer in de kast geborgen. En Alie heeft vlag en wimpel in een kist gelegd.

Tien dagen is dit geleden en sedert is er niets gebeurt. De Engelsen liggen nog in België. Bij het Albertkanaal is hun grote en snelle opmars vastgelopen. Holland wacht. Alie wacht. Zuchtend gaat ze de dorpskerk binnen. In oorlogstijd is het goed in de kerk. Hier voelt een eenzaam kind zich opgenomen in de grote kring van de gemeente. En als de dominee bidt voor de Koningin voel je je als Nederlanders innig één. Zijn kalme stem geeft rust aan een gelsingerd hart, maar vooral zijn woord, dat God regeert en uitkomst geven zal op de wijze en de tijd, die Hij bepaald heeft, stemt tot kalmte en berusting. En dan het zingen, dat sterke zingen van een volle kerk!

Ik blijf de Heer verwachten,
Mijn ziel wacht ongestoord,
Ik hoop in al mijn klachten
Op Zijn onfeilbaar Woord...

Op de terugweg loopt Alie luchtiger dan naar de kerk en heeft ze meer oog voor de omgeving. Het is een stralende nazomerdag. De zon schijnt warm. Duiven koeren in het bos. Een vlaamse gaai hipt voor haar uit van boom naar boom, zijn veren glanzen zwart, wit en blauw. Uit een bosrand kijken de heldere oogjes van een konijn Alie nieuwsgierig aan. Wanneer ze dichterbij komt, keert het diertje haar zijn staart toe en hipt naar zijn hol. De hei is prachtig paars, in volle bloei en door de zon beschenen. De hemel welft zich boven de aarde in het puurste blauw. En het is verrukkelijk stil. Alie hoort een hommel zoemen. Een leeuwerik hangt onzichtbaar in de lucht te zingen. Kun je geloven dat het oorlog is?

Geronk verscheurt de stilte. Het zwelt snel aan. Een luchtvloot nadert uit het westen. Het is een bijna dagelijks gebeuren. Iedere nacht daverd Nederland van het geronk van de R.A.F en bijna elke dag vliegt de Amerikaanse luchtmacht als een grote vlucht van reuzenvogels, wier blanke vleugels verblindend schitteren in de zon, over Nederland naar Duitsland. Met vreugde hoort en ziet Alie altijd de eskaders vliegen. Zij weet dat deze vleugels de geallieerden naar de overwinning voeren. Maar op dit ogenblik grijpt het geronk haar aan. Het stoort de vrede van de zondag. En meer dan anders denkt ze aan hetgeen er in Duitsland gaat gebeuren, wanneer deze vliegtuigen daar gaan bombarderen. De mensen vluchten daar in de kelders, terwijl hun huizen uit elkaar gereten worden door de bommen. Misschien worden ook die kelders uit elkaar gescheurd. Het moet, het moet... Hitler moet verslagen worden, wil de wereld in vrijheid kunnen leven. Maar het is verschrikkelijk.

Het geronk vervult thans de gehele lucht. Alie ziet de vliegma-chines komen. Ze vliegen recht van het westen naar het oosten. Dit wordt een aanval op Hannover of Berlijn.

Kijk, de luchtvloot zwenkt af naar het noorden. Gaat ze Soesterberg aanvallen? De zwenking wordt een volle boog. Een aanval op Deelen misschien?

Achter de luchtvloot ziet Alie zwarte vlekjes. Wolkjes van ontploffende granaten? Daarvoor blijven ze te lang hangen. Langzaam dalen ze omlaag. Parachutes! Er staan geen vliegtuigen in brand. Er is geen luchtgevecht geleverd. Geen schot is er gelost. En toch parachutes. Steeds meer. Tien, twintig, telt Alie er, en nog steeds ontplooiën er zich meer. Dit kan geen springen zijn uit aangeschoten vliegmachines. De lucht hangt vol met parachutes. Dit is een landing uit de lucht!

De parachutes dalen. Er raken er de grond. Bij de ineenzakkende ballons ziet Alie in de verte mannen lopen op de hei.

Er komen meer vliegtuigen. Een enorme luchtvloot. Hoeveel parachutisten zullen naar beneden springen? De vliegtuigen strijken omlaag. In wijde kringen draaien zij al lager. Moeten parachutisten niet van grote hoogte springen?

Vreemde dingen spelen zich hier af. Terwijl de helft van de vliegtuigen weer ronkend stijgt, dalen de andere nog lager, zonder geluid, zwevend als reuzen-meeuwen. Gaan deze vliegtuigen hier landen? Maar dat kan toch niet. Het is geen vliegveld. De heide is vol pollen en kuilen en overal staan kleine zilverbekjes. Een vliegtuig dat daar landt moet aanstonds duikelen. Ze landen niet. De poten met de wielen zijn niet uitgestoken. Zo dadelijk trekken de piloten hun kisten weer op.

Maar dit gebeurt niet. En wat zijn dit vreemde vliegtuigen. Waar zitten hun motoren? Waar zijn hun schroeven?

De vliegmachines landen toch. Ze strijken op hun buik neer in de hei. En nu krioelt het ginder opeens van soldaten. Er rijden zelfs auto's rond.

Ademloos kijkt Alie toe. Overal op de weg staan kerkgangers dit vreemde schouwspel aan te zien. Een fietser raast voorbij: 'Daar heb je de Engelsen!' juicht hij. 'We worden vrij!'

Het geeft Alie een schok. Vrij? Nu vrij? Ze rent naar huis zo haastig haar lange rokken die om de benen fladderen, dat gedogen. Ze rent de kamer binnen, waar de baron, de barones en de freules zitten, en zonder dat ze zich om *étiquette* of vormen iets bekommert jubelt ze: 'Daar zijn de Engelsen! Wij worden vrij!'

HOOFDSTUK XIV

Luchtlanding op de Veluwe

De deuren van de hangars staan wijd open. Aan alle zijde donderen motoren. Tractors slepen zweefvliegtuigen, reeds lang met wapens, voedsel en munitie volgeladen, het veld op. De groene regimenten komen aanmarcheren.

Het bataljon parachutisten, waar Jan en Evert bij behoren, zal het eerst de lucht ingaan. Zij moeten de landing van het gros der troepen, dat in zweefvliegtuigen dalen zal, voorbereiden en dekken.

Nog eer de troepen voor de helft verzameld zijn, zitten Jan en Evert al in hun vliegtuig en rijdt dit naar de startbaan. De motoren donderen; de propellers slaan gras en modder op; het vliegtuig rent de startbaan af, neemt een paar sprongen en scheert dan schuin omhoog. Tijdens het rondje, dat zij boven het vliegveld draaien, ziet Evert eerst hoe groot de vloot is, die gereed staat op te stijgen, en op de korte vliegtocht boven Engeland ontdekt hij dat dit groot getal nog met zichzelf vermenigvuldigd moet worden om te komen tot het aantal vliegmachines, dat vandaag van alle vliegvelden naar Holland oversteekt. Het schijnt dat Engeland bedekt is met grote vogels, wier wijd gespreide vlerken blinken in de zon van deze stralende septemberdag.

Ze komen boven de Noordzee. Evert ziet de grijze golven, bezet met witte kammen. Dit is voor het eerst dat hij boven zee vliegt. Een vreemde gewaarwording voor een zeeman zo hoog boven het water te zijn en zo snel er overheen te glijden. De kust, die zij zo juist passeren, is in een oogwenk ver en vaag geworden. Engeland is nauwelijks meer te zien.

Buiten de Engelse kustwateren is het leeg op zee. Een enkele torpedojager en een flottielje M.T.B.'s is alles wat er vaart. Koopvaarders komen niet in deze hoek van de Noordzee. De havens van de Seinebaai, die in één nacht gemaakt zijn en Cherbourg zijn de enige aanvoerhavens voor de geallieerde legers. Thans nog! Het zal niet lang meer duren of Rotterdam gaat open. De operatie van vandaag zal de monden van Schelde, Rijn en Maas voor de geallieerden openbreken.

Vooruit worden de Nederlandse duinen zichtbaar: blonde plekken, door een witte ring van schuim gescheiden van de grijze zee. De koppen van de Zeeuwse eilanden springen ver vooruit. Evert wijst zijn makkers op Goeree. Stellendam ligt kleintjes achter het haventje, waarin de visserschuiten op een hoopje liggen.

Er wordt op hen geschoten. Aan weerszijden van het vliegtuig ziet Evert wolkjes van ontploffende granaten. De Duitse luchtdoelartillerie probeert haar krachten. Het deert de luchtvloot niet. Op de grote hoogte, waarop zij vliegen, is zij bijkans schotvrij. Als er geen jagers komen, wordt het een pleziervlucht. En mochten die komen, mocht Goering nog jachtvliegtuigen hebben en deze op tijd kunnen verzamelen, dan nog geen nood. De transportvloot wordt door Spitfires omstuwd.

De vloot passeert de kustlijn. Zij blijft op dezelfde grote hoogte vliegen. Aanstalten om te springen worden er nog niet gemaakt. Zal het bij Rotterdam of Dordrecht zijn, of bij de Moerdijk, in dezelfde omgeving waar in '40 de Duitse parachutisten neergekomen zijn?

Zij gaan dieper het land in. Reeds vliegen ze boven het Hollands Diep; boven de Biesbos en de Tielerwaard. En nóg gaat het verder. Waar gaan ze heen in vredesnaam? Hoe diep landinwaarts moeten zij een bruggehoofd gaan vormen? Hoe ver vóór het geallieerde front zullen zij worden afgeworpen?

De kapitein gaat staan om de lang geheim gehouden opdracht nu aan zijn mannen mee te delen. Als verst vooruit geworpen troepen hebben zij tot taak de Rijnbruggen bij Arnhem te bezetten en bezet te houden tot generaal Dempsey met zijn tankmacht uit België zover is opgerukt. De Engelse soldaten horen de order koel aan. Zij weten niet precies wat de operatie inhoudt, omdat ze de kaart van Nederland niet zo nauwkeurig kennen. Maar Evert en Jan wisselen blikken. België-Arnhem, dat is een lange weg. Generaal Dempsey moet een enorme sprong maken als hij van het Kempense Kanaal over de Rijn wil komen. En als de bruggen van Maas en Waal de lucht ingaan, hoe zullen dan de tanks bij Arnhem kunnen komen? De para's moeten er voor zorgen dat de bruggen behouden blijven: de Amerikanen bij Maas en Waal, zij aan de Rijn. Zij zullen de bruggen nemen en verdedigen tot Dempsey's tanks er over rollen.

Jan kent de omgeving. Hij ziet de Waal, de Betuwe, de Rijn, Wageningen, Renkum. 'Wij zijn er zo,' kan hij zijn makkers waarschuwen.

De piloot trekt de machine in de bocht. Met afgezette motor glijden zij omlaag. De Spitfires schrijven grote achten om haar heen. Het rode lampje knippert het sein: één minuut. De jongens sjoeren het springluik open. Evert laat zich plonsen in de luchtzee, zoals hij de laatste maanden reeds zo dikwijls heeft gedaan. De wind vaagt hem weg. Zijn parachute ontplooit zich.

En dan is er grote stilte na het gedaver en geronk in het vliegtuig. Hij zweeft zo statig als een meeuw. En ditmaal boven eigen land. De blauwe dennebossen en de paarse heide van de Veluwe zijn onder hem. Ginds blinken in de zon de zandverstuivingen. Hij ziet Arnhem, wijd uitgebreid aan het glinsterende water van de Rijn. Aan de overkant de groene Betuwe.

Even schiet het door Evert heen, dat hij hier zweeft als een schietschijf voor de Duitsers, machteloos tot tegenweer en dat er alle kans is dat het Arnheems garnizoen nu reeds is uitgerukt en de mitrailleurs aanstonds gaan knetteren.

De gedachte wil slechts vaag opkomen en ze verzwindt meteen. Gevaar? Geen schot wordt er gelost. De witte schermen zweven rustig naar beneden. Als vogels, die zich spelend laten zeilen op de wind.

Evert kan de huizen beneden zich onderscheiden. Villa's in ruime tuinen, landhuisjes aan een brede weg, boerderijtjes tussen korenvelden. Hij kan de mensen zien. Er gaan veel mensen langs de weg. Er wandelen boeren en boerinnen in zwarte kleren en met zware boeken in de hand. En op het land werkt er niet een. Het is zondag herinnert Evert zich. Die mensen komen uit de kerk. Geen ogenblik heeft hij, nadat de reveille hem zo driftig wekte en hij de drukte in het kamp zag, er aan gedacht dat het zondag is. Nu schokt de tegenstelling hem.

Die mensen komen uit de kerk. Ze hebben psalmen gezongen, en een preek beluisterd. Gebeden hebben zij. Jan en hij hadden plan gehad om hedenmorgen ook ter kerk te gaan, naar het Engelse kerkje in het dorp vlak bij het kamp. Maar in plaats daarvan stapte hij in het vliegtuig, en nu behoort hij tot de strijdmacht, die in het hart van Holland de oorlog op het felst zal doen ontbranden.

Nu is de heide vlakbij. Hij zweeft over een beekje heen. Hij trekt zijn benen op om niet te haken aan de struiken. Met een schok raakt hij de grond. Een paar slagen rolt hij om en om en is dan plotseling in felle actie. Hij gespt zijn parachute los, rolt snel met enkele makkers een gekleurde lap uit als grondmerk voor de zweefvliegtuigen, die aanstonds moeten dalen. De lap is amper uitgerold of de sergeant stuurt hem naar de rand van het heideveld, waar een rijweg loopt van waar een onverhoedse overval kan dreigen. Hij graaft een gat, van waaruit hij met z'n handmitrailleur de weg kan bestrijken. Andere parachutisten hebben links en rechts van hem stelling genomen. In een oogwenk is een groot deel van de heide gevrijwaard tegen een plotselinge overval en liggen er de helgekleurde lappen, die de omtrek aangeven van het brok hei, waarop de gliders moeten landen.

Die laten niet lang op zich wachten. Terwijl de parachutisten nog bezig zijn de voorbereidingen te treffen, ronken de zware motoren van de sleepvliegtuigen reeds boven hun hoofd en vlak daarop is de hemel vol sierlijk planerende zwevers, wier piloten zoeken naar een geschikte plaats om te dalen. De ene vogel na de andere strijkt neer en gelijktijdig is de hei vol groene uniformen van soldaten, die naar de stellingen van de parachutisten snellen om het ijl cordon rondom het geïmproviseerde vliegveld te versterken. Mortieren, jeeps, keukenwagens, ambulanceauto's, zelfs kleine tanks, kortom alles wat lichte troepen nodig hebben, is door de lucht aangevoerd en rijdt nu uit de vliegtuigen de heide op. De koks gaan al aan het koken; de hospitaalsoldaten richten lazaretten in. Wat een uur geleden nog een stille heide was, is thans een druk soldatenkamp. Midden in Nederland, dat vier jaar lang gezocht heeft onder het hakenkruis, gaat nu de Engelse vlag omhoog.

De Duitse weerstand is zeer zwak. De overtocht en het landen der divisie zijn nauwelijks gehinderd. Op de straatweg die de hei doorsnijdt, verschijnen enkele auto's, blijkbaar een patrouille, die opdracht heeft de parachutisten op te sporen. Wanneer de Duitsers zien welk een macht zich op het heideveld ontplooit, gaan zij er ijlings weer vandoor, nog sneller als een paar Tommy-guns gaan knetteren. Het luchtlandingsleger breidt zich over de Veluwezoom uit als een olievlek. Het nestelt zich in de bossen,

die de heide omzomen, in Wolfheze en Oosterbeek. De dorpen rondom Arnhem geraken alle in hun macht en zij rukken naar de stad op. Daar stuiten zij evenwel op sterke tegenstand. De toegangen tot Arnhem zijn zwaar versterkt en worden goed verdedigd. De aanval loopt hier vast.

Het zal niet lang zijn, gelooft ieder. De Rode Duivels slaan zich overal doorheen. Maar het zal toch morgen worden vóór ze Arnhem binnenrukken.

Tegen de avond worden stellingen betrokken. Everts compagnie zoekt een steunpunt in een grote villa, die een lange weg bestrijkt.

'Ik vraag u wel excuus dat ik u last berokken,' zegt de kapitein tgen de bewoner van het huis.

Die wil van geen verontschuldiging horen. 'Vier jaar lang hebben de Duitsers ons gekoeioneerd,' zegt hij. 'Ze stapten onze huizen binnen of zij de eigenaars waren en joegen ons er uit. Wij hebben hen vervloekt. Maar u bent hartelijk welkom. Hebt u gegeten?'

De kapitein en zijn officieren aten van de veldkeuken.

Maar de Nederlander wil de Engelsen in elk geval wat aanbieden. Hij daalt in zijn kelder af en komt terug met een stuk of wat bestoven flessen. 'Die heb ik bewaard van vóór de oorlog,' zegt hij, 'en zo goed opgeborgen, dat de bezetters ze niet hebben kunnen vinden. Doet u me het genoeg en drink met me op de overwinning.'

De kapitein doet het, maar haastig en in zeer bescheiden mate, want het is nog geen tijd voor fuiven. Men moet er rekening mee houden, dat er elk ogenblik Duitse versterkingen kunnen komen en er een scherp gevecht ontstaat.

'Ik moet laten graven in uw tuin,' zegt de kapitein tot de bewoner van de villa.

'Graaf maar raak,' geeft die royaal verlof, 'al maken jullie van mijn huis een fort. Al zou het in elkaar geschoten worden! Als mijn land maar vrij wordt, heb ik het er graag voor over.'

De tuin wordt omgewoeld. De spaden van de soldaten glimmen in het vallend duister. Als het volslagen donker is geworden, werken zij nog voort.

Evert heeft de hele middag heen en weer gefietst op een rijwiel, dat een Nederlander hem in de handen heeft gedrukt: 'Alsje-

blijft, gebruikt het voor de goede zaak.' Als ordonnans bracht hij orders weg en tijding aan. De Duitse tegenstand neemt gedurig toe, blijkt uit die tijdingen. Uit de verte komt gerommel van geschut.

'We krijgen het toch moeilijker dan het vanmiddag leek, kapitein,' zegt Evert tot zijn commandant.

Die glimlacht rustig. 'Wat te gemakkelijk verkregen wordt, wordt weinig gewaardeerd.' Hij wil zijn krachten wel eens meten met de Duitsers.

Als het donker is geworden, houdt in deze buurt het vechten op. De helft van de soldaten staat in de pas gedolven loopgraven in stelling; de andere helft kan in de villa rusten. Het is met Everts ordonnansenwerk nu ook gedaan. Moe valt hij in een van de fraaie kamers op een divan neer. 'Aardige meisjes hier in Holland,' zegt een van de makkers tegen hem.

'O ja?' Evert heeft meer behoefte aan slaap dan aan een praatje en meisjes kunnen hem op 't ogenblik geen steek schelen.

'Er zijn er hier een stuk of wat in huis. Eén bracht ons koffie.'

'Zo,' gromt Evert slaperig. Zijn ogen vallen dicht.

'Ze zag er uit als op een Hollands plaatje,' gaat de ander voort.

'Alle kleuren van de regenboog en lange zwarte rokken.'

Evert draait zich op z'n zij.

'Een deksels aardig snoetje had ze ook.'

'Je bent smoorverliefd. Maar ik wou dat je je mond hield.'

'Zo'n Hollands mutsje staat coquet,' gaat de Engelsman onverstoorbaar door. 'Een toef haar kwam er van voren uit en er zitten spelden aan, die kuiltjes in haar wangen boren.'

De slaperige Evert zit opeens rechtop op de divan. Spelden, die kuiltjes in de wangen boren, die dragen alleen Urkerinnen.

'Had ze korte mouwen,' vraagt hij fel, 'en droeg ze om haar hals een snoer van rode kralen met een gouden slot?'

De Engelsman schatert om zijn plotselinge felheid. 'Ben ik verliefd? Jij bent tot over je oren stapel nog voor je haar gezien hebt.'

'Is 't zo?' vraagt Evert koppig.

'Ja, en ze droeg een jak als een kuras.'

'Een Urkerin!' roept Evert uit. 'Dat moet een Urkerin zijn!'

'Een occarien?' schatert de Engelsman. 'Nee, een occarino is het niet. Je kunt er niet op blazen. Wel mee zoenen.'

'Waar is ze? Ik moet haar zien.' Hij denkt niet meer aan slaap of moeheid.

De ander giert van het lachen. Zo over de oren smoorverliefd had hij nooit gedacht dat deze Hollander, die in Engeland naar geen meisje keek, ooit worden kon.

'Waar is ze?' herhaalt Evert zijn vraag.

'Ik denk in de keuken.'

'En waar is de keuken?'

'Gang links, derde deur rechts.'

Evert is al weg. De eerste deur, die hij opent, is van een kast. De tweede brengt hem in een kamer, waar de baron en de barones met een paar officieren zitten. Met een rood hoofd stottert hij een verontschuldiging, en hij wordt kwaad op zijn makker, die hem wat op de mouw gespeld heeft. Maar dan ontdekt hij dat hij in zijn overhaasting de verkeerde gang ingelopen is. En eindelijk komt hij in de keuken.

Daar zijn een paar meisjes bezig groenten schoon te maken en aardappelen te schillen. Maar het zijn geen Urkerinnen.

'Ik dacht... ik meende,' stottert Evert, die zijn binnenkomst in de keuken niet weet te rechtvaardigen.

'Ben jij een Nederlander!' roepen beide meisjes uit, stomverbaasd Hollands te horen, omdat zij van al de soldaten, die deze middag om hen heen zijn, geen woord hebben verstaan.

'Ja... maar...' Het is Evert niet begonnen om een praatje met meisjes van de wal. Hij is op zoek naar een Urkerinnetje. 'Zijn jullie hier alleen? Is er nog niet een meisje, een van Urk?'

Op dat ogenblik rinkelen er kopjes achter Everts rug. Een meisje, dat een groot blad draagt, komt uit het halfduister van de gang.

'Take care please,'* prevelt ze in het Engels dat ze vandaag heeft geleerd.

Maar deze soldaat gaat niet op zij op haar verzoek. Hij staart haar aan alsof hij een verschijning zag. 'Alie!' stoot hij uit.

Dan valt er een blad vol kopjes kletterend op de vloer.

Het meisje, dat dat ongeluk beaat, kijk niet eens naar de scherven. 'Evert!' jubelt ze. En ze vliegt haar jongen om de hals.

* Let U even op!

'Alie' stoot bij uit...

Die nacht slaapt Evert in een van de salons van de villa tussen twintig makkers op de grond. Een perzisch tapijt is voor een parachutist een goede matras, vooral als hij er een geborduurd hoofdkussen verkrijgt, waarvan de barones zelf er vele heeft gebracht, niet enkel voor de uit de lucht gevallen vriend van Alie, maar voor al de Tommies. De vuile laarzen, vol verse modder uit de loopgraven, waarmee de soldaten door haar kamers lopen, hebben haar niet gehinderd. 'Van de Duitsers kon ik niets ver-

dragen,' antwoordde ze, toen een van de soldaten excuus maakte, omdat hij haar fraaie meubels had bevlekt, 'van jullie alles.' Te middernacht – de meisjes zijn te bed – kookt zij haar laatste melk om de jongens, die op post staan een kop koffie te bezorgen. En als de soldaten 's morgens uit hun keukenwagens porridge krijgen, staat zij gereed met een grote schaal vol pruimen. Bij het ontbijt, dat staande in de tuin genoten wordt, ziet Evert Alie weer. Een ogenblik slechts na de onvergetelijke uren, die ze gisteravond samen hadden op een bank in de achtertuin. De loopgraven waren vlakbij en schildwachten liepen voortdurend heen en weer. Het was geen ideale plaats voor een jong paar. Maar in de overvolle villa was geen hoekje vrij en buiten de postengordel konden zij niet gaan vanwege Duitse sluipschutters. Gelukkig konden de Engelse vrienden de zon in het water zien schijnen. 'Wij zien en horen niets,' verklaarden zij, en draaiden het paar op de bank hun rug toe.

Nu is er voor liefdesspel geen tijd. De kanonnen zijn aan het woord. Bij Arnhem en in de richting van de IJssel davert het geschut. Evert wordt hier en ginder heen gezonden om orders en voor het onderhouden van contact. Hij ziet Alie niet meer.

Hij brengt een melding aan zijn commandant onttrent de toestand bij de grote Rijnbrug. De troep, die haar bezetten moest, is doorgebroken en tot aan de brug gekomen, die hij nu met zijn vuur bestrijkt. Op de brug of erover kon hij evenwel niet komen. De kapitein fronst bij dit laatste het voorhoofd.

'Is het erg?' vraagt Evert, licht ontrust.

Het voorhoofd van de officier is al weer effen. 'Welneen,' antwoordt hij, 'wij komen er vandaag wel.'

Maar de Engelsen krijgen die dag andere zorgen aan hun hoofd. De Duitsers, gisteren verrast, toen geallieerde troepen daalden op een gebied, waar zij zich veilig waanden als in Abrahams schoot, hebben zich thans van hun schrik hersteld en van her en der rukken troepen aan om de parachutisten te overmeesteren vóór zij verbinding met hun landstrijdkrachten hebben.

De Harskamp, Millingen en Oldebroek, al de oefenkampen van de Duitsers op de Veluwe stromen leeg. De garnizoenen van Ede, Amersfoort en Utrecht gaan naar Arnhem.

Hierop hebben de Engelsen gerekend. Hun spionagedienst, door Nederlanders onderhouden, heeft hun precies verteld hoeveel en

welk soort troepen de Duitsers hebben in Midden-Nederland. Het was meest tweederangs of half geoefend volk, waartegen de Rode Duivels het wel kunnen klaren. Alle aanvallen worden met felheid afgeslagen.

Tegen de middag doemt evenwel uit het noord-oosten een vijand op, op wie niet is gerekend. Granaten overstelpen de Britse stellingen. Tanks stormen aan. Een complete pantserdivisie rukt tegen de paratroepen op.

Dit is een lelijke verrassing. Pantsertroepen heeft de spionagedienst in de omgeving van de Veluwe niet gemeld. Tegen zulke zwaarbewapende, modern uitgeruste en zeer geharde troepen krijgt de lichtbewapende luchtlandingsdivisie een harde dobber. 'We krijgen 't krap, kapitein,' zegt Evert.

'We zullen het wel klaren,' meent de kapitein. 'Ook tegen tanks en artillerie. 'Als...' – er is iets anders dat hem verontrust – 'het weer staat mij niet aan.'

Dat verbaast Evert. Het is een fraaie septemberdag, haast zomers zacht; de zon schijnt warm door een transparante nevel. Het bos geurt, zoals een bos in de vroege herfst kan geuren, vochtig-zoet.

Die nevel doet het. Hoe luchtig ze mag liggen op de bossen en hoe goudglanzend het zonlicht er doorheen mag schijnen, voor de geallieerde luchtlandingstroepen is de mist fataal. Hij belemmert de aanvoer van munitie en versterkingen uit Engeland, hij belet vooral de geallieerde jagers om af te rekenen met de luchtdoelartillerie, die van Soesterberg, Schiphol en overal wordt aangevoerd om los te branden tegen nieuwe landingen van paratroepen.

Men luistert die morgen te zamen aan een radiotoestel, dat de eigenaar van de villa uit een geheime kast te voorschijn heeft gehaald. Evert juicht. Valkenswaard is genomen. De kapitein kijkt strak, omdat Eindhoven nog niet is gepasseerd. Maar hij laat geen bezorgdheid blijken. Tegenover zijn omgeving is hij opgewekt en moedig.

Die middag komt er bericht dat een Duitse tankafdeling nadert op de weg die door de villa wordt bestreken. De compagnie krijgt de opdracht haar zo mogelijk te keren.

'Het wordt hier vechten, mijnheer,' zegt de kapitein tegen de baron. 'Ik vrees dat uw huis er niet zonder schade af zal komen.'

Het kan er best straks niet meer staan.'

'Hindert niets,' antwoordt die in souvereine onverschilligheid omtrent zijn have en goed, 'als we 't maar winnen.'

'Het wordt tijd, dat u uw huis verlaat,' vervolgt de kapitein.

Zonder klagen gaat de familie heen. Zelfs de barones draagt opgewekt haar lot, ofschoon het bijna zeker is dat alles wat ze heeft, verwoest zal worden. 'In de kelder staat nog wat lekkers voor u en de jongens,' zegt ze bij het weggaan tot de kapitein.

De soldaten helpen kleren en kostbaarheden in veiligheid brengen. Evert draagt de grote koffer, waarin Alie haar bezittingen heeft gepakt. Ze gaan naar Oosterbeek.

Evert en Alie moeten in de dorpsstraat afscheid nemen, voor het oog van iedereen. Wat kan het Alie schelen? Ze kust Evert onstuimig. Hij drukt haar zo stijf aan zijn borst dat zij geen adem halen kan. Ze heeft het moeilijk, maar ze huilt niet en ze dwingt hem niet bij haar te blijven. 'Ga met God,' fluistert ze aan zijn oor. 'Hij moge je bewaren. En als we elkaar niet weerzien: gisteravond waren de mooiste uren in mijn leven. God was goed dat Hij ons die gegeven heeft. We weten nu dat we elkaar in elk geval terug zien in de hemel.'

Evert kan er nog moeilijker een eind aan maken dan zij.

De korporaal maant zachtjes: 'Evert, tijd!' En dan vermant hij zich. Zij gaat de tuin in bij de familie, waar ze onderdak gevonden hebben. Weggaande keert hij zich telkens om en wuift naar haar, totdat een kromming van de weg hen aan elkanders oog onttrekt.

HOOFDSTUK XV

Wachten op hulp

Aan het einde van de weg verschijnen Duitse tanks van een groot type, zwaar gepantserd en met grof geschut bewapend. Ze rijden op zonder te vuren, blijkbaar geen ogenblik vermoedend dat de villa door Engelsen bezet is. En die verraden hun aanwezigheid niet. De kapitein heeft zijn manschappen streng verboden vuur te geven vóór hij het gelast. Een aantal motorrijders, die de tanks voorafgaan, stuiven voorbij, zonder dat zij van de goed gecamoufleerde Britse stellingen iets bespeuren. Tot driehonderd meter naderen de tanks. Ze rijden recht op dichte heesters aan en zien het pantserafweergeschut niet, dat daarachter is verscholen.

'Vuur!' commandeert de kapitein, en plotseling schieten al zijn stukken.

De Duitse spits wordt door het verrassend vuur vernield. Een aantal tanks ligt kapotgeschoten op de weg en de Duitsers zijn volslagen in verwarring. Dan echter rukken de achterste tanks op, de vernielde als dekking bezigend en daar overheen vurende. Granaten slaan in het huis. Glas rinkelt naar beneden. Brokken muur vallen omlaag. In de kamers wolken stof en puin omhoog. In de loopgraven en achter de benedenmuren, die met zandzakken versterkt zijn, zitten de Engelsen evenwel nog goed gedekt en als de schietende tanks vanachter de stukgeschoten wagens te voorschijn komen en voorwaarts willen gaan, dan vuurt het afweergeschut weer even fel en blijven ook deze tanks liggen.

Doch de aanvallers zijn sterk en vechten zeer verbeterd. Nieuwe tanks stormen vooruit, zo snel dat het afweergeschut geen tijd tot schieten heeft. Van vlakbij vuren zij en hun granaten hakken grote gaten in de muren en vernielen de Engelse stellingen. Een doorbraak dreigt.

'Handgranaten eronder!' beveelt de kapitein. De soldaten slingeren hun granaten. Rondom de tanks spat vuur. Meer handgranaten worden naar de tanks geworpen. Een wand scheurt open; een wagen brandt; als het benzine-reservoir barst, laaien de vlammen op. De bemanning springt er uit. Zij vallen onder kogels uit Britse karabijnen.

Onder dekking van de tanks zijn infanteristen opgedrongen, hevig schietend en handgranaten slingerend. Het wordt een heftig vuurgevecht op korte afstand, gevolgd door een stormaanval. De Duitsers dringen door tot in de tuin. Met het mes wordt daar gevochten. In hun vernielde loopgraven staan de Rode Duivels pal. En met een scherpe bajonetaanval drijven zij hun tegenstanders uit de tuin.

Tegen dit verbeteren vechten geven de Duitsers het tenslotte op en trekken zich terug. De weg raakt leeg. Alleen de wrakken van de stukgeschoten tanks en vele lijken blijven liggen.

Evert klopt de modder van zijn kleren. Zijn handgranaten is hij kwijt; zijn mitrailleur is gloeiend van het felle schieten; zijn mes is rood van bloed.

'Ga je mee in huis?' vraagt hij de Engelsman, die naast hem vocht. De man antwoordt niet. Hij ligt met het geweer in de aanslag over de loopgraafrand gebogen.

Evert klopt hem op de schouder. 'Toe jô, het is afgelopen.'

Doch hij blijft liggen met de handen aan 't geweer. Als Evert beter toekijkt, ziet hij dat zijn maat dood is.

In de villa is het een ravage. Alle ruiten zijn gebroken en de plafonds ingestort; er gapen grote gaten in de bovenmuren en de kamers liggen vol puin en stof en scherven. Op een divan ligt een soldaat met afgeschoten arm, hevig bloedend. Een dokter bindt de arm af. Op de vloer een andere soldaat, die om water roept. 'Hij mag geen water,' zegt de dokter. 'Het zou z'n dood zijn.' Evert, die z'n veldfles al voor de dag gehaald had, bergt die weer op, en de soldaat gaat door met roepen dat hij sterft van dorst. De kapitein heeft zichzelf een pleister op het bevuild geelaat geplakt. Hij kreeg een schampschot aan de kaak. Op de weg liggen dode en gewonde Duitsers. Wanneer een auto van het Duitse Rode Kruis verschijnt, zetten de Engelse soldaten hun karabijnen aan de voet.

Optrekken naar de Rijnbrug tot versterking van de troepen, die daar in een schoolgebouw positie hebben genomen en te zamen met die troepen trachten de brug te nemen.

Zo luidt de opdracht aan Everts compagnie.

Zij rukken Arnhem binnen.

Het is geen intocht met vliegende vaandels en slaande trom. Met

de stengun op de heup en een handgranaat in de vuist gaan de mannen voorwaarts. Ze lopen dicht langs de huizen, rennen van boom naar boom, springen van de ene portiek naar de andere en sluipen behoedzaam naar een straathoek, altijd gereed om los te branden en toe te slaan.

Veel Arnhemmers zijn reeds gevlucht. Vele anderen zitten in hun kelders. Geen burger vertoont zich op straat. Maar vanachter kelderramen en soms ook uit de kamers knikken ze de Tommies toe, vertrouwelijk en aanmoedigend.

De oorlog woedt in de stad, granaten ontploffen in de huizen, straten branden; nu hier, dan daar barst plotseling een gevecht uit. De stad is bekneld tussen twee sterke machten, en dreigt bij deze botsing te verpulveren.

Als Evert in een portiek staat te wachten tot zijn makkers die aan de overkant van boom naar boom gaan, met hem op één hoogte zijn, springt achter hem een deur uit 't slot. Hij draait zich om, gereed een handgranaat te werpen. Doch het is geen Duitser die de deur geopend heeft. Een burger is het, die 'Good luck' wil wensen aan de Tommy op zijn stoep. Als Evert in goed Hollands antwoordt: 'Dank je wel en van hetzelfde!' valt de burger haast om van verrassing.

'Ben jij een Nederlander?'

'Dat hoort u,' antwoordt Evert.

'Kan ik wat voor je doen?' biedt de ander aan.

'Wat drinken,' antwoordt Evert. 'Ik versmacht van dorst.'

Een ogenblik later komt de Arnhemmer terug met een glas water en een paar peren. 'Stop die bij je,' zegt hij. Evert drink het glas in één teug leeg en stopt de peren in zijn zak. Maar meteen moet hij verder, want zijn makkers hebben hem ingehaald en zijn hem nu reeds voor. Samen rennen zij naar de hoek en hun kogels fluiten door een volgende straat naar een groep Duitsers, die zich snel terugtrekt.

Zo vorderen zij met sprongen en als zij op een nieuwe hoek zijn, kunnen zij de hoge boog van de Rijnbrug zien.

Daar echter knettert hun een hagelbui van kogels tegemoet. Een barricade ligt dwars in de straat; een aantal huizen zijn met zandzakken versterkt. De Duitsers hebben hier een sterke en zwaar bemande stelling.

De parachutisten zoeken dekking in een winkel, waarvan de ra-

Dan beveelt de kapitein te stormen...

men reeds door schoten zijn verbrijzeld en richten van hieruit hun mortieren op de barricade, waarvan de brokken en het puin de lucht invliegen. Een hevig vuur met mitrailleurs en karabijnen volgt en dan beveelt de kapitein te stormen. De mannen rennen er op los en slingeren handgranaten. Van achter de resten van hun stelling blijven de Duitsers vuren. Er sneuvelen velen. Maar de anderen stormen door en achter hun kapitein springen zij onder een luide aanvalsroep in de stelling van de Duitsers.

De stelling is genomen en de brug is nu vlakbij. Doch amper is de troep bijeen of er dreunen zware wielen in een zijstraat. Tanks komen de hoek om. Granaten barsten in de pas gewonnen stelling; mitrailleurkogels regenen onder de Engelsen. Ook van de andere zijde naderen tanks. Een grote overmacht valt aan. De positie is onhoudbaar. De kapitein beveelt zijn mannen zich terug te trekken in een groot kantoorgebouw.

Daar, achter dikke muren, hebben zij een goede dekking. Ze slepen lessenaars op zij, hun zware schoenen vertrappen acten en effecten. Zij slaan de ruiten met hun kolven stuk om schietgaten te hebben. De vijand vuurt op hen. Kogels verbrijzelen de matglazen ballons van het elektrisch licht en rijten het plafond aan stukken. In een oogwenk is het deftige kantoor een chaos.

De Duitse troep, die hen heeft aangevallen, wordt steeds versterkt. Aan twee zijden van het gebouw staan tanks die hevig schieten. In de tuin vallen infanteristen aan. Deze aanval is veel heviger dan die zij gisteren in de villa te verduren hadden. Voortdurend daveren de explosies van granaten. Brokken van de bovenmuren worden weggeschoten en vallen dreunend op en door de zoldering. De parachutisten vechten in het puin.

'Geef je over,' brult een luidspreker in erbarmelijk Engels.

Een gehuil van hoon en woede gaat op in het kantoorgebouw. Niemand denkt aan overgave.

De Duitsers werpen steeds meer troepen in het vuur en hun kogelregen wordt al dicht. De Engelsen worden bedolven onder neerstortend puin.

Eindelijk zwijgt het geschut, maar dit betekent geen verademing. De Duitsers doen een stormaanval. De ruïne spuwt vuur en uit alle gaten in de muren knetteren Tommyguns.

De stormaanval loopt dood. En dan krijgen de benauwde Engelsen eindelijk wat lucht: de Duitsers geven het voorlopig op.

Terwijl de ene helft van de compagnie op post blijft, vindt de andere helft in de kelders van het bankgebouw gelegenheid om wat op haar verhaal te komen. Zij drinken uit hun veldflessen en stillen hun honger met een noodrantsoen.

Als hij gegeten en gedronken heeft, kijkt Evert om zich heen. Er zijn stalen deuren in de kelder en muren van zeer zwaar beton. Het is een kluis met vele safeloketten. Evert vindt, als hij al zoekend rondloopt, in een hoek een radiotoestel. Het is blijkbaar in de kluis geborgen, om te kunnen luisteren, ondanks het Duits verbod.

Hij draait Londen aan om de berichten aangaande de oorlog te vernemen, en vele makers komen om hem heen staan, want ieder brandt van nieuwsgierigheid naar de voortgang van het tweede leger. Eindhoven is bevrijd, zo meldt de B.B.C., en generaal Dempsey heeft een sprong gemaakt naar Nijmegen.

'Dat komt dichterbij,' zegt de kapitein opgewekt. 'Nu is er kans dat wij het houden.'

De gezichten van de Tommies, bezweet en vuil van het zware vechten in het puin, glunderen van goede hoop.

Die nacht blijven ze in het bankgebouw, telkens de helft op post, de anderen rustend in de kelder. De vijand doet geen nieuwe poging het gebouw te nemen.

Maar de volgende morgen schreeuwt de luidspreker opnieuw: 'Geef je over!'

Hetzelfde hoongelach van gisteren is het antwoord van de Engelsen.

'Als je je niet overgeeft, roken we je als ratten uit je hol,' brult de luidspreker.

'Ze moeten eerst maar zien de brand er in te krijgen,' gromt een van de mannen, die zijn linkerhand in verband heeft, omdat hij door een kogel is getroffen, en die nu met de rechterhand alleen de karabijn hanteert.

Zo denken de anderen ook. Hoe zullen de Duitsers brand kunnen stichten? Ieder die het gebouw zou naderen, wordt neergelegd. Niemand probeert het trouwens. En brandbommen zullen zij tijdig weten weg te werken. De mannen lachen om het Duitse dreigement.

Na enige tijd horen zij echter geknetter en geknap, zij ruiken brandlucht, ze zien rook. Het komt niet uit het gebouw, waarin

zij zitten. De Duitsers hebben het naast en bovenwinds gelegen pand in brand gestoken, in de verwachting dat de vlammen zullen overslaan.

Verstikkend wordt de rook. Loeiend slaan de vlammen uit het dak van het belendende perceel. Benauwend heet wordt het in 't bankgebouw. En aan het dak gaan kleine vlammen lekken.

Met brandblusapparaten, die in het gebouw gevonden zijn, en een straal op de waterleiding gaan de Engelsen het vuur te lijf. Het helpt aanvankelijk. Maar de wind drijft telkens nieuwe vlammen aan. De snelblussers zijn weldra leeggespoeten. Het schrale straaltje uit de waterleiding faalt. Het dak vat vlam, de zolderbalken branden. Als het dak instort, zal plotseling het hele gebouw in lichte laaie staan.

Buiten wachten de Duitsers op de uitgerookte ratten. Maar de Engelse houden vol in rook en vlammen. Zij geven zich niet over vóór hun haren zengen en hun kleren schroeien.

Evert heeft een post bij een raam aan de achterkant van het gebouw, dat uitzielt op de tuin. De brand bedreigt hem als alle anderen, doch overigens is het rustig in deze hoek. Er zitten Duitsers in de tuin, maar zij hebben in uren niet geschoten. Ze hoeven niet te schieten; hun prooi valt hun vanzelf wel in de schoot. De compagnie in het bankgebouw moet zich overgeven als ze niet levend wil verbranden. Evert moet in Duitse krijgsgevangenschap.

Plotseling knetteren er buiten schoten. Evert gluurt over het kozijn. Hij ziet geen vijand. Er fluiten ook geen kogels om hem heen. Het is geen aanval op het gebouw. Er wordt gevochten in de tuin. De Duitsers, die daar zitten, worden van achteren aangevallen in een heftig handgemeen. Dit is ontzet! Hun makkers schieten hen te hulp!

Er komen mannen door de struiken heengesprongen. Maar het zijn geen Engelsen. Het zijn Nederlanders niet geweren in de vuist en witoranje-banden om de arm van 'n blauwe overall. Zij banen zich een weg naar het gebouw.

'Waar is de commandant?' vraagt een van hen. De kapitein duikt uit de rook op, 't hoofd in een doek, vanwege een wond, die hij door vallend puin heeft opgelopen.

'Wij zijn van de binnenlandse strijdkrachten,' zegt de Nederlander. 'Kunnen we u van dienst zijn?'

De kapitein wijst om zich heen. Het is alles puin. Boven hun hoofden brand het reeds. 'Er is hier niet veel meer te helpen,' zegt hij.

'We zouden ons samen een weg naar uw hoofdmacht kunnen banen,' zegt de binnenlandse strijder. 'Langs achterstraatjes zal dat gaan. Wij kennen de weg. Maar snel. In de tuin zijn wij nu nog de baas. De Duitsers kunnen elk ogenblik versterking brengen.' De kapitein aanvaardt het aanbod.

Door tuinen en steegjes leiden de binnenlandse strijders de soldaten. Soms stuiten ze op een Duitse patrouille. Ze slaan er zich doorheen. Zo komen ze in de buitenwijken. De Nederlanders leiden hen naar het Britse kamp.

De compagnie is, zij het met verliezen, weer uit de hel van Arnhem weggekomen. Maar de troep bij de Rijnbrug kreeg geen versterking en hij krijgt het daar zeer benauwd. De Duitsers vallen hem telkens opnieuw met grote felheid overmachtig aan. Zij willen kost wat kost de Engelsen van de brug verdrijven.

Het mag niet gebeuren, zegt Generaal Urquhart, de commandant van de Luchtlandingsdivisie. Als wij de brug al niet veroveren kunnen, de Duitsers mogen haar niet hebben. Wanneer straks Generaal Dempsey met zijn tanks komt, moet de noordelijke oprit tot de brug in geallieerde handen zijn. En dan kan een geconcentreerde aanval worden ondernomen: Dempsey uit het zuiden, de paratroepen uit het noorden. Dus dient een tweede poging ondernomen om steun te bieden aan de kleine groep, die nu al drie dagen stand houdt in het schoolgebouw vlak bij de brug.

'Onze compagnie hoeft er niet aan mee te doen,' zegt de kapitein tot zijn soldaten als hij hun van de plannen van de generaal vertelt. 'Wij hebben het al heet genoeg gehad in Arnhem,' meent hij. 'Maar als er vrijwilligers zijn...'

Als één man treedt de compagnie naar voren. Zij willen meedoen. Teruggeslagen worden en dan bij de pakken neerzitten, dat past bij Rode Duivels niet.

Zij gaan er weer op af, met andere compagnieën samen. Het wordt een slag als gisteren. Straat na straat en huis na huis wordt door de Duitsers grimmig verdedigd, maar met nog meer verbetering veroverd door de Britten.

Zij naderen de brug, ze kunnen haar zien; ze komen bij de school waarin hun makkers zitten.

De school... Het is een ruïne. Geen ramen en geen deuren zijn er in; geen dak er op. Een deel van de muren is half ingestort. De kozijnen, die nog overeind staan, zijn verkoold. De kerels ginder moeten het nog tweemaal erger hebben dan zij gisteren in het kantoorgebouw. De Rode Duivels trachten door te breken naar hun makkers.

Maar de Duitse tegenstand is hier geweldig. Het wordt vechten in loopgraven, haastig gedolven in een plantsoentje, achter barricaden, opgeworpen dwars over de straat; beide partijen verschansen zich in huizen. Telkens trachten de Engelsen door te breken, maar even dikwijls worden zij teruggeslagen. Vlak voor het doel blijven zij tenslotte liggen. Ze kunnen er niet door.

In de ruïne van de school wordt een kleine vlag vertoond. Half achter een brok muur staat ginder een soldaat te seinen. Hij tracht zich te onttrekken aan de ogen van de Duitsers, maar wil dat de Engelsen hem zien. 'Munitie op...' seint hij.

Het is hem niet gelukt te seinen zonder dat de Duitsers het merkten. Mitrailleurs bepoeieren het brok muur, waar de seiner achter schuilt en de vlag verdwijnt.

Doch op een andere hoek van de ruïne verschoont de vlag opnieuw. 'Dek onze terugtocht,' seint men verder.

De kapitein van Everts compagnie hoort het bericht met ongenoegen. Moet die positie worden prijs gegeven? Het strijdt met heel de opzet van de operatie. Maar de school is een ruïne en de jongens ginder hebben tienmaal meer gegeven dan van hen geëist mocht worden en zij hebben geen munitie meer.

'Wij dekken u,' laat hij terugseinen. Daarna komt uit de puinhoop het sein: 'Begrepen. Dank u.'

De compagnie van Evert voert haar vuur weer op. Mortieren knallen, mitrailleurs en automatische geweren ratelen. De vijand zet zich schrap. Dit is de inleiding op 'n nieuwe aanval van de Rode Duivels, denken zij. Daarom vergeten zij een ogenblik de school. Dat nest is immers toch reeds uitgerookt.

Opeens zwijgen de Engelse vuurmonden. De Duitsers staan gereed met mes en bajonet om de verwachte stormloop op te vangen.

Doch in plaats van van voren krijgen zij van achteren Rode

Duivels op de nek. Een troep soldaten stormt uit de school recht op hun stellingen aan. Zij springen over hun barricades.

De Duitsers staan een ogenblik onthutst. En daardoor krijgt de onnozel kleine troep gelegenheid om door te breken.

Twintig man bereiken de stellingen van de Britten. Ze tuimelen in de armen van hun vrienden. Het wit van hun ogen contrasteert schel met het zwart van hun beroet gelaat; hun haren en kleren zijn geschroeid door het vuur. Van moeheid kunnen zij niet staan.

Twintig overlevenden! Tweehonderd van hun makkers liggen dood in de ruïne van de school.

Zo hebben de Duitsers één Engels slot van de Rijnbrug afgeslagen. En het tweede slot, gevormd door de verdediging van de weg, langs welke de pantserdivisies naar de brug oprukken willen, kraakt onder het vuur van de 88 millimeters. De loopgraven zijn omgewoeld door de granaten, de huizen waarin de Britten zich verschansten, zijn ruïnes; er zijn veel doden en gewonden. En er is in 't geheel geen dekking meer. Het heeft geen zin zich hier te laten slachten. De Engelsen trekken zich terug uit Arnhem op hun hoofdverdedigingslijn ten westen van de stad.

HOOFDSTUK XVI

Oosterbeek

'Is alles nu vergeefs geweest?' vraagt Evert na de terugtocht aan zijn kapitein, die door zijn kijker naar de stad tuurt, waar de Duitse tanks binnenrollen.

'Het hangt er van af hoe het bij de Waal gesteld is,' antwoordt hij Evert op zijn vraag. 'Als daar de boel in orde is, redden we het misschien nog. Maar anders...'

Hij wijst naar de Duitse tanks. 'Die gaan de Betuwe in. Als zij bij de Waalbrug zijn vóór Generaal Dempsey haar in handen heeft, krijgen we die niet eens.'

'Hebben wij die brug dan nog niet?' vraagt Evert. 'Gister waren onze boys toch al in Nijmegen.'

De kapitein schudt het hoofd. 'Wel in de stad, maar niet op de brug en er is nog geen bericht gekomen.' Hij maakt zich ongerust. 'Vlot is de Waalbrug in elk geval niet veroverd. Als de Duitsers haar maar niet hebben opgeblazen.' Hij draait zijn kijker naar het zuiden, maar kan de Betuwe niet zien. Er is een heuvel tussen. 'Klim jij eens op die uitkijktoren,' zegt hij tegen Evert. 'Daar is een verkenningspost. Vraag eens of zij iets waargenomen hebben aan de overkant van de rivier.'

Evert staat boven op de toren. Beneden hem zijn een park, een speeltuin en een vijver. In die tuin hebben in de pas voorbijge zomerkinderen gespeeld; in het park luierden vakantiegangers; op deze toren klommen mensen, die genieten wilden van het uitzicht op Arnhem en de Betuwe. Hij doet zijn boodschap.

'Kijk zelf,' zegt de waarnemer, die hier op post staat. Evert krijgt een kijker. Men kan niet ver zien. De transparante nevel van de vorige dagen hangt er nog. Door een ijl waas glimt onder diffuus zonlicht de spiegel van de Rijn. De Betuwe duikt weg in lichte mist. De grote weg naar Nijmegen is toch een eindweegs af te zien; hij is leeg. In dit beperkt gezichtsveld is van het tweede leger niets te ontdekken.

'Voorlopig zien we alleen maar Duitsers,' zegt de onderofficier, die deze post bezet en hij wijst naar de wegen, die van het noorden en oosten naar Arnhem leiden. Karavanen van auto's rijden daar; tanks en kanonnen, vooral kanonnen, 88 millimeters.

'Gemene dingen zijn dat. We zullen daar nog last mee krijgen.' Zijn woorden worden prompt en zeer rechtstreeks bewaarheid. Een granaat suist door de lucht. Het is de eerste van een reeks, die in de omgeving neerkomt. Een ervan slaat in de fundering van de uitkijktoren, zodat de top zwaar schudt. Een tweede vernielt een aantal schommels in de tuin. Andere granaten vliegen zo rakelings voorbij dat de luchtdruk Evert bijna van de sokken blaast.

'Het is om ons te doen,' begrijpt de onderofficier. 'Ze hebben onze uitkijkpost ontdekt. We moeten hier vandaan.'

'Niets te zien van het Tweede Leger,' meldt Evert aan zijn kapitein. 'Ik weet het,' antwoordt deze somber. 'Er is geen kijk op dat ze komen. Ze hebben de Waalbrug nog niet.'

'Nòg niet?' 'Nee,' zegt de kapitein mismoedig. 'De hele boel ligt in de soep.'

Evert begrijpt er geen steek van. Dat zij hier de Rijnbrug niet te pakken kunnen krijgen is geen wonder. Zij staan alleen als paratroepen en de Duitsers voeren van alle kanten tanks en kanonnen aan. Maar ginds werken de parachutisten met het Tweede Leger samen en de Duitsers kunnen er geen versterkingen brengen.

'Zij kunnen haar toch wel te pakken krijgen!'

'Misschien wel,' antwoordt de kapitein. 'Maar dan krijgen ze een kapotte brug. De Duitsers laten haar nu natuurlijk in de lucht vliegen.'

'Dan zitten we hier in een muizeval,' roept Evert ontsteld.

'Ontdek je 't ook?'

Everts moed vloeit weg. Zijn schouders zakken naar beneden.

'Kop op,' vermant de kapitein zichzelf en hem. 'De Rode Duivels zijn voor één gat niet te vangen.'

Die avond leeft de hele wereld mee met de strijd om de brug over de Waal bij Nijmegen, maar de Rode Duivels, die bij Arnhem vechten, het intenst. Wie een radiotoestel te pakken krijgen kan, luistert. De officieren van de staf zitten in het hoofdkwartier om een toestel heen; de soldaten hebben in hun onderkomens gezocht naar radio's, door de burgers verborgen voor de Duitsers. In de loopgraven zitten de mannen aan hun veldtoestellen, ondanks het gevaar dat Duitse sluipschutters op het geluid af zullen schieten. Ieder moet weten hoe het bij de Waalbrug gaat.

...De noordelijke oprit is in handen van Amerikaanse para's...
Dit verrast de Rode Duivels. De noordelijke oprit is aan deze zijde van de Waal. Hoe zijn de Amerikanen daar gekomen? Zij zijn geland ten zuiden van de brug. Zijn er dus geallieerde troepen in de Betuwe? Dan is het ontzet voor hen, de mannen van Arnhem, dichterbij dan zij vermoedden.

...De Duitsers houden de brug en de zuidelijke oprit nog bezet..., vertelt een nieuwe melding door de radio.

Ei, de zaak is dus nog niet in orde.

...Amerikanen en Engelsen trekken al vechtende door Nijmegen naar de brug...

Sommigen maken zich met deze melding blij, maar ervaren militairen trekken de schouders op. Wat geeft dat vechten in de stad? Nu de Amerikanen slechts de noordelijke toegang tot de brug beheersen en niet van beide kanten tegelijk de slag geslagen is of de brug bij verrassing genomen, kunnen de geallieerden haar misschien wel in handen krijgen, maar slechts als een ruïne. De Duitsers blazen haar natuurlijk op.

...De brug is nog steeds heel..., bericht de radio.

De officieren van de staf schokschouderden. De Duitsers wachten blijkbaar met het vernielen tot het laatste ogenblik. Zij laten de geallieerden zich doodvechten voor een buit, die hun op het laatste ogenblik toch wordt ontnomen. Misschien wachten de Duitsers met de druk op de knop tot het ogenblik, waarop Dempsey's tanks over de brug rollen om die meteen in de lucht te doen vliegen en zo twee vliegen in één klap te slaan.

...Tot aan het plantsoen vlak bij de brug zijn de Anglo-Amerikanen doorgedrongen. Zij vallen aan met messen...

Nu raakt de staf toch ook in spanning. Zo vlak bij het doel! Zou het toch mogelijk zijn de brug te krijgen?

...Het is een vreselijk bloedbad bij de brug. De S.S. verdedigt de oprit met een satanisch fanatisme...

'Ze krijgen 'r!' roept een van de jonge officieren.

'Ze gaat de lucht in,' voorspelt een snorrebaard.

In een nerveuze spanning wachten allen aan de radio. Maar nadere berichten blijven uit. De B.B.C. speelt een soldatenmars en geeft daarna berichten over de strijd in Frankrijk, waar niemand oor voor heeft.

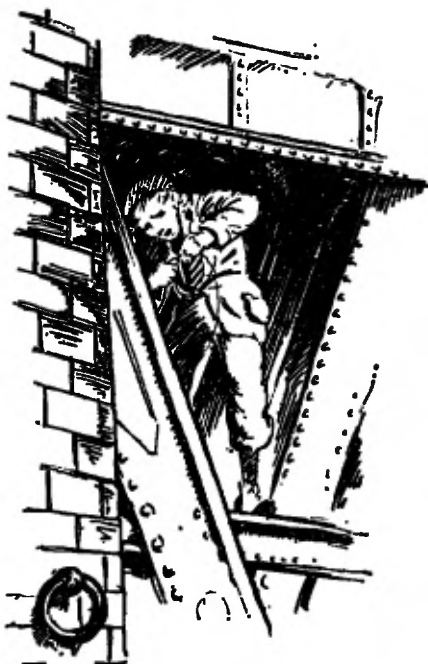
'Hoe zou het er nu mee staan?' vraagt een van de officieren.

'Afgelopen man,' gromt de snorrebaard. 'Het ding is in de lucht gevlogen, toen onze kerels er de eerste voet op zetten.'

Een vliegenier vertelt voor de B.B.C. van avonturen op een vlucht naar Duitsland. De luisteraars bij Arnhem schelden hem uit. Zij willen nieuws uit Nijmegen.

Daar komt een extra-nieuwsbericht: ...De brug is ons en zij is ongeschonden!...

In de kamer van de staf, zowel als in de kelders en de kuilen, waar de jongens zitten, barst een luid gejuich los. Alle leed, gevaar en tegenslag, die zij de laatste dagen hebben ondervonden, zijn opeens vergeten. De Waalbrug is veroverd! Dempsey's tanks rijden de Betuwe in. Nu krijgen zij de Rijnbrug ook!

Zo had Jan van Hoof de brug gered.

De snorrebaard, die straks zo vast voorspelde dat de Waalbrug in brokken vliegen zou, kan er niet bij. 'Driedubbel overgehaalde uilskuikens zijn die Duitsers,' roept hij uit.

Doch later meldt de radio, dat er een andere oorzaak is, waarom de brug niet opgeblazen werd. De Duitsers hebben wel degelijk op het knopje gedrukt, dat de brug in de lucht moest laten vliegen. Maar er gebeurde na dat drukken niets. En dat kwam omdat er tevoren iets gebeurd was. Jan van Hoof, een Nijmeegse jongen, was naar de brug geslopen. Hij had de schildwachten verschalkt en was doorgedrongen tot de pijlers en tot de ladingen dynamiet, die daar verborgen waren. Hij had dat dynamiet verwijderd. Toen konden de Duitsers de brug niet meer vernielen. 'Een kerel, die Hollander!' gromt de snorrebaard, als hij dit hoort.

Evert staat in een loopgraaf. De Duitsers laten hen een ogenblik met rust na een moeilijke nacht, waarin het Engelse kamp voortdurend met granaten overstelpt is. Evert heeft de nacht doorgebracht in een granaattrechter die koud en vochtig was. Soms druide de regen. Van slapen kon geen sprake zijn, omdat hij ieder ogenblik zijn lijf moest kunnen bergen voor een ontploffende granaat en altijd vaardig wezen voor de strijd op karabijn en mes. Nu is hij doodop van het veelvuldig vuren en het altoos gespannen uitzien naar vijanden, die voorwaarts sluipen door kreupelhout en varens. Sinds de landing heeft hij trouwens genoeg geen slaap genoten. Honderd uren achtereen hebben de soldaten vrijwel onafgebroken en dikwijls heel zwaar moeten vechten. Hij is nu moe en hij heeft honger. Een half blikje noodrantsoen was alles wat vanmorgen aan iedere man kon worden uitgereikt, het was niet half genoeg voor het ontbijt en men moet er de gehele dag mee doen. Want voedsel en munitie zijn hun niet gebracht en zijn ook heden niet te verwachten, omdat het weer nog ongunstiger is geworden voor aanvoer door de lucht. De transparante nevel, waar de zon, zij het omwaasd, doorheen scheen, heeft plaats gemaakt voor een grijze lucht met lage wolken, waaruit bij wijlen regen druilt.

Geen eten en geen hulp, want Dempsey's tanks, die naar ieder verwachtte, thans zouden ingrijpen in de strijd bij Arnhem, zijn niet gekomen en van de artillerie van het Tweede Leger is nog niets gehoord. Niemand weet waarom de hulp uitblijft.

Evert kijkt naar zijn makkers in de loopgraaf. Zij hangen even lusteloos en moe tegen de borstwering als hijzelf. Vuil en verformfaaid zien zij er uit. Baarden van bijkans een week maken de ongewassen wangen stoppelig. Geronnen bloed van schrammen en wonden, die ieder opgelopen heeft, maakt hen afstotelijk. De uniformen zitten onder vuil en drek en zijn gescheurd en uitgerafeld.

Na vijf dagen vechten in zand en puin en brandende ruïnes is er niets over van de zwier, die het keurcorps had, toen het omhoog steeg voor zijn vlucht naar Nederland. De mannen zijn de algehele uitputting nabij.

Achter het wolkendek klinkt geronk van vliegtuigen. Evert slaat er nauwelijks acht op. De gehele dag zweven er vliegmachines, jagers en verkenners, boven het kamp, Duitse en Engelse. Bij dit miezerige weer doen de eerste weinig kwaad en bieden de laatste weinig hulp.

'Hoor je dat?' zegt een van zijn makkers in de loopgraaf, terwijl hij oprijst uit zijn slome houding.

Evert weet niet wat de man bedoelt.

'Dacota's!' zegt hij, 'daar komt hulp.'

Evert veert op. Hij herkent de eigen vliegtuigen ook aan het ronken van de motoren. Dacota's brengen voedsel en misschien ook versterkingen.

Op dit ogenblik gaat het rondom het kamp aan alle kanten knetteren en knallen. De Duitse luchtdoelartillerie begint te schieten. Toen de parachutisten zondag daalden, was er bijna geen luchtafweer. Nu schijnen de Duitsers de omgeving van Arnhem te hebben volgezet met luchtdoelartillerie.

Spitfires lachen om de Flak. Hoog vliegende bommenwerpers worden er zelden door getroffen. Maar de grote en langzaam vliegende Dacota's zullen het hard te verduren hebben, vooral nu zij onder het lage wolkendek uit moeten komen om hun parachutes in het kamp te laten vallen en hun gliders aan de grond te zetten.

Uit de grijze lucht maakt zich een vliegmachine los. Het is een Dacota, die een serie valschermen laat dalen: rode, gele en groene parachutes: munitie, voedsel en medicamenten. Het vliegtuig ronkt, nadat het zijn lading kwijt is, over de Engelse stellingen

heen, terwijl de granaten van de Duitsers er omheen ontploffen. Rustig gaat het in de rechtse bocht om de terugtocht naar Engeland te aanvaarden. De soldaten in de loopgraven wuiven naar hun makkers daarboven en die groeten terug, vrolijk, onverschillig voor het Duitse vuur. Doch vóór het vliegtuig uit het gezicht verdwenen is, vertoont zich bij de staart een kleine vlam, die snel groeit. De Dakota is getroffen. Brandend verdwijnt hij in de wolken.

Andere vliegtuigen werpen hun parachutes af en sommige vliegen ongedeerd voorbij. Maar het Duitse vuur dreunt en dondert en overal tekenen zich kleine, witte wolkjes van ontploffende granaten af tegen het grijze zwerk. Verscheidene toestellen storten brandend naar beneden.

Hoe anders gaat het thans dan zondag. Toen is hun grote luchtvloot nauwelijks aangevallen en hadden zij bijkans geen verliezen. Dit transport wordt echter zwaar gehavend.

De parachutes zweven omlaag. In schuine richting zweven zij, gedreven door de wind. Zo gaat het altijd. Evert is bij een parachutesprong ook dikwijls een heel stuk afgedreven. Bij het springen en bij het afwerpen van parachutes wordt altijd rekening gehouden met kracht en richting van de wind.

Maar deze keer zijn windkracht en windrichting niet goed geschat of zijn de parachutes te haastig uitgeworpen. Evert ziet ze loodrecht boven zich en toch nog vrij hoog in de lucht. En hij zit in de voorste linie. Hij zou ze met de handen willen grijpen en naar beneden trekken. De parachutes drijven voorbij. De medicijnen, waarom de gewonden zo verlegen zijn, komen niet in het kamp terecht. De levensmiddelen belanden bij de vijand.

Er komen gliders uit de wolken, sierlijk planerend. Dozijnen zijn er. Dat is versterking. De Poolse brigade komt te hulp. Zij zal landen op dezelfde heide waar zondag de Engelsen zijn neergekomen.

Maar hoe anders verloopt deze landing dan de eerste. Toen ging het gemakkelijker dan bij manoeuvres. Geen zweem van Flak of Messerschmidts was te ontdekken. Nu knettert en knalt het Duitse afweervuur van alle kanten en gieren Duitse jagers als felle valken door de lucht.

De vloot van zweefvliegtuigen wordt uit elkaar geslagen. Hier en ginder stort een toestel neer. Sommige brandend, andere met

gebroken vleugels, neerstortend als een steen. En in elk toestel zitten meer dan honderd Polen! Het wordt een droevige ravage van brandende en gebroken wrakken op de heide.

De gliders, die de grond bereiken, worden daar ontvangen met een dichte kogelregen. Want de heide is niet in handen van de Engelsen. Zij zitten slechts aan één kant. Aan de andere rand van het open veld hebben de Duitsers hun mitrailleursnesten en zij vuren fel.

Onder die kogelregen springen de Polen uit hun vliegtuigen en laten zich languit vallen in de hei. Het vege lijf bergen is het enige wat zij kunnen onder dit vreselijke vuur.

De Duitsers zetten een aanval in. Zij overdonderen de verschrikte Polen, die niet weten waar hun hoofd staat, nu zij op alle mogelijke manieren worden aangevallen. Sommigen steken de handen omhoog. Anderen vechten zich dood met bajonet en mes. Een aantal vlucht in doodsangst naar de Engelse linies. Het is een povere rest van de trotse brigade, die enkele uren geleden in Engeland opgestegen is.

De volgende morgen worden voedsel en patronen aan de paratroepen uitgedeeld. Zuinig, zuinig is de boodschap, die daarbij wordt gegeven. Er zijn zoveel geladen vliegmachines door de Duitsers neergeschoten en zoveel parachutes buiten de eigen stellingen terechtgekomen, dat voor iedere soldaat, zowel met eten als munitie, nog steeds het strengste rantsoen gehandhaafd moet worden.

Evert is wanhopig. Alles loopt mis. Er is geen strijdvuur in hem over. Als de vijand nu een aanval deed, gelooft hij, dat hij zich zou overgeven.

'Wat nou, Hollander, moed verloren?' Het is de oude sergeant, die hem op de schouder klopt. De grijze stoppels staan ruig op zijn gelaat, maar zijn pezige gestalte is even recht als immer en zijn donkere ogen fonkelen als altijd.

'We zitten er ook maar niet lelijk tussen!' verzucht Evert.

De sergeant lacht. 'En dat is nou de man wie 't veertien dagen geleden veel te goed ging en die zo bang was, dat hij niet meer mee kon vechten! Kerel, je hebt juist gekregen wat je wenste.'

Evert bloost van schaamte.

De oude klopt weer op zijn schouder. 'Maak je geen al te grote

...eet Evert het laatste restje van zijn noodrantsoen.

zorg, my child. Generaal Dempsey is op komst. Hij is geen man om ons in de steek te laten. Laat hij vandaag zijn opgehouden door de Duitse tanks, laat hij gedwongen zijn geweest om slag te leveren in de Betuwe – Dempsey heeft bij Caen de hoofdmacht van de Duitse tanks verslagen; hij slaat zich ook hier doorheen en staat dan voor de Rijn.'

De paratroepen wachten.

Doch de uren verlopen zonder dat er hulp opdaagt. De posten op de heuvels turen tevergeefs de Betuwe in. Geen Churchill-tank komt aanrijden. Wel gaan er telkens nieuwe Tigertanks de Rijnbrug over naar het zuiden.

Geen hulp, geen uitkomst, een moe lijf en een lege maag. Zittend

in de modderige loopgraaf eet Evert het laatste restje van zijn noodrantsoen en uit zijn veldfles neemt hij een slok koude thee er bij. Hij heeft niet half genoeg. Het is of het eten zijn honger erger maakt, inplaats van stilt. Zijn moed, door de sergeant straks opgewekt, is weer verdwenen. Generaal Dempsey biedt geen hulp. Zij zitten hier op een verloren post. Het zou het verstandigs wezen als ze zich maar overgaven.

Everts Engelse makkers zijn niet moediger dan hij. Niet een heeft lust in scherts of in gesprek. Koude en honger, gebrek aan slaap en tegenslag op tegenslag hebben hen murw gemaakt. Ze zijn onverschillig jegens het kanonvuur van de Duitsers. Als een granaat aansuizen komt, schrikken ze niet meer. Zo is hun hele wezen ingesteld op het front, dat ze bij het gierend naderen van een bom zich instinctief verschuiven om aan het projectiel te ontkomen, en dat gelukt hun ook. Voor vechten hebben zij evenwel geen kracht meer.

De kapitein komt aangelopen. Zijn uniform is even vuil en stuk als die van zijn manschappen. Hij is ook ongewassen, heeft een baard van haast een week en draagt een goor verband om het hoofd. Men kan het hem aanzien, dat hij moe en hongerig is. Maar ongebroken is zijn geestkracht. 'Mannen, er komt een stormaanval. Geeft ze van katoen.'

Is dit een murwe troep? De mannen rekken zich de stramme leden en nemen hun wapens in de vuist. Elk staat onmiddellijk op zijn plaats, de mitrailleurs gereed tot schieten, de karabijnen in de aanslag, handgranaten bij de hand. Verbeten strijdlust leeft er in de troep.

Zodra de Duitsers uit hun loopgraven springen, ratelen de mitrailleurs en mikken de schutters met de karabijnen rustig en secul. Als de aanval doorgezet wordt, slingeren zij met vaste hand hun handgranaten. En als de vijand zich in hun loopgraaf waagt, rekenen zij met hem af met mes en bajonet.

Hierna blaast de Engelse aanvalshoorn attaqueren! De parachutisten zetten de tegenaanval in. Zij lopen de opgedrongen Duitsers in het voorterrein overhoop en jagen hen tot achter hun eigen stellingen terug.

Na het gevecht is de geest bij Everts compagnie uitstekend. De actie heeft de jongens uit hun sloomheid opgewekt. Hun moeheid en honger zijn er door vergeten, hun moed is door het afslaan

van de Duitse aanval opgewaakt. Zij houden het nog best een poosje uit. Ze zullen pal staan tot de tanks van Dempsey komen.

Vrijdagmorgen merkt Evert dat de kapitein en de luitenants te zamen fluisteren en kort daarop gaat er een gelijk gefluister door de rijen van de soldaten. Er is slecht nieuws. Een belangrijk deel van hun divisie, dat, gescheiden van dit deel der troepen, meer noordelijk in de bossen zat, heeft, nadat alle munitie verschoten was, moeten capituleren. Een ander deel is uit zijn stellingen teruggeslagen en heeft daarbij zijn lazaretten prijs gegeven. Acht-honderd gewonden zijn in 's vijands handen geraakt. Door een en ander heeft de divisie de helft van haar effectief verloren. En generaal Dempsey's troepen zijn nog niet in het zicht.

Dit slaat de gister opgewaakte moed weer neer. Het afslaan van de Duitse aanval en hun tegenaanval hebben niets geholpen. Zij vormen nu nog slechts een geïsoleerde troep, terwijl de overmacht van de vijand ondertussen sterk gegroeid is. Hoe zullen zij, die zes dagen en nachten achtereen gevochten hebben, het met hun lichte wapens langer klaren tegen artillerie en tanks?

Evert wandelt met een paar makkers van het hoofdkwartier naar de veldkeuken, die op een open plek in 't midden van een klein beukenbos is ingericht. Er zijn door de lucht weer wat levensmiddelen aangekomen. Misschien kunnen zij er iets krijgen tot stilling van hun rammelende maag.

Hier, in het midden van het gebied, dat nog door Engelsen bezet is, ben je redelijk veilig, behalve dan voor het granaatvuur, dat het gehele terrein bestrijkt. Maar daaraan zijn ze al door en door gewend. Ze kunnen de granaten horen komen en ze weten, hoe ze zich dekken moeten voor zo'n ijzeren broodje.

Plotseling knalt een gewerschot. De soldaat naast Evert gilt, wankelt en valt dood op de grond. De anderen springen naar de berm. Een tweede schot boort slechts een gaatje in het wegdek.

'Die lelijke sluipschutters,' gromt Evert, 'komen die knapen ons nu hier ook al plagen?'

Bij de voorwaartse acties verleden week hebben ze voortdurend veel last gehad van scherpshutters, die, wanneer een Duitse troep terugtrok, achterbleven en uit huizen, van achter muren of uit bomen op de Britten schoten. Midden in het kampement hebben ze er nog geen mocite mee gehad. Deze schutter moet door

de linies heen geslopen zijn, vannacht waarschijnlijk. Is de vent alleen? Zitten er drie, vijf, twaalf kerels in de bomen? Het geeft een onbehaaglijk gevoel te weten dat de vijand vlakbij is, zonder dat je hem ontdekken kunt.

Evert houdt zijn stengun klaar. Hij loert of hij zijn vijand kan ontdekken. Maar er is niets te zien. Beukenkronen zijn te dicht dan dat men iemand vinden kan, die zich er in verscholen heeft. Het zet zijn helm op zijn sten en schuift het wapen langs de berm naar boven. Het lijkt zo of een man naar voren kruipt.

Onmiddelijk knalt een schot en schampt een kogel op de helm. De kerel zit wel heel dicht bij, maar waar precies weet Evert nog niet. 'Doe jij zo eens,' vraagt hij een makker, die achter een boomstam gekropen is.

Opnieuw schuift een helm naar voren en weer knalt ogenblikkelijk een schot.

...en schampt een kogel af op de helm.

Nu weten de jongens aan het geluid, waar ongeveer het schot vandaan komt. Hun stenguns ratelen in die richting.

Er gebeurt niets. Een man verscholen in een grote boomkruin biedt een moeilijk trefvlak.

Een tweede salvo heeft ook geen effect.

Maar na dit schieten ziet Evert de bladeren van een beuk bewegen, hoewel het bladstil is.

'Heb je 't gezien?' vraagt Evert aan zijn makkers.

Zij knikken.

Voor de derde maal ratelt een salvo. En hierop volgt gedruis. Takken breken. Een lichaam ploft uit de boom omlaag. Een S.S.-er stort dood op de grond.

De jongens gaan verder. Omzichtig, hun stens steeds in de aanslag. Er kunnen meer sluipschutters zijn.

Granaten fluiten door de lucht. 'Ze beginnen weer eens,' zucht Evert, en hij laat zich languit in de loopgraaf vallen om zich te dekken tegen het vuur, dat hen nu weer bedreigt.

Deze kogels vliegen echter hoog over het Engelse kampement heen.

'Waar schieten de Duitsers nu op?' vraagt een soldaat.

Evert weet het niet. Hij is moe en slaperig.

Maar de andere soldaten in de loopgraaf zien verbijsterd naar de uitwerking van dit nieuwe bombardement. In *Arnhem* slaan de bommen in. Daat stuift het puin in rode wolken naar de hemel en breken grote branden uit. En in Arnhem zit geen Engelsman, daar zijn de Duitsers!

'Schieten die lui nou op zichzelf?' vragen de jongens.

Met starre ogen staart Evert naar de branden, die steeds groter en talrijker worden.

Hij is zo moe, zo moe... Hij kan haast niet meer denken.

'Oosterbeek brandt ook,' zegt een van de soldaten.

Dit schokt Evert. Oosterbeek! Daar is Alie heengevlucht. In de opwinding en spanning van de strijd is de gedachte aan haar vervaagd. Hij heeft geen tijd gehad om ergens anders aan te denken dan aan het winnen van het gevecht en aan het bergen van zijn eigen lijf voor duizenden gevaren. In de schaarse uren van rust is Alie's beeld een enkele maal teruggekomen, maar het bleef ver en wazig. Bij een oorlog zo gruwzaam als de slag om Arn-

hem past geen vrouw. Maar nu... Oosterbeek brandt. Huizen storten ginds ineen. De hele boel gaat er in puin.

Ze is al lang weg, praat Evert zich voor. Ze zijn natuurlijk dadelijk weggegaan uit het dorp, dat zo dicht bij de strijd was, naar Ede of naar Veenendaal.

De onrust laat hem evenwel niet los. Het kan toch zijn dat Alie nog in Oosterbeek is, dat ze niet weg heeft kunnen komen. Het is best mogelijk dat zij op het ogenblik in een brandend huis is, of getroffen wordt door scherven van granaten of vallend puin. Evert is, nu hij vreest dat Alie in gevaar is, banger dan toen hij in Arnhem in brandende gebouwen vocht.

De sergeant komt bij zijn jongens langs. Hij is een veteraan uit de eerste wereldoorlog; hij heeft veel koloniale expedities meegeemaakt en is in Libye geweest. Hij kent elk projectiel aan zijn geluid. 'Hoor je die bommen, jongens?' vraagt hij met zijn diepe bromstem en een brede lach. 'Dat zijn onze vijftigponders. Dat is de artillerie van Dempsey.'

De jongens jubelen. En Evert juicht mee. Daar is Dempsey. Eindelijk. Hij brengt uitkomst. Wie let nu langer op een brand? Wie denkt zelfs langer aan zijn meisje? Het Tweede Leger is er! Vormen de Rode Duivels een vermoeide, uitgeputte tot ondergang gedoemde troep van hongerlijders, onbekwaam om meer te vechten?

Zij trekken hun buikriemen steviger aan om de honger niet te voelen, reinigen hun wapens van vuil en zand, schuiven de houders met patronen, die zij gisteren ontvangen hebben, in de magazijnen. Zij zijn klaar voor de strijd.

Als Generaal Dempsey van de Betuwe uit een aanval op de Rijnbrug onderneemt, zullen zij van deze zijde stormen. Zoals de Waalbrug is genomen, zo zal de Rijnbrug ook genomen worden.

HOOFDSTUK XVII

Terugtocht over de rivier

Sinds Jan en Evert uit de wolken nederdaalden op de heide hebben de vrienden elkaar ternauwernood gezien. Jan is als ordonnans en tolk bij een andere compagnie ingedeeld. In het begin heeft Evert een enkele maal een glimp van hem gezien, als hij een order overbracht, maar de laatste dagen heeft hij hem geheel uit het oog verloren.

Er zijn veel Engelsen in Duitse krijgsgevangenschap geraakt. Zou Jan daarbij zijn? Er zijn een groot aantal gewonden en gesneuvelden. Zou Jan daarbij behoren? Evert weet het niet.

De schommelingen in de kansen hebben aangehouden, dag aan dag en nacht op nacht. Het bombardement door de artillerie van het Tweede Leger heeft hun wat lucht gegeven, maar uitkomst bracht het niet. Het vuur kwam van de andere zijde van de Waal. Dwars over de Betuwe heen schoten de kanonnen. De tanks van Dempsey, die naar de Rijnbrug wilden, zijn gestuit bij Elst. Er is contact gemaakt met Poolse parachutisten, die aan de overzijde van de Rijn zijn neergedaald. Bij nacht zijn er van hen per roeiboot over de rivier gekomen. Zij hebben welkome versterking en even welkome voorraden aan levensmiddelen, patronen en verbandmiddelen gebracht. Doch tegenover deze steun staan verdere versterkingen van de vijand. Meer tanks, meer artillerie, meer troepen zijn uit Duitsland aangekomen.

Op een nacht zijn de langverwachte tanks van generaal Dempsey toch aan de overzijde van de Rijn verschenen. Met vreugde zagen de soldaten ze rijden in de Betuwe. Dit was dan eindelijk het ontzet, waarnaar reeds langer dan een week gehunkerd was. Doch opnieuw volgde een bittere teleurstelling. Het was de hoofdmacht van het Tweede Leger niet. Die werd nog immer opgehouden op de grote weg bij Elst. Dit was een kleine colonne, langs omwegen gekomen, bij lange na niet krachtig genoeg het sterke Duitse bruggehoofd bij Arnhem in te drukken. Ze moesten haastig weer verdwijnen. Een Tantalus-kwelling was het de troepen van Generaal Dempsey te zien, zonder hulp van hen te ontvangen.

Het is nu de negende dag na de landing. In al deze dagen heeft

geen soldaat de kleren uitgehad en heeft niemand gelegenheid gehad om zich te scheren. Velen hadden niet eens de tijd of water om zich te wassen. In al die tijd heeft niemand rustig kunnen slapen. Een paar uur liggen in een schuur of onder de open hemel, in een kelder op een vloerkleed of een divan op z'n best, dat was al. En dat dan nog bij donderend kanonvuur en terwijl bommen en granaten om hen heen ontploften. Met de fouragering is het gaandeweg slechter geworden. In de aanvang werden de eigen voorraden nog aangevuld met hetgeen zij van de burgers kochten, of in huizen vonden. Met het inkripen van het landingshoofd raakten zij echter uit de dorpen weg en steeds meer op eigen voorziening aangewezen. En daar mankeerde door het stokken van de aanvoer alles aan. De voorraden, die de Polen brachten, zijn reeds lang weer verbruikt. De soldaten lijden honger. Hol staan hun ogen en ingevallen zijn hun wangen onder de wilde baard en het vuil.

Toch is de troep niet moedeloos. Over de teleurstelling, aanvankelijk gewekt, door tegenslagen, waar zij op snelle overwinning rekenden, zijn ze heen. De klappen, die zij kregen, hebben hen gehard. Illusies maken zij zich niet meer, maar zorgen evenmin. Gelijkmoedig en onverstoort zijn zij onder alle omstandigheden, vervuld met grimmige vastberadenheid en steeds bereid te vechten voor hun vlag.

Duitse luidsprekers gillen telkens weer in zeer erbarmelijk Engels:

'Geeft u over!' Er volgt geen hoongelach meer op zoals in het begin. Maar nog veel minder is er neiging om gehoor te geven aan de oproep. De Engelsen bejegenen hun vijand met hooghartig zwijgen. En als de luidspreker bazuïnt, dat bij weigering om te capituleren er een vernietigende aanval volgen zal, dan kijken zij alleen hun wapens na om zeker te zijn dat daar niets aan hapert. Vandaag volvoeren de Duitsers hun bedreiging. Zij leiden de aanval in met hevig artillerievuur. Zo zwaar als ditmaal zijn de Britse stellingen nog niet bestookt. Loopgraven en mitrailleur-nesten worden kapot geschoten en huizen, waarin para's zitten, gaan in puin; als mollen moeten de soldaten van trechter naar trechter kruipen om zich te dekken tegen dit moorddadig vuur. Wanneer de Duitse artillerie tenslotte zwijgt, zitten de parachutisten in een doorploegd en omgewoeld terrein, waarin geen stel-

ling meer te vinden is, en in ruïnes, die nauwelijks dekking bieden. Daar moeten zij de stormaanval doorstaan. Golf na golf duikt uit de Duitse loopgraven op, maakt een snelle sprong en laat zich dan weer vallen om te schieten. De overmacht is groot en de aanval fanatiek.

Doch de Engelse verdediging handhaaft zich hardnekkig. In elke aanvalsgolf hagelen hun kogels. Om de kracht van de verdediging op te voeren, vecht alles wat wapens dragen kan mee. Naast zich ziet Evert een piloot van een zweefvliegtuig, een mitrailleur bedienend. Aan zijn rechterhand vecht de compagnieskok met het geweer van een gesneuvelde. Ginds liggen officieren van de staf; zij hebben ieder een karabijn ter hand genomen. Een groepje oorlogscorrespondenten, dat toch niet langer seinen kan omdat de laatste radiozendtoestellen verloren zijn gegaan, vecht mee. Alles helpt de aanval af te slaan. En het gelukt. De stormloop komt tot staan.

Op deze eerste stormloop volgt evenwel, nadat de Duitse artillerie nogmaals een hevig trommelvuur gegeven heeft, een tweede met nog sterker krachten en nog feller doorgezet. Aan de reserves van de vijand komt geen einde. En bij de parachutisten is thans niemand meer om de plaats van de gevallen in te nemen. De sergeant blaast op zijn fluitje. Een sprong van vijftig meter achteruit beveelt hij. Zodra de Britten wegrennen, stormen de Duitsers onder hoerageroep naar de verlaten loopgraaf. Doch het gejuich stekt in hun keel, want de Engelsen zijn reeds opnieuw in actie. Van achter stammen en struiken schieten ze even verwoed als straks. Zij blijven de vijand elke meter grond betwisten.

Een tweede sprong terug wordt echter desniettegenstaande nodig. Na deze sprong zoekt Evert dekking in een dieper gat, door een bom geslagen. Bij het naar beneden springen struikelt hij over een soldaat die daar ligt, doch gunt zich geen tijd om naar de man te kijken. Vechten moet hij. Met zijn karabijn op de krater-rand vuurt hij heftig op de opdringende Duitsers. Onder dat schieten hoort hij beneden in de kuil gekreun. Zijn makker is blijkbaar gewond.

Het voorterrein raakt ogenschijnlijk leeg. De Duitsers hebben zich gedekt voor het vuur, dat de Engelsen uit hun derde stelling geven. Evert heeft een ogenblik tijd voor de gewonde.

'Hallo, boy,' vraagt hij. 'What is the matter?'

De ander steunt. Evert kijkt naar hem. Zijn jas en gezicht zijn rood van bloed. 'Kan ik je helpen, makker?'

'Water,' kreunt de gewonde.

Evert staat ontzet. Hij kent die stem. Dit is Jan Koekman! Hij had hem, gebaard, bebloed en vuil, niet eer herkend. Hij houdt de veldfles aan zijn lippen: 'Kerel, drink!'

'Ben jij dat, Evert?' vraagt hij met zwakke stem.

'Ja,' antwoordt die. 'Ik ben het en ik zal je helpen.'

'M'n schouder,' steunt de ander, 'ik ben zo moe.'

Evert ziet dat Jan veel bloed verloren heeft. Hij legt hem wat gemakkelijker. Maar hij heeft geen tijd langer naar zijn vriend om te zien, want de vijand nadert in een nieuwe sprong. Als wij het hier maar houden, overlegt hij, terwijl hij een Duitser op de korrel neemt. Als wij maar niet verder achteruit moeten, denkt hij, terwijl hij doordrukt. Dan zorg ik wel dat Jan in het lazaret komt.

De sprong van de Duitsers loopt vast. Everts hoop, dat deze linie kan gehouden worden, stijgt.

Maar nieuwe golven Duitsers stormen aan. Evert schiet, snel maar bedachtzaam richtend en kalm doordrukkend, als hij zijn doel in het vizier heeft. Hij heeft zijn bajouet gereed voor het geval het tot een handgemeen mocht komen. Het komt er evenwel niet toe. Ook deze golf wordt door de scherpschutters gestuit. Evert gelooft nu vast, dat hij zijn vriend zal kunnen redden.

Op de rechtervleugel van de Engelsen is het niet in de haak. Daar breken Duitsers door. Nu moet, om het wijken ginder, de linie hier ook achteruit. De peletonscommandant geeft op zijn fluitje het sein: Houd je gereed voor retireren.

Jan hoort het sein en ondanks alle pijn begrijpt hij het. 'Het beste, Evert,' groet hij.

'Je gaat mee,' zegt Evert.

Jan schudt het moede hoofd. 'Ik kan niet.'

'Het moet,' zegt Evert. 'Ik laat je nooit alleen. Als ik je steun, kun je misschien wel lopen.' Hij richt hem op en schuift zijn schouder onder die van Jan. Maar die zakt kreunend in elkaar.

* 'Wat scheelt er aan?'

...en dan kan Jan niet weer opstaan.

‘Het gaat niet, jô,’ weert de gewonde af.

‘Dan draag ik je.’

Jan schudt nogmaals van neen. ‘Als je dat probeert, worden we beiden neergeschoten. Laat mij maar liggen.’

...‘Nooit!’ houdt Evert koppig vol. ‘Ik help jou.’

Voor de tweede maal snerpt de tirailleursfluit. Dit is het sein de achterwaartse sprong te ondernemen.

Evert tilt zijn makker uit de kuil en sleept hem door struiken heen, want Jan heeft werkelijk geen kracht een stap te doen. Langzaam gaat het. De anderen liggen reeds lang opnieuw in stelling als de beide vrienden nog over het veld strompelen. Over een boomstronk struikelen ze samen en Jan kan niet weer opstaan. Evert moet hem op de schouder nemen. Hij draagt hem naar de nieuwe stelling, terwijl de kogels om zijn oren fluiten. Elk ogenblik verwacht Evert de harde klap, die een kogel geeft, wanneer je er door getroffen wordt, want zij vormen samen een

gemakkelijk doel. Maar ze blijven ongedeerd. Ze komen veilig in de nieuwe stelling. En deze stelling blijft behouden. Evert kan zijn vriend overgeven aan hospitaalsoldaten, die hem op een brancard naar het lazaret vervoeren.

Het is de tiende dag. De luchtlandingsdivisie is gehavend en geknauwd. Slechts een vierde van de mannen, die op 17 september zijn gedaald, is nog in staat te vechten. Van de Rijnbrug zijn ze ver verwijderd. Uit Arnhem zijn ze weggeslagen. In een klein bos bij Oosterbeek zijn ze op een hoop gedreven. Maar immer vechten ze nog en toen vanmorgen, zoals elke ochtend, de luidspreeker brulde: 'Geef je over!' hoorden de soldaten dat niet eens. Ze zijn onverschillig geworden voor het geschreeuw van de vijand, zoals zij schijnbaar ook onvatbaar zijn geworden voor honger en vermoeidheid. Vechtmachines zijn ze nu. In ogenblikken, waarin de strijd verslapt, liggen ze uitgeput op de grond, maar zodra de vijand aanvalt, vechten ze taai en met overleg.

De kapitein komt bij de troep. 'Dit is de laatste dag,' zegt hij, zo rustig als had hij zijn mannen voor een oefening bijeengeroepen. 'Vannacht komt er een eind aan.'

'Gaan we ons overgeven?' vraagt een schorre stem.

'Nee,' zegt de kapitein. 'We trekken terug naar de overkant van de rivier.'

Er zijn er die 'Goddank' mompelen. Maar andere gezichten blijven somber. 'We geven het dus op,' zegt een.

'We geven het *hier* op,' bevestigt de kapitein. 'Deze positie is niet te houden. Ginds gaan we opnieuw vechten.'

De mannen zwijgen. Met dezelfde onverstoorbaarheid, waarmee ze de ongelijke strijd gestreden hebben, aanvaarden ze de nederlaag.

Evert denkt aan Jan. 'Hoe gaat het met de gewonden?' vraagt hij. 'Nemen wij die mee?'

'Wie lopen kan, gaat mee,' antwoordt de kapitein. 'De anderen moeten we achterlaten.' Hij zegt de laatste woorden stroef; het valt hem zwaar dat hij zijn mannen in handen van de vijand achterlaten moet. 'Wie vrienden in het lazaret heeft,' voegt hij er na een pauze aan toe, 'kan vanmiddag afscheid van hen nemen.' Die middag gaat Evert naar het lazaret, gevestigd in de kelders van een hotel, dat half in puin geschoten is. Het is er overvol,

want er zijn veel gewonden. Evert komt in een kelder, waar het sterk naar wijn ruikt. De wijnvaten zijn er uitgehaald; ze liggen in de tuin in duigen en de wijn is weggevloeid. De bedden staan dicht naast elkaar, zodat er haast geen looppad overblijft en deze looppaadjes zijn nu dicht bezet met soldaten, die afscheid nemen van hun vrienden. Daardoor is het er veel rumoeriger dan het in een ziekenhuis mag zijn. Evert zoekt tevergeefs naar Jan.

'Wanneer is hij gekomen?' vraagt een verpleger, als Evert bij hem informeert en als dit gister blijkt te zijn, verwijst hij hem naar een andere kelder.

Evert daalt smalle trappen af. Hier zijn geen ledikanten. De patiënten liggen op los stro, dat op de betonnen vloer is uitgespreid. De vloer is vuil, evenals de wanden. Deze kelder is brandstoffenbergplaats geweest en slechts half gereinigd, toen er plotseling gewonden moesten worden neergelegd. Zoekend kijkt Evert rond. Er is hier zo machtig veel ellende, dat ze hem benauwt.

'Ha, makker!' roept Jan, die zijn vriend gezien heeft, eer Evert hem ontdekte. Nu ziet hij hem liggen in een hoek ver van een zwakke lamp. Hij moet over andere patiënten heen stappen om zijn makker te bereiken.

'Hoe is 't?' vraagt Evert. 'Kun je mee vanavond?'

Jan schudt het hoofd. 'De dokter heeft 't verboden. Het gaat ook niet. Ik heb nogal koorts gehad vannacht en ik voel me miserabel slap.'

Men kan het hem aanzien. Zijn gezicht, gewassen en geschoren, is smal, er gloeit een koortsblos op zijn wangen. Evert ziet ook dat het verband, dat om zijn stukgeschoten schouder is gelegd, van bloed doortrokken is.

'Moet daar geen nieuw verband om?' vraagt hij.

'Het moet wel, maar het kan niet,' antwoordt Jan. 'Er zijn geen watten en er is geen linnen meer.'

Evert perst de lippen op elkaar. Ze zijn waarlijk aan alle kanten vastgelopen.

'Nou ga je naar de Duitsers, makker,' zegt hij eindelijk.

Jan slikt. Tweemaal is hij ontkomen aan de Duitsers en nu zal hij bij de eindstrijd toch nog in hun handen zijn. Dat is erg. 'We zullen hopen, dat het van korte duur is,' tracht hij zichzelf te

troosten. Het is een schrale troost en Evert weet ook geen woorden ter bemoediging te vinden.

'We hebben het samen goed gehad,' gaat Jan door. 'Ik ben blij dat wij vrienden zijn geworden.'

'Ik ben er ook blij om,' zegt Evert. 'Je was een beste kameraad.' Jan glimlacht dankbaar. 'Jij bent voor mij nog veel meer geweest,' zegt hij dan ernstig.

Evert kijkt hem aan. Meer dan een beste kameraad? Wat bedoelt Jan?

'Als dit schot nog erger aangekomen was,' gaat Jan voort, 'of als het met mijn wond eens mis zou lopen, dan is het nog niet erg. Dat heb ik aan jou te danken, Evert.'

'Aan mij?' stamelt Evert.

'Ja,' zegt Jan. 'Jij hebt mij over veel dingen en juist over de allerhoogste dingen anders leren denken.'

Dit ontroert Evert. 'Heb ik dat gedaan? *Ik?* Ik weet niet eens of ik kan zeggen wat jij daarnet gezegd hebt.'

Jan glimlacht mild. 'Dat kun je stellig als het er toe komt, al weet je het nu misschien nog niet.'

De wil tot leven is door bloedverlies en koorts en door zijn bereidheid om, als het moet, te sterven, bij Jan niet uitgeblust. 'Ik hoop dat ik hier doorheen kom,' zegt hij. 'Dat ik weer beter word en dat ik jou weerzie in het bevrijde Nederland.'

De laatste woorden stemmen Evert somber. Aan het vrije vaderland durft hij thans nauwelijks meer geloven.

'En toch zal het komen,' verzekert Jan met sterke overtuiging. 'Toch zijn wij spoedig vrij.'

Er luidt een bel. De tijd voor het bezoek is om. De vrienden moeten afscheid nemen. Evert drukt Jan de hand: 'God zegene je.' 'Good luck, vannacht,' wenst Jan. 'Vecht jij maar dubbel hard, nu ik niet meer meedoe. Voor mij ook.'

'Ik hoop dat ik het kan,' zegt Evert.

Stikdonker is de nacht in het bos. Geen maan; geen sterren; het zwaar geboonte weert de zwakste schemer. Alleen boven Arnhem flitsen ontploffende granaten en hangt een rosse gloed van grote branden. De artillerie van het Tweede Leger legt een scherm achter de terugtrekkende soldaten en overstemt door zijn lawaai het gerucht dat de terugtocht meebrengt.

Maar eindelijk komen ze toch aan de zoom.

Het bos, waarin de luchtlandingsdivisie zijn laatste stellingen behouden heeft, grenst niet aan de rivier. Men moet door Oosterbeek en er zitten Duitsers in dat dorp. Men zal zich door hen heen moeten slaan of langs hen sluipen. En daarna komt het moeilijkste: de tocht door het open veld van de uiterwaard naar de rivier.

De gedachte om al vechtende snel door te breken is verworpen, omdat de troep dan in de uiterwaard volop bestookt zou worden door Duits geschut, dat op de Veluwerand is opgesteld. Bij kleine groepjes wil men trachten ongezien te ontsnappen.

De groep, waar Evert bij hoort, wordt geleid door hun sergeant. 'Ik ben de kloek en jullie de kuikentjes,' zegt die tot zijn soldaten. En als zij hem niet dadelijk begrijpen, maakt hij het anders duidelijk. 'Jullie bent bewaarschoolkindertjes en ik je juffrouw; pak vast mijn jas.' Hij duwt de soldaat, die het dichtst bij hem staat, de slip van zijn overjas in de vingers. Zo moet elk de slip van zijn voorman grijpen en gaan ze op weg als een rij waggelende eendjes. De sergeant vindt in het donkere bos de weg, geleid door witte lappen, gesneden uit de zijde van een parachute, die hij vóór het duister inviel, aan bomen heeft gebonden. Het is er moeilijk lopen, want het bos ligt vol met door kanonvuur van de stam geschoten sparren. Er struikelen telkens mannen over deze takken. En dan moeten zij in het stikkedonker weer zoeken naar hun voorman. Maar eindelijk komen ze toch aan de zoom. Buiten het bos wordt het oppassen. De duisternis is daar minder dicht dan onder het zwaar geboomte. Ze lopen op dezelfde weg, die Evert ging toen hij Alie en de andere bewoners van de villa wegbracht. Tegen de rosse gloed van de branden, die in Arnhem woeden, kan Evert de Oosterbeekse huizen zien, althans wat eenmaal huizen waren. Nu zijn het meest ruïnes. Brokstukken van muren steken zwart omhoog. Soms kijkt men dwars door de uitgebrande panden heen. Puinhopen roken nog. Verleden week was dit een mooi, welvarend dorp. Nu is er slechts verwoesting. Maar weinig huizen staan nog overeind. Zou Alie hier nog zijn? Evert kan het nauwelijks geloven. Het schijnt onmogelijk dat in deze puinhoop mensen leven.

Zij lopen in een laan, terzijde van de weg, tussen de bomen en wat eens huizen waren. Veel bomen zijn ontworteld. Zij klauteren over stammen en worstelen zich door kruinen heen.

Opeens staat de sergeant stil. 'Hoor!' IJzerbeslagen soldatenlaarzen raspen over stenen. 'Op je hurken!' fluistert hij. Meteen zitten zijn mannen gedoken in de schaduw van een heg.

Het is een patrouille. De mannen achter de heg kunnen de potachtige Duitse helmen onderscheiden. De patrouille passeert zonder iets te merken. En de eendjes waggelen weer verder achter hun kloek.

De laan houdt op. Zij moeten door de dorpsstraat. Hier is geen berm. En het geluid van de ontploffende granaten is te ver verwijderd dan dat het 't gerucht van schoenen op de klinkers overstemmen kan. Doch de doorgewinterde sergeant heeft ook op deze omstandigheden gerekend. Voordat zij deze tocht begonnen, heeft hij zijn jongens gelast hun dekens te versnijden en de lappen om hun schoenen te wikkelen. Onhoorbaar lopen kloek en kuikens door de straat.

Halfweg houdt de sergeant zijn jongens echter alweer tegen. Uit een van de weinige huizen, die niet in puin geschoten zijn, straalt licht. Op de stoep staan Duitsers met elkaar te praten. Plat tegen de muur gedrukt blijven de vluchtelingen wachten. De Duitsers komen hen tegemoet. De Rode Duivels klemmen hun stengun in de vuist om los te branden, zodra zij ontdekt mochten worden. Doch de Duitsers kijken rechts noch links en wandelen in druk gesprek voorbij.

Zo komen ze de dorpsstraat uit en in een andere laan. Hier heb ik Alie heengebracht, weet Evert. Naar het gindse huis...

Het huis is verwoest. Het dak is ingestort. In de gevel gaapt een gat. De tuin is een ravage van puin en van geblakerd en gebroken huisraad. Evert huivert. Als Alie daar geweest is toen het huis getroffen werd! Ze is natuurlijk weg geweest, gelooft hij. En in elk geval is ze er nu niet meer.

Het achterste deel van het huis schijnt minder zwaar geschonden. Daar staan de muren nog. Er zijn nog deuren en zelfs enkele ramen in. En andere ramen zijn met planken dichtgespijkerd. Zouden er mensen zijn? Zou Alie ginds kunnen wezen? Dan zou hij haar passeren op tien meter afstand. Zou hij proberen haar nog ééns te zien? Hij heeft de kans niet. Hij moet bij zijn ploeg blijven. Zij gaan voorbij...

'Halt!' zegt de sergeant. Het is weer eens niet pluis op de weg. Evert tuurt naar het huis, waar Alie misschien in is.

'Mag ik even ginds gaan kijken?' vraagt hij aan de sergeant.

'Wat moet je er uitvoeren?'

'Mijn meisje is daar geweest.'

'En wou je nu een bedevaart doen?' gromt de oude.

Evert vraagt niet verder. Hij begrijpt: het gaat niet; en er is ook geen reden voor. Alie is al lang weg. Hij kijkt naar de Duitsers op de weg.

'Nou ga dan maar,' bromt de sergeant opeens.

'Gaan... gaan??' De Duitsers versperren hun nog steeds de weg. Er komen er nog meer, in plaats van dat zij ruimte geven.

'Naar dat kind,' gromt de oude op een toon alsof hij zeer verstoord is. 'Jullie hangen toch altijd aan vrouwenrokken.'

Naar Alie? Evert vindt het nu zelf mal om in een verwoest huis te gaan zoeken.

'Ga,' snauwt de sergeant. 'Binnen tien minuten weer terug.' Als de sergeant zo optreedt doet altijd ieder wat hij zegt, al is het ook nog zo zot. Er zit een dwingende kracht in stem en houding van deze oude ijzervreter.

Evert springt naar het huis. In de achtermuur is een gesloten deur. Bij het omdraaien van de kruk houdt hij zijn sten schietklaar. Wanneer daar Duitsers zijn...

Maar er is niemand in de keuken. Wel zijn er tekenen dat er mensen zijn geweest. Het fornuis heeft blijkbaar pas gebrand.

Hij opent een deur. Het is een kast. Een andere deur. Een diepte, waarin licht brandt. Dit is een kelder. Een Duitse schuilplaats?

'Wie is daar?' roept een stem in 't Nederlands.

'Goed volk,' antwoordt Evert.

Een man komt bij de keldertrap. Hij ziet een Nederlander in geallieerd uniform. 'Zijn de Engelsen er weer?' vraagt hij verrast.

'Op't ogenblik ja!' Evert daalt de trap af en kijkt rond in de grote kelder. Hij staat vol ledikanten. Hier slapen velen. Ook vrouwen.

'Ik kwam... ik zocht mijn meisje...'

'Kwam je om Alie?' vraagt de man.

Nu pas herkent Evert in de onverzorgde man met stoppelige baard en vuile, verfomfaaide kleren de baron. 'Ja, is ze hier?'

'Ginds slaapt ze.'

Evert durft geen stap naar voren doen. Hij geneert zich voor de baron en voor de vrouwen, die hier slapen. 'Wilt u haar van mij groeten?' vraagt hij verlegen. 'We gaan naar de overkant.'

'Zo kunnen jullie toch niet scheiden,' meent de baron. 'Ik wek haar wel.' Hij loopt naar een ledikant in de hoek en schudt een slaapster zachtjes aan de schouder. Moeilijk wordt ze wakker en slaapdrongen kijkt ze de baron aan. 'Is het al tijd?' vraagt ze.

'Hier is Evert,' zegt hij.

Met een schok veert Alie overeind, toch nog niet recht begrijpend wat er aan de hand is. 'Evert?' vraagt ze in verwarring.

De baron wijst naar de trap.

En dan springt ze het bed uit en vliegt op hem af. 'Ben jij daar? Leef je nog!?'

Ze vallen elkander om de hals.

'Kom je hier om ons te halen?' vraagt ze. 'Breng je ons weg uit deze vreselijke plaats?'

Haar woorden maken hem verlegen. 'Ik kan je niet meenemen. Ik kom voor afscheid. Wij gaan over de rivier.'

Hij ziet hoe het bloed uit haar wangen wegvloeit.

'Het wordt hier veiliger, wanneer wij weg zijn,' wil hij haar troosten. 'Dan wordt er niet meer gevochten.'

Zij schudt verdrietig het hoofd. 'Jij gaat weg en wij komen weer onder de Duitsers. Dat is nog erger dan dat er wordt gevochten. En, Evert, ik kan niet buiten jou,' laat ze er hartstochtelijk op volgen.

Hij streelt haar wangen. Zo graag zou hij bij haar willen blijven om haar te beschermen.

Zij richt zich op. 'Ik zei het zo pas verkeerd,' zegt ze op vaste toon. 'Je moet gaan. Je moet vechten voor de vrijheid. God zal ons hier bewaren.'

Hij kust haar, zijn dapper meisje.

Er is gemorrel aan de deur. Evert voelt hoe Alie in zijn armen krimpt. Zo bang zijn de vluchtelingen in de kelder voor de Duitsers.

Het is echter een van Everts makkers, die hem komt roepen. Zij moeten voort.

Overhaast nemen Alie en Evert afscheid van elkaar.

Door Oosterbeek raken zij heen. Van de hoge helling dalen ze af naar de lage uiterwaard. In de verte glanst het water van de Rijn. Ze gaan langs een smal weggetje tussen brede sloten. Van de overkant staren koeien hen met dromerige koppen aan. Op de

laadplaats van een steenfabriek is het verzamelpunt voor de overvaart. Er zijn reeds velen van de paratroepen en er komen er nog gedurig meer. Telkens naderen kleine groepjes langs de smalle wegjes. Het loopt goed. Op de hoge Veluwezoom, die voor het grootste deel door Duitsers is bezet, vlamt nergens een zoeklicht aan. Hun vlucht is niet ontdekt.

Thans is het wachten op de toegezegde boten. Er staan posten aan de oever van de rivier om er naar uit te kijken. Ordonnansen snellen heen en weer. Maar telkens komen die terug met een gelijk bescheid: nog niets te zien!

De regen druilt. Een kille nachtwind strijkt over het open veld. Het is doordringend koud. De mannen stampen hun verkleumde voeten en beuken de armen. En hoe gehard hun zenuwen ook mogen zijn, ze raken toch steeds meer in spanning. Als de Duitsers, vóór de boten komen ontdekken wat er gaande is, is hun positie hier noodlottig. Opeen gedrongen en vrijwel zonder middelen tot verweer, zouden zij een schietschijf wezen voor hun mitrailleurs.

Twee uren wachten zij tevergeefs op de beloofde boten.

Heeft men hen ginds vergeten? Is er een misverstand? Zijn de boten soms vernield? Dan zitten ze hier in een muizenval, waaruit geen man ontkomen kan.

Daar komt een ordonnans aanrennen. De boten zijn in aantocht! Groep voor groep gaat naar de aanlegplaatsen. In volmaakte orde stappen ze in, snel, maar zonder gedrang en zonder overhaasting.

Als de pontons vol zijn, varen ze af. De anderen wachten op hun beurt. Telkens gaan enkele peletons naar de overkant. Het overzetten is een zeer tijdrovend werk, omdat er weinig boten zijn. De nacht verstrijkt. Everts ploeg is bij de laatste groep.

Wanneer het hun beurt is, staat de sergeant met zijn kinderen aan de oever van de Rijn te wachten op de terugkeer van de boten. Evert hoort de stroom om de koppen van de kribben schuren. Uit de flauwe schemer, die over het vlietend water schijnt, doemen de zwarte boten op voor het halen van hun laatste vracht. Op dit ogenblik flitst op de hoge Veluwezoom, die heel de nacht in duisternis gehuld was, een fel zoeklicht aan. De kegel strijkt over de uiterwaard en over de rivier. Op verre afstand dwaalt de bundel zoekend rond. Dan komt hij dichterbij. Hij nadert de

boten op de stroom, de mannen bij de oever. Onafwendbaar nadert hij. 'Keer je om!' beveelt de sergeant. Doodstil staan zij met afgewend gelaat. Misschien dat hun groene uniformen, bijna gelijk aan het groene gras, niet worden opgemerkt.

De lichtbaan strijkt over hun ruggen. Zij houden de adem in. Nu kunnen de Duitsers hen zien. Maar het zoeklicht draait gestadig verder. Reeds staan de vluchtelingen weer in het duister. Zij ademen verlicht. Hun list is gelukt. Maar de boten zijn nog in de kegel. En opeens staat het zoeklicht met een schok stil. De pontons zijn ontdekt! Het zoeklicht draait terug. De troep komt weer in het volle licht. Zij worden ook ontdekt. Een mitrailleur gaat knetteren.

De boten leggen aan. De mannen springen er in. Snel, ordelijk, ondanks de sterke spanning. Eén boot is reeds weer afgestoten. Steeds meer zoeklichten flitsen aan en richten hun stralen alle op hetzelfde punt. In hel, verblindend licht staan de soldaten nu. Een hele batterij van Duitse mitrailleurs gaat ratelen. Een dichte bui van kogels regent op de para's. Hier en daar klinkt een gesmoorde gil. Gewonden kermen.

'Hier kinderen,' roept de sergeant. Hij wijst zijn mannen plaatsen in de laatste boot. Zij springen. Hij staat nog op de oever, gewonden steunend bij 't aan boord gaan. Als allerlaatste zal hij instappen.

Doch als allen in de boot zijn, blijft hij staan.

'Sergeant,' roept Evert en hij steekt zijn hand uit om hem te helpen.

De sergeant blijft echter staan met de hand op het hart gedrukt. 'Ik kan niet mee,' zegt hij. 'Ik ben getroffen. Vaarwel, kinderen.'

Dan valt hij als een blok.

Bij het uitstappen aan de overkant zijn ze nog steeds onder Duits vuur, al is dit door de afstand niet zo zuiver meer. Zij lopen snel het landpad af. Het is moeilijk klauteren tegen de glibberige dijk. Hier zijn ze buiten schot.

Achter de dijk staan auto's klaar. Langs slingerende wegen brengen die hen door de Betuwe, die vol Duitsers zit; de Britse corridor is smal. Pas dicht bij Nijmegen bereiken zij de grote weg. Bij de Waalbrug knetteren luchtdoelmitrailleurs, Amerikaans afweervuur, dat deze brug verdedigt tegen Duitse luchtaanvallen.

Als Everts auto over de brug rijdt, komt er een Stuka gierend aan. Zijn bom valt in het water en het vliegtuig zelf, door een Spitfire aangeschoten, stort verderop in de rivier. De Duitsers doen verwoede pogingen de brug, die de geallieerden hun ontworpen hebben, te vernielen.

De auto's houden voor een badhuis halt. Het eerste wat de mannen uit de hel van Arnhem nodig hebben is een bad en schone kleren. En daarna worden ze naar een school gereden, waar in de lokalen lange gedekte tafels staan. Dampende schotels worden aangedragen door Nijmeegse meisjes, vrijwilligsters voor de geallieerde zaak.

'Smakelijk eten!' wensen zij aan de soldaten.

Evert en zijn makkers eten. Aardappelen met rooie kool en appels en gebraden varkensvlees. Karnemelkse pap komt na. De jongens eten bord na bord. Zij kunnen niet verzadigd raken. Tien dagen hebben ze honger geleden. Nu halen ze hun schade in. Ze doen de buikriem er voor af.

Na het eten komt de slaap. Met een volle maag kunnen ze hun ogen niet meer open houden. Zelfs een pittige Engelse sigaret – die ze bij Arnhem ook ontberen moesten – kan hen niet wakker houden. In een klooster is plaats voor hen gemaakt. Het gebouw is door de nonnen nog niet eens geheel ontruimd. De moeder-overste heet hen welkom. 'Dapper hebben jullie ginds gestreden. God zij gedankt dat je veilig hier gekomen bent. Slaap lekker jongens.'

'We gaan er wéér heen,' zegt een lange Schot, die het nog niet verkroppen kan dat zij hebben moeten retireren. 'We laten ons niet kisten door de Duitsers.'

Een grote zolder is tot slaapzaal ingericht. Rijen bedden staan er. Met een zucht kruipt Evert tussen de heldere lakens. Hij is zo moe, zo moe. Maar eer hij zijn hoofd op het kussen legt, vouwt hij zijn handen: 'Heer, bewaar Alie daarginds en geef ons land zijn vrijheid weer.'

VERKLARING VAN ENKELE TERMEN

Aldershor	- Bekend militair oefenterrein in Engeland.
anti-plofband	- fietsband van massief rubber; werd gebruikt bij gebrek aan luchtbanden.
arbeidsdienst	- het 'leger met de schop', waarin Nederlandse jongens aanvankelijk min of meer vrijwillig, later verplicht werden ingelijfd; bijzonder gehaat omdat er sterke nationaal-socialistische propaganda werd bedreven.
Ausweis	- bewijs van vrijstelling.
avondklok	- uur waarop niemand meer op straat mocht zijn.
B.B.C.	- British Broadcasting Corporation, Engelse radio.
B.S.	- Binnenlandse Strijdkrachten.
black out	- verduistering.
Blitz	- Duitse bliksemoorlog.
brengun	- Engelse zware mitrailleur.
Bronzen Kruis	- Nederlandse militaire onderscheiding.
chambree	- soldatenkamer.
container	- ijzeren bus, waarin wapens etc. uit vliegtuigen werden uitgeworpen.
crossing	- oversteek van de rivieren door de linies heen.
Derde Rijk	- zo duiden de nationaal-socialisten het rijk van Hitler aan. Eerste rijk - het Heilige Roomse Rijk; tweede Rijk - het Duitse Keizerrijk; derde Rijk - het 'duizendjarig' rijk van Hitler.
dropping	- afwerpen van wapens enz. uit vliegtuigen.
Eisenhower	- opperbevelhebber van de geallieerde legers in het westen.
Feldwebel	- sergeant, Duits.
Flak	- Flugzeugabwehrkanonen, Duitse luchtdoelartillerie.
Focke Wulf	- Duits militair vliegtuig.
Führer	- leider, Hitler.
Gestapo	- Geheime Staats Polizei, Duits, berucht om zijn wreedheid.
G.I.	- Nederlands gevechtsvliegtuig.
glider	- gesleept vliegtuig, dat glijdend aan de grond kwam.
Goebbels	- Duitse minister van propaganda.
Goering	- Duitse minister van binnenlandse zaken, opperbevelhebber van Duitse luchtmacht.
Groene (politie)	- Duits politiekorps (in groene uniformen).
hakenkruis	- embleem van het Duitse nationaal-socialisme.
Halifax	- Engelse bommenwerper.
jan hagel	- scheldnaam voor landwacht, naar de jachtgeweren, waarmee het korps bewapend was.
K.P.	- knokploeg.

knijpkat	- zaklantaarn; gaf licht wanneer een beugel met een knijpbeweging op en neer bewogen werd.
koerierster	- overbrengster van berichten voor de illegaliteit; dit werd in hoofdzaak door meisjes gedaan, omdat zij minder argwaan wekten dan mannen.
kraak	- inbraak.
L.K.P.	- Landelijke knokploegen, gewapende verzetsorganisatie.
L.O.	- Landelijke Organisatie tot hulp aan onderduikers.
landwacht	- hulpkorps van de politie, nationaal-socialistisch geïnfecteerd.
Messerschmidt	- Duits jachtvliegtuig.
Montgomery	- Brits opperbevelhebber; in het geallieerd opperbevel de tweede na Eisenhower.
Mussert	- leider van de nationaal-socialistische beweging in Nederland.
N.S.B.	- nationaal-socialistische beweging in Nederland.
Nazi	- (Duits) Nationaal Sozialist.
Oberfeldwebel	- sergeant-majoor, Duits.
Ortskommandant	- plaatselijk commandant van de Duitse bezettende macht.
Ortskommandantur	- plaatselijk commando van de Duitse bezettende macht.
para-(troopers)	- luchtlandingstroepen.
R.A.F.	- Royal Air Force, Engelse luchtmacht.
Radio-Oranje	- Nederlandse radio in Londen.
runentekens	- onderscheidingstekens (in oud-germaanse karakters) van Hitlers politieke soldaten.
S.D.	- Sicherheitsdienst, Duitse politieke recherche.
S.S.	- Schutz Staffel; Hitlers politieke soldaten.
Scharführer	- officier van de S.S.
Seyss-Inquart	- Duits Rijkscommissaris in bezet Nederland.
spergebied	- afgesloten gebied.
spertijd	- tijd, waarin niemand op straat mocht zijn.
Spitfire	- Engels jachtvliegtuig.
stamkaart	- legitimatiekaart voor distributiebescheiden.
stengun	- Engelse handmitrailleur.
Sterling	- Engelse bommenwerper.
Stuka	- Duitse duikbommenwerper.
Titanic	- groot passagiersschip, in 1913 vergaan door stoten op een ijsberg met verlies van veel mensenlevens.
V.I.	- Duits geleid projectiel.
vastvuren	- ophouden met vuren.
Wellington	- Engelse bommenwerper.
Winterhulp	- door Duitsers en N.S.B. georganiseerde liefdadigheid, zeer impopulair, mede omdat door Nederlanders georganiseerde liefdadigheid werd verboden.
IJzeren Kruis	- Duitse militaire onderscheiding.

INHOUD

I	Matroos bij Harer Majesteits Marine	5
II	Van 't wachtschip naar de M.T.B.	17
III	Averij in de machinekamer	26
IV	Schipbreukelingen	34
V	Alie krijgt een brief	43
VI	Kort oponthoud	51
VII	Het Bronzen Kruis	64
VIII	D-Dag	75
IX	De invasie	84
X	Het geheimzinnige wapen	97
XI	In Oranjehaven	105
XII	Bij de Rode Duivels	118
XIII	Alie ziet vreemde vogels	132
XIV	Luchtlanding op de Veluwe	139
XV	Wachten op hulp	150
XVI	Oosterbeck	160
XVII	Terugtocht over de rivier	174
	Verklaring van enkele termen	190

ENGELANDVAARDERS

2 STRIJDERS

Midden in de oorlog, voor een belangrijk deel op grond van eigen ervaringen in de illegaliteit, heeft Norel Engelandvaarders geschreven.

Dit tweede deel vertelt de lotgevallen van Evert Gnodde en Jan Koekman in Engeland. In Oranjestad ontmoeten zij Koningin Wilhelmina. Per motortorpedoboot patrouilleren zij langs de Nederlandse kust. Ze nemen deel aan de invasie van de geallieerden in Normandië en vergezellen de luchtlandingstroepen die de slag om Arnhem leveren.

Zo beleven zij de spannendste momenten van de periode van ballingschap en strijd, waarin duizenden Engelandvaarders gedurende de oorlog hebben verkeerd.

Dit tweede deel van Engelandvaarders verscheen oorspronkelijk onder de titel Strijders in kloek formaat, en kwam daarna in een handige volksuitgave in het licht. Vervolgens werd het als middendeel opgenomen in een omnibus. Thans verschijnt het als Engelandvaarders met de ondertitel Strijders, als pocket.

Het klassiek geworden jeugd- en volksboek over Nederland in oorlog, verdrukking en verzet, nu in moderne vorm

De andere delen zijn

1 VOGELVRIJ

3 VERZET EN VICTORIE

UITGEVERIJ A. ROELOFS VAN GOOR - AMERSFOORT

APOLLO - POCKETS

2506802